

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

**EBEVEYN KAYBI YAŞAMIŞ ERGENLERDE ÖZNEL İYİ OLUŞ, EBEVEYNLEŞME VE
BENLİK ALGISI**

Zeynep KAYA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye ... En İyiyeye ...

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

EBEVEYN KAYBI YAŞAMIŞ ERGENLERDE ÖZNEL İYİ OLUŞ, EBEVEYNLEŞME VE
BENLİK ALGISI

SUBJECTIVE WELL- BEING, PARENTIFICATION AND SELF-PERCEPTION IN
ADOLESCENTS WHO HAVE EXPERIENCED PARENTAL LOSS

Zeynep KAYA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

Kabul ve Onay

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Zeynep KAYA'nın hazırladığı "Ebeveyn Kaybı Yaşamış Ergenlerde Öznel İyi Oluş, Ebeveynleşme ve Benlik Algısı" başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından **Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	Prof. Dr. İbrahim KEKLİK	İmza
Jüri Üyesi (Danışman)	Prof. Dr. Türkan DOĞAN	İmza
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Nilüfer KOÇTÜRK	İmza
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Selen DEMİRTAŞ ZORBAZ	İmza
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÇAĞ	İmza

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından 22 / 05 / 2024 tarihinde uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunca / / tarihi itibarıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail Hakkı MİRİCİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Öz

Bu çalışmanın amacı, ebeveynlerinden birini ölüm nedeniyle kaybetmiş lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının, benlik algıları ve ebeveynleşme tarafından yordanıp yordanmadığını ortaya koymaktır. Araştırmanın diğer amacı ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin cinsiyet, kaybettikleri ebeveyn, kayıp türü, kaybettikleri zamanki yaş aralıkları ve kardeş sayılarına göre öznel iyi oluşlarında anlamlı bir fark olup olmadığını incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu uygun örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılan 340 ebeveynini kaybetmiş lise öğrencisi (%60,9 kız, %39,1 erkek) oluşturmaktadır. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği, Ebeveynleşme Ölçeği Ergen Formu ve Ergenler için Benlik Algısı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeklerden elde edilen veriler bağımsız örneklem *t* testi, tek yönlü ANOVA, LSD testi ve çoklu doğrusal regresyon yöntemiyle SPSS 26 kullanılarak analiz edilmiştir. Çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin benlik algısının ve ebeveynleşmenin alt boyutlarından ebeveynleşmeden algılanan adaletsizliğin öznel iyi oluşlarını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Benlik algısı ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşunu pozitif yönde, ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik alt boyutunun ise öznel iyi oluşu negatif yönde ve anlamlı bir şekilde yordadığı belirlenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen ebeveynleşmenin alt boyutlarından ebeveynleşmeden algılanan yarar ve kardeş odaklı ebeveynleşmenin ise öznel iyi oluşu anlamlı şekilde yordamadığı görülmüştür. Araştırma sonucunda ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları kaybedilen ebeveyn, kayıp türü, kardeş sayısına göre anlamlı bir fark gösterirken cinsiyet ve ebeveynlerini kaybettikleri yaş aralığına göre anlamlı bir fark göstermediği bulunmuştur. Elde edilen bulgular alanyazına göre tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: ebeveyn kaybı, ebeveyn ölümü, ergen, lise öğrencileri, öznel iyi oluş, ebeveynleşme, benlik algısı

Abstract

The aim of this study is to determine whether the subjective well-being of high school students who lost a parent due to death is predicted by self-perceptions and parentification. The other aim of the study is to examine whether there is a significant difference in the subjective well-being of adolescents who have experienced parental loss according to their gender, the parent they lost, the type of loss, their age range at the time of loss and the number of siblings. The study group of the research consisted of 340 high school students (60.9% female, 39.1% male) who lost their parents who were reached by using convenient sampling method. Personal Information Form, Adolescent Subjective Well-Being Scale, Parentification Inventory Adolescent Form and Self-Perception Scale for Adolescents were used in the study. The data obtained from the scales were analyzed using independent samples t-test, one-way ANOVA, LSD test and multiple linear regression method using SPSS 26. As a result of multiple linear regression analysis, it was found that self-perception and perceived injustice from parentification, one of the sub-dimensions of parentification, significantly predicted the subjective well-being of adolescents who experienced parental loss. Self-perception positively predicted the subjective well-being of adolescents who experienced parental loss, and perceived injustice from parentification negatively and significantly predicted subjective well-being. As a result of the study, it was found that the subjective well-being of adolescents who experienced parental loss showed a significant difference according to the number of lost parents, type of loss, and number of siblings, but did not show a significant difference according to gender and the age range in which they lost their parents. The findings were discussed according to the literature.

Keywords: parental loss, parental death, adolescents, high school students, subjective well-being, parentification, self-perception

Teşekkür

Zorlu ve yorucu bir yolculukta bana olan destekleri, güveni, bilimsel ve samimi yaklaşımıyla ilerlememi sağlayan çok değerli tez danışmanım Prof. Dr. Türkan Doğan hocama çok teşekkür ederim.

Tez jürimde yer alan Prof. Dr. İbrahim Keklik, Doç. Dr. Nilüfer Koçtürk, Doç. Dr. Selen Demirtaş Zorbaz ve Dr. Öğr. Üyesi Pınar Çağ hocalarımla tezime yönelik değerlendirmeleri ve değerli katkıları için çok teşekkür ederim.

Tez sürecimde bana eşlik eden, yorulduğumda güç veren ve bana olan inancını her daim hissettiğim canım arkadaşım Şehadet Doğan'a çok teşekkür ederim. Veri toplama aşamasında yardımlarını esirgemeyen İsa Belgüzar hocama, okul müdürleri ve okul psikolojik danışmanları meslektaşlarıma çok teşekkür ederim. Okul psikolojik danışmanı olarak çalıştığım okulumdaki çok değerli öğretmen arkadaşlarıma, destekleyici ve içten yaklaşımları için çok teşekkür ederim. Arş. Gör. Feyzanur Dalkılıç Cürmen'e, Psikolojik Danışman Halil Boz'a, Arş. Gör. Zeynep Çelik'e ve Arş. Gör. Arif Arslan'a bu süreçte duygularımı paylaşılabildiğim ve bana olan yoldaşlıkları için teşekkürlerimi sunuyorum.

Ve canım ailem...Eğitim hayatımın her aşamasında beni benden fazla düşünen, umutsuzluğa düştüğümde elimden tutup devam etmemi sağlayan, bana olan sonsuz güveni için canım ikizim Elif Kaya'ya çok teşekkür ederim. Hayatımda atacağım her adımda bana benden çok güvenen, her daim cesaretime katkı sağlayan, yüksek lisans eğitimime başlamama vesile olan, koşulsuz desteğiyle beni hiç yalnız bırakmayan ve bu sürecin en yakın tanıdığı olan canım annem Hatice Kaya'ya teşekkür ederim, minnettarım. Son olarak bu güzel yolculuğumu tamamlayabildiğim için kendime teşekkür ederim.

İçindekiler

Kabul ve Onay.....	ii
Öz.....	iii
Abstract	iv
Teşekkür.....	v
Tablolar Dizini.....	viii
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini	ix
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi	10
Araştırma Problemi	14
Sayıtlılar	15
Sınırlılıklar	15
Tanımlar	16
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	18
Ölüme Bağlı Kayıp ve Yas	18
Öznel İyi Oluş.....	23
Ebeveynleşme.....	32
Benlik Algısı	36
İlgili Araştırmalar	38
Bölüm 3 Yöntem.....	51
Araştırmanın Türü	51
Araştırmanın Çalışma Grubu.....	51
Veri Toplama Süreci.....	53
Veri Toplama Araçları	54
Verilerin Analizi	58
Bölüm 4 Bulgular, Yorumlar ve Tartışma.....	62

Bölüm 5 Sonuç ve Öneriler.....	83
Kaynaklar	87
EK-A:Ölçeklerin Kullanım İzinleri.....	117
EK-B:Gönüllü Katılım Formları.....	118
EK-C: Ölçeklerin Örnek Maddeleri.....	120
EK-D: Araştırma Etik Komisyonu Onay Bildirimi.....	125
EK-E: Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni.....	126
EK-F: Etik Beyanı	127
EK-G: Yüksek Lisans Çalışması Orijinallik Raporu	128
EK-H: Thesis/Dissertation Originality Report.....	129
EK-I: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı	130

Tablolar Dizini

Tablo 1 <i>Çalışma Grubunun Demografik Bilgileri</i>	52
Tablo 2 <i>Ölçek Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler</i>	60
Tablo 3 <i>Ölçekler Arasında Pearson Korelasyon Tablosu</i>	60
Tablo 4 <i>Çoklu Bağlantı Problemi Tablosu</i>	62
Tablo 5 <i>Öznel İyi Oluş Toplam Puanı İçin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi</i>	63
Tablo 6 <i>Cinsiyete göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar t Testi</i>	64
Tablo 7 <i>Kaybedilen Ebeveyne göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Bağımsız Gruplar t Testi</i>	65
Tablo 8 <i>Ebeveynlerini Kaybettikleri Yaş Aralıklarına göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları</i>	66
Tablo 9 <i>Kayıp Türüne göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları</i>	66
Tablo 10 <i>Kardeş Sayısına göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları</i>	67

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

ANOVA: ANalysis Of Variance

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WHO: World Health Organization

Bölüm 1

Giriş

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi, alt problemler, sayıtlılar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

Problem Durumu

Mutluluk arayışı ve iyi bir yaşam sürdürme isteği, insan yaşamında sorgulanan konular arasında yer almaktadır. Antik çağlardan bugüne mutluluğu tanımlamaya ve mutluluğa nasıl ulaşılacağına yönelik girişimler devam etmiştir (Muyan Yılık, 2017). Mutluluğa yönelik açıklamalar hedonik ve eudaimonik bakış açılarını da beraberinde getirmiştir. Hedonik görüş; iyi oluşu, öznel mutluluk olarak ve yaşamın iyi ve kötü yönleri ile ilgili tüm değerlendirmeleri içeren kapsamlı bir memnuniyet deneyimi olarak açıklarken eudaimonik görüş ise iyi oluşu, bireylerin potansiyellerine ve gerçek benliklerine uygun hissettiren aktivitelerin gerçekleştirilmesi olarak açıklamaktadır (Ryan ve Deci, 2001). Hedonik ve eudaimonik bakış açılarının ötesine gidildiğinde hedonik bakış, öznel iyi oluşa bir temel sağlarken eudaimonik bakış ise psikolojik iyi oluşa bir temel sağlamıştır. Bu araştırmada ise iyi oluşun hedonik bakış açısına karşılık gelen öznel iyi oluş incelenmiştir.

Öznel iyi oluş, bireyin kendi yaşamı hakkındaki değerlendirmeleri, bilişsel olarak yaşamına dair genel memnuniyeti duygusal olarak ise hoş duyguları daha fazla hissetmesi anlamına gelmektedir (Diener, 1984; Myers ve Diener, 1995). Psikoloji literatüründe öznel iyi oluş, mutluluk olarak değerlendirilmektedir (Eryılmaz ve Ercan, 2011; Işık ve Bedel, 2015). Öznel iyi oluş, bireyin yaşamına ilişkin olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri; yaşam memnuniyeti, çalışma yaşamı, ilişkileri, sağlık durumu, yaşam anlamı ve amaçları gibi pek çok alandaki değerlendirmelerini ve yaşamdaki karşılaştığı olaylara karşı hissettiği mutluluk ve üzüntü gibi duygularını kapsamaktadır (Gencer, 2018).

Stresli yaşam olayları arasında değerlendirilebilecek kayıp yaşantısı ise keder ve üzüntü gibi olumsuz duyguların yoğun yaşanabildiği bir yaşam deneyimidir. Bireyler, insan

yaşamının sonlu olduğu bilgisiyle yaşamını sürdürmektedirler. Sevilen birinin ölümü; benzersiz ve son derece acı verici bir olaydır. Bununla birlikte kaybın ardından çoğu insan yoğun özlem, zorlayıcı düşünce ve duygularla baş etmek durumunda kalabilir (Bonanno vd., 2005). Çocuklarının normal şartlarda doğumundan itibaren yanlarında olan ve en yakın kişiler olan ebeveynin kaybedilmesi ise bireyin yaşamında önemli ve sarsıcı bir deneyim olabilir. Ebeveyn kaybı sonrası çocuk ve ergenlerle yapılan görüşmeler; üzüntü, öfke, suçluluk ve umutsuzluk gibi duyguların yoğun yaşandığını göstermektedir (Kranzler vd., 1990; Silverman vd., 1992; Weller vd., 1991). Bunun yanında duygudurumda hareketlilik, agresyonda yoğunluk, sosyal izolasyon, depresyon belirtileri ve intihar görülebilmektedir (Ürer, 2017). Yıldız ve Kılınç (2021), lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarını etkileyen faktörlerden biri olarak olumsuz duygulanımlardan bahsetmiştir. Bu duygular; üzüntü, umutsuzluk, sinir, korku ve kaygı gibi varlığında hoş duygular oluşturmeyen duyguları içermektedir. Olumlu duyguları daha yoğun olumsuz duyguları ise görece daha az deneyimlemenin öznel iyi oluşla açıklandığı (Diener ve Seligman, 2002) dikkate alındığında; ebeveyn kaybı sonrası olumsuz duyguları daha yoğun yaşaması beklenen ergenlerin öznel iyi oluşunun olumsuz etkilenebileceği düşünülmektedir. Duyguların insanın bağışıklık sistemine etkisi (Salovey vd., 2000) ve olumsuz ruh halinin hastalıklarla pozitif ilişkisi (Cohen vd., 1995) dikkate alındığında bireyin mutluluğunun göstergesi olarak görülen (Türkdoğan, 2010) ve ruh sağlığının değerlendirilmesinde dikkate alınan öznel iyi oluş (Koivumaa Honkanen vd., 2005), ergenlerin sağlıklı gelişimleri için önemli görülmektedir.

Ebeveyn kaybı hem çocuklar hem yetişkinlerde yoğun ve acı verici bir yaşam olayı olmakla birlikte çocukluk dönemindeki yasın yetişkinlerinkinden farklı olduğu belirtilmiştir (de Hoyos López, 2015). Duygusal, sosyal ve bilişsel olarak farklı gelişim dönemlerindeki çocuklar ve yetişkinler için ölüm ve kayıp kavramlarını anlamlandırma farklılık gösterir (Dyregrov ve Dyregrov, 2008). Çocuğun yaşı, gelişimsel özellikleri, ihtiyaçları onun kayba yönelik tepkisinde ve başa çıkma şeklinde etkilidir (Granot, 2005). Bireyin hayatındaki önemli gelişim dönemlerinden biri olan ergenlik ise ebeveynlerin önemli rol oynadığı

dönemlerden biridir. Ergenlik dönemi yaşam boyu gelişim için kritik bir dönemdir (Patton vd., 2016). Ergenler, bilişsel olarak yetişkinlerin düzeyinde bir kavrayışta olsalar bile biyolojik, gelişimsel, zihinsel ve sosyal görevlerden kaynaklanan bir karmaşa dönemindedirler (Granot, 2005). Duygusal anlamda aşırı hassas ve kafası karışmış ergen, duygusal ihtiyaçlarını açık bir şekilde aktarmakta ve kimliğini ortaya koymakta güçlük çekebilir (Granot, 2005). Ergenlik döneminde ergenin içinde bulunduğu biyolojik, bilişsel ve sosyal değişimler yaşam doyumunu etkileyebilir (Povedano Diaz vd., 2019). Nitekim bu dönemde öznel iyi oluşun düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir (Thapar vd., 2021). Duygusal olarak pek çok iniş çıkışların ve aile içi çatışmaların yoğun görüldüğü bu dönemde ergenlerin yaşam doyumlarının ve pozitif duygularının olumsuz olarak etkilendiği belirtilmiştir (Lyons vd., 2013). Tüm bunlarla birlikte bu hareketli dönemde yaşanan ebeveyn kaybı ise ergenin birçok açıdan uyum sağlaması gereken kritik bir olay haline gelmektedir (Anupama vd., 2017; Granot, 2005). Dahası, ergenlik yıllarında meydana gelen yaşam değişiklikleri, yaşamın ilerleyen dönemlerinde sağlık ile ilgili olumsuz sonuçlara neden olabilir (World Health Organization, 2012). Bununla birlikte yas ile ilgili duyguların yaşam olayları ile birlikte yeniden ortaya çıkabileceği (Guzzo ve Gobbi, 2023) göz önüne alındığında ebeveyn kaybını daha önceki gelişim dönemlerinde yaşamış olan ergenler için ebeveyn kaybının olumsuz etkileri ergenlik dönemi ile birlikte yeniden ortaya çıkabilir. Lise döneminde kariyer süreçlerinde kritik olan sınavlar, üniversite ve bölüm seçimi, sosyal ve duygusal olarak hem arkadaş gruplarına dahil olma hem kimlik oluşturma çabalarını kapsayan ergenlik döneminde (Yazgan İnanç vd., 2020) ebeveyn kaybı yaşamak veya bu kaybı deneyimlemiş olmak ergenlik dönemini daha zorlu ve karmaşık bir süreç haline getirebilir. Bu nedenle bu araştırma kapsamına yaşamının herhangi bir döneminde ebeveyn kaybı yaşamış lise kademesindeki ergenler dahil edilmiştir.

Bir ebeveynin kaybı, hayatta kalan diğer ebeveynin de eş kaybı yaşaması nedeniyle çocuklara karşı tutarlı ve iyi bir bakım gösterme noktasında zorluk çıkarabilir (Gerber, 1979; akt. Varol, 2019). Sınırlı sosyal bağlara sahip, kendileri de yas sürecinde ve düşük

ekonomik koşulları olan ebeveynler çocuklarını desteklemek için yetersiz kalabilir (Moore, 2017). Bu durum ise olumlu ve destekleyici bir aile ortamına yönelik zorluğa işaret etmektedir. Bununla beraber ebeveyn kaybı yaşayan çocuklar, ölümün ardından günlük rutinin bozulması, artan aile sorumlulukları, hayatta kalan diğer ebeveynde artan sıkıntı gibi stres faktörleriyle karşı karşıya kalabilirler (Luecken ve Roubinov, 2012). Kayıp sonrası dönemde hayatta kalan diğer ebeveynin yoğun duygusal ihtiyaçları aile içinde duygusal kırılganlık ve savunmasızlık hissini beraberinde getirebilir. Bu durum ergenin kendini ailesine adanmasına, birey olarak bağımsızlaşamamasına, ergenin yetişkin gibi davranmak zorunda kalmasına ve belirli rol değişimlerine neden olabilir (Granot, 2005; Ürer, 2017). Ebeveyn kaybı yaşayan çocuğun başa çıkma tepkilerinin hayatta kalan diğer ebeveynin kayıpla nasıl başa çıktığı ile ilişkili olduğu ve çocuğun ebeveyninin ihtiyaçlarına duyarlı ve bu kaybı telafi etmeye yönelik görevler üstlenebileceği vurgulanmıştır (Granot, 2005). Karakartal (2012), ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenlerin bazılarının ölen ebeveynlerinin görev ve sorumluluklarını üstlendiğini belirtmiştir. Alanyazında da çocuk ve ebeveyn arası bu rol değişiminin; tek ebeveynli ailelerde, stres ve sosyal çekilmenin görüldüğü koşullarda, kronik olarak hastalığı bulunan bir ebeveyne ya da alkol/ madde kullanım bozukluğu olan ebeveynleri olan çocuklarda daha sık karşılaşıldığı belirtilmiştir (Barnett ve Parker, 1998, Carroll ve Robinson, 2000; Chase, 1999, Mayseless vd., 2004). Chase (1999), tek ebeveynli, ebeveynini kaybetmiş, aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda ebeveynleşme görülebileceğini belirtmiştir. Aile içinde rol ve sınırların belirsizliği ile ilgili olarak çocuğun gelişiminin üstünde sorumluluk alması anlamına gelen “yıkıcı ebeveynleştirme” (Jurkovic, 1997) göz önüne alındığında ebeveyn kaybı; ergenin duygusal gelişimini, ego oluşumunu, benlik imajını da ciddi şekilde etkileyebilir (Granot, 2005). Sağlıksız ve işlevsel olmayan bir çocukluk dönemi ise kişinin kendi benliğinden utanmasına, kendi gereksinimlerinden ve değerlerinden uzaklaşmasına neden olabilmektedir (Wells ve Jones, 2000). Dahası, yaşamın erken dönemlerinde ebeveyn ölümünün ergenlik dönemindeki ayrılma sürecini ölümle kesintiye uğratması, ergenin yedek bir ebeveyn rolünü almasıyla bağımsızlığını gerçekleştirmede ve sağ kalan ebeveynden tamamen ayrılma

konusunda tehdit unsuru haline gelebilir (Corr ve McNeil, 1986; akt. Guzzo ve Gobbi, 2023). Ergenlik döneminde kayıp deneyimi olan ergenin duygu yoğunluğu ile kararlar alması, aşırı sorumluluk alma, okul terki ve çalışma hayatına yönelmesi, ev işleri ve kardeş bakımı gibi durumlarla olumsuz etkilere maruz kalması olumsuz sonuçların önünü açabilir (Büyükcebeci, 2021, s.48). Çocuk ve ergenlerle yapılan araştırmalar aile işlevselliğinin, ebeveyn sosyal desteğinin ve ailedeki karşılıklığın, ebeveyn çocuk arasındaki ilişkinin çocuğun yaşam doyumu ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Gilman ve Huebner, 2003; Leung ve Zhang, 2000; Tuzgöl Dost vd., 2019). Ebeveynleşme yaşantılarının özellikle çocuklarda ailede bakım görevini üstlenmesinin psikolojik gelişimlerine ve yaşama uyumları üzerinde uzun vadede olumsuz etkileri vurgulanmaktadır (Hooper, 2007). Nitekim ebeveynleşme yaşantısı olan çocukların genellikle yetersizlik hisleriyle mücadele ettiği de vurgulanmaktadır (Castro vd., 2004). Ebeveynleşmenin bu psikososyal etkileri dikkate alındığında psikolojik iyi oluşunda bir düşüşle ilişkilendirildiği belirtilmiştir (Eşkisu, 2021). Bu bağlamda ebeveynleşme yaşantısının ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları ile birlikte incelenmesi için araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırma kapsamında öznel iyi oluşla birlikte incelenen bir diğer değişken ise benlik algısıdır. Benlik kavramı, kişinin kendisi ile ilgili algıları, kişisel atıfları, geçmiş yaşantılarının ve gelecekteki hedeflerinin zihnindeki temsillerinin ben olarak toplanmasıdır (Aydın, 1996). Bireyin kendisine yönelik değerlendirmelerini içeren benlik algısı çocukluk ve ergenlikteki çeşitli olumsuz davranışların azaltılmasında önemli bir rolü bulunmaktadır (Şahin ve Ersanlı, 2021). Ergenlik döneminde ergenler aileden arkadaş gruplarına yönelmekte ve yetişkinlik sürecine geçerken kendi ayakları üzerinde durmaya çalışmaktadır (Geldard ve Geldard, 2010). Ergenlik dönemi, kişinin “kendilik bütünleşmesi” ve benliğini düzenleyen sistemler açısından ayrıca önem kazanmaktadır (Tözün, 2010). Soyut ve hipotetik düşünmenin geliştiği bu dönemde kişi kendi tanımlamalarını sahip olduğu yaşam rollerine (evlat, öğrenci, arkadaş vb.) göre tanımlar (Harter, 1999). Bu dönemde sosyal çevrenin artması ile birlikte ergenin çeşitli bağlamlarda kendini değerlendirme, diğer insanlar tarafından kabul görme

ve nihayetinde kendi benliğini oluşturma çabası daha da görünür hale gelmektedir (Harter, 1999). Ergenlik döneminde cinsel ve bilişsel düzeydeki olgunlaşma ile ergen benmerkezciliği ergenin “aşağılık ve güçsüzlük” hisleri arasında gel gitler yaşatabilir (Tözün, 2010, s.54). Bu bağlamda fiziksel, sosyal, akademik alanları da kapsayan benlik algısı ise ergenlik döneminde değişimler gösterir (Çok ve Akgün, 2021). Ergenlikte benliğin şekillenmesinde diğerlerinin görüşlerine ve toplumdaki normlara dikkat edilir ve ergen bunları kendini değerlendirmelerinde kullanır (Harter, 1999). Granot (2005), ergenin bağımsızlaşma ve birey olma yolundaki çabalarının ailesinden bağımsız olmadığını ve bu dönemde ergenin kendi rolünü üstlenmesi ve kimliğini oluşturmaya için ailenin ergene kendini tanıma fırsatı vermesi gerektiğini vurgular. Ebeveyn kaybı yaşamış ergenler ise bu dönemde hem ergenlik döneminin özellikleriyle hem de kaybın onların yaşamlarına olan etkileriyle başa çıkmak durumunda kalabilir. Uluğ (2008) ebeveyn kaybının yaşandığı ailelerde hayatta kalan ebeveynin ev ile ilgili sorumluluğun kendisine kalması ve diğer ebeveynin rol ve sorumlulukları ile de ilgilenme ihtimali ile evdeki çocukların aslında her iki ebeveynlerin yokluğu ile baş başa kalabileceği ihtimalini belirtmiştir. Ergenlik döneminde ise duygusal açıdan yoksun ebeveynlik biçimi, düşük benlik saygısı ve düşük yaşam doyumu ile ilişkilendirilmiştir (Tuzgöl Dost vd., 2019). Bunun yanında ebeveyn sıcaklığı/yakınlığı algısının düşük olması ergenlerin ruhsal uyumlarının da düşük olması ile ilişkili bulunmuştur (Jaureguizar vd., 2018). Ebeveyn kaybı deneyimleyen ve deneyimlemeyen okul çağı çocuklarıyla yapılan bir araştırmada ebeveyn kaybı yaşamış çocukların benlik değerlendirmeleri (akademik, sosyal, fiziksel, davranışsal ve genel benlik değerlendirmesi) ebeveyn kaybı deneyimlememiş çocuklara göre anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur (Worden ve Silverman, 1996). Bu bağlamda ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin benlik algılarının öznel iyi oluş düzeylerine olan etkisinin incelenmesi için benlik algısı değişkeni araştırma kapsamına alınmıştır.

Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları, ebeveynleşme ve benlik algısının yanında çeşitli faktörlere göre değişkenlik gösterebilir. Bunlar: cinsiyet, kaybedilen

ebeveynin cinsiyeti, ebeveynin kaybedildiği yaş aralığı, kaybın türü ve kardeş sayısıdır. Cinsiyete göre kayıp sonrası karşılaşılabilecek problemlere bakıldığında; erkek çocuklar daha fazla dışa vurum problemleri yaşarken kızlar, çekilme ve depresyon gibi içsel problemler sergilemektedir (Dowdney, 2000). Bir başka araştırmada babanın ölümü, erkekler için daha fazla depresif belirti artışı ve daha düşük psikolojik iyi oluş; annenin ölümü ise kızlarda aşırı içme davranışında daha fazla bir artış, öz saygıda ise daha büyük bir düşüş ile ilişkili bulunmuştur (Marks vd., 2007). Bu bağlamda öznel iyi oluşun cinsiyete göre fark gösterip göstermediğini belirlemek için cinsiyet değişkeni araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma kapsamında incelenecek bir diğer demografik değişken kaybedilen ebeveynin cinsiyetidir. Alanyazına bakıldığında anne ve baba kaybının çocuk üzerinde farklı etkileri olduğu gibi benzer etkilerinin olduğunu gösteren araştırmalar vardır. Örneğin, Marks ve diğerleri (2007) araştırmalarında anne ölümünü daha düşük psikolojik iyi oluşla ilişkilendirildiği yönünde bulgular elde ederken, her iki cinsiyetten ebeveyn ölümünün psikolojik iyi oluş ve psikolojik belirtilere olan etkileri açısından benzer sonuçlar elde edilen çalışmalar da vardır (Brown vd., 1977; Kunugi vd., 1995). Araştırma kapsamında ele alınan bir diğer demografik değişken ergenlerin kaybı deneyimledikleri yaş aralıklarıdır. İlgili araştırmalar ebeveynin kaybedildiği zamanki yaş ve gelişim döneminin kayba yönelik uyum sürecini ve kayba yönelik tepkiyi etkilediğini göstermektedir (Ajiboye ve Ajokpaniovo, 2019; Maxine, 2014). Yetişkinlik öncesi dönemlerde çocukların bakım ve korunma ihtiyaçlarının ebeveynleri tarafından karşılanması, yetişkinlik dönemine gidildikçe ebeveynleri ile olan yakın bağların yerini bağımsızlığa vermesi ile birlikte ebeveyn kaybının ardından yas şiddetinde düşüş bekleneyeceği belirtilmiştir (Archer, 1999). Belendir (2022), çalışmasında ebeveyn kaybını 12 yaş ve öncesinde deneyimleyen kişilerin duygusal yoksunluk, büyülenmecilik, kendini onaylamama, boyun eğcilik, karamsarlık, cezalandırıcılık şema puanlarının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Özünü'nün (2018) çalışma bulguları, baba kaybını 3-6 yaş aralığında yaşayan yetişkinlerin 7-11 yaş aralığında yaşamış bireylere göre iyi oluşlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Tüm bu bulgular göz önüne alındığında ebeveynin kaybedildiği yaş aralığına göre öznel iyi oluşlarının incelenmesi

önemli görülmektedir. Buradan hareketle ergenlerin öznel iyi oluşlarının kaybın deneyimlendiği yaş aralığına göre incelenmesi araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenecek değişkenlerden birisi de ebeveyn kaybının türüdür. Ebeveyn kaybında ölen ebeveyne yönelik bakım üstlenip üstlenmediği ve ölüm şeklinin beklendik olup olmamasının ebeveyn kaybı deneyimleyen bireylerin öznel iyi oluşlarında etkili olabileceği ileri sürülmektedir (Leopold ve Lechner, 2015). Ebeveyn kaybı yaşamış çocukların ebeveyninin ölüm nedeni onların duygusal durumunu etkilediği belirtilmiştir (Cerel vd., 1999; Hope ve Hodge, 2006). Belendir (2022), çalışmasında ani ve doğal ölüm ile beklenen hastalıkla ebeveyn ölümünün çocuklardaki karmaşık yas durumlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda, ani ve doğal ölümle kayıp yaşayan çocuklarda daha yüksek karmaşık yas düzeyi bulgulanmıştır. Bu bağlamda ebeveyn kaybının türünün (ani/beklenmedik, hastalık, diğer) ergenlerin öznel iyi oluşlarında anlamlı bir fark gösterip göstermediği araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma kapsamında demografik değişkenler başlığında incelenecek son değişken ise kardeş sayısıdır. Alanyazında ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluş ve kardeş sayısını birlikte inceleyen araştırmaya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte öznel iyi oluşun bilişsel boyutu olarak açıklanan yaşam doyumunun kardeş sayısına göre incelendiği sadece bir çalışmaya rastlanılmıştır (Çivitçi, 2009). White (2001), kardeşlerin ebeveyn kaybı, boşanma ya da eş kaybı yaşama gibi yaşam olaylarında sosyal ağlarında daha merkezi üyeler halini aldığını belirtmiştir. Kayıp ve yas sürecinde sosyal desteğin fiziksel ve ruh sağlığı üzerinde olumlu etkileri (Özel ve Özkan, 2020) dikkate alındığında ailede önemli sosyal destek unsurları olarak kardeş akla gelmektedir. Çocukluk döneminde ebeveyn kaybı yaşamış yetişkinlerin yaşamamış kişilere göre kardeşlerini daha yakın hissettikleri bulgusu (Mack, 2004) da dikkate alındığında ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluş durumlarının kardeş sayısına göre incelenmesi önemli görülmektedir.

Ergenin yaşadığı kaybı ve bu kaybın sonuçlarını yetişkin bir perspektiften görmesi ergenin yaşam ve ilişkiler hakkında daha gerçekçi bakış açısı kazanmasında etkilidir

(Granot, 2005). Yetişkinler ise genellikle ergenlerin ölümü veya yaşanan kaybın ne anlama geldiğini zaten biliyor olduğunu varsaymakta ya da buna inanmak istemektedir (Granot, 2005). Ergenlik döneminde olumsuz yaşantılar nedeniyle hissettiği duygularla etkili şekilde başa çıkamayan ergen ise kendini yoğun şekilde yalnız kalmış hissedebilir (Durualp ve Çiçekoğlu, 2013). Ebeveyn kaybı yaşamış ergen ve çocukların bu dönemi daha sağlıklı atlatabilmeleri için uzmanların önlem almalarının önemli olduğu vurgulanmaktadır (Worden, 2009; Karakartal, 2012). Ergenlik döneminde okul psikolojik danışmanlarının rolüne baktığımızda, bu dönem kontrolü zor, dinamik, tahmin edilmesi kolay olmayan ve çeşitli bunalımların olması nedeniyle sağlıklı bir şekilde aşılması noktasında bireye sunulacak psikolojik hizmetlerin önemli olduğu bir dönemdir (Yeşilyaprak, 2016). Ebeveyn kaybı yaşamış ergenler için bu dönem daha da dikkat edilmesi gereken bir dönem olduğu düşünülmektedir. Nitekim, Walker ve Shatter (2007) sevdiklerini kaybeden ergenlerin zararlı madde kullanımı, kendine zarar verme ve diğer uyumsuz eğilimler gibi yıkıcı davranışlar ile ilgili risk altında olduklarını belirtmiştir. Brent ve arkadaşları (2009), çocukluk ve ergenlik döneminde ebeveyn kaybı (ölümü) deneyimi olan bireylerde depresyon riskinin arttığını belirtmiştir. Bu bağlamda yas sürecinde çocukları yas sürecine hazırlamak, yas sürecindeki ebeveynlere veya yetişkin bakıcılara destek sağlamak, çocuklarla deneyimleri hakkında açıkça konuşmak, paylaşılan yas uygulamalarına ve normal aktivitelere yeniden katılmaya teşvik etmek ve erken profesyonel yardım sağlamak gibi önleyici hizmetler sunmak gerekmektedir (Wolfelt, 1996). Riely (2003) çocuk ve ergenlere yas sürecinde destek olmanın iyi bir önleyici hizmet olduğunu belirtmiştir. Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin kayıp ve yas sürecinde yardım alanların, tek başlarına başa çıkmaya çalışanlara göre daha hızlı ve sağlıklı şekilde bu süreci yönettikleri görülmüştür (Karakartal, 2012). Sonuç olarak okullarda ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin problemlerinin tespitinde ve problemlere yönelik önleyici yaklaşım sergilemekte okul psikolojik danışmanlarının önemli rolü bulunmaktadır. Bu araştırma hem okul psikolojik danışmanlara yol gösterici bir çalışma olacağı hem de alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yukarıda belirtilmiş olan gerekçeler göz önüne alındığında ebeveyn kaybının ardından ergenin hem gelişim dönemi itibariyle kimlik gelişimi için kritik bir süreçte olması sebebiyle benlik algısı hem de kaybın ailedeki etkisiyle birlikte ergendeki rol ve sorumlulukların onun ebeveynleşme düzeyinin öznel iyi oluşunu etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu noktada ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin, ebeveynleşme düzeyi ve benlik algıları tarafından yordanıp yordanmadığı araştırılmıştır. Bunların yanında ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları; cinsiyet, kaybedilen ebeveyn, kaybın deneyimlendiği yaş aralığı, kayıp türü, kardeş sayısı, kayıp zamanında ergenin yaş aralığı açısından da incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

2022 Türkiye İstatistik Kurulu (TÜİK, 2022) verileri, Türkiye’de babasını kaybetmiş çocuk sayısının 266.532, annesini kaybetmiş çocuk sayısının 81.420, hem anne hem babasını kaybetmiş çocuk sayısının ise 4.219 olduğunu göstermektedir. Bu veriler Türkiye’de ebeveyn kaybı yaşamış çocuk sayısının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Buna karşın alanyazında Türkiye’de ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenler örnekleminde yapılan çalışmalar oldukça azdır (Akyüz Uçar, 2019; Belendir, 2022; Dalahmetoğlu, 2018; Eren, 2017; Erinç, 2015; Özgül, 1995; Toksoy, 2005; Uyar Kurt, 2016; Vural, 2015). Alanyazında Türk örnekleminde ebeveyn kaybı ile ilgili yürütülen diğer araştırmalar ise çocukluk dönemindeki kaybın yetişkinliğe olan etkisi ile ilgili bir başka deyişle geriye dönük perspektiftedir (Arslan, 2017; Karakartal, 2012; Varol, 2019; Yılmaz, 2021). Bu durum ise erken dönemdeki ebeveyn kaybı yaşantısının gerçekleştiği zaman ve bireylerin şu anki yaşları arasındaki çok sayıda yaşantılarının kontrol edilememesi gibi bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırmanın çalışma grubunu ise yaşamının belirli döneminde anne ya da baba kaybı deneyimlemiş ergenler oluşturmaktadır. Bu araştırmada ebeveynleşme ve benlik algılarının öznel iyi oluşlarının yordanıp yordanmama durumu ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları çeşitli demografik değişkenlere göre incelenmiştir.

Mutluluk olarak ifade edilen öznel iyi oluş kavramının tek bir belirleyicisi olmadığı pek çok değişkenin öznel iyi oluşu etkilediği ifade edilmiştir (Diener, 2013). Öznel iyi oluşu etkileyen unsurlar arasında ailenin önemi üzerinde durulmaktadır (Joronen ve Astedt Kurki, 2005). Ailede çocuğun desteklenmesi, iletişimin güçlü olması, ergenin kendisini ailesinden kopuk hissetmemesi öznel iyi oluşu olumlu, ergenlerin ebeveynleriyle olan zayıf ilişkisinin ise öznel iyi oluşu olumsuz olarak etkilediği vurgulanmaktadır (Rask vd., 2003; Eryılmaz, 2012). Öznel iyi oluşu etkileyen faktörlerin araştırıldığı bir çalışmada, aile ve akran gibi sosyal ilişkileri kapsayan ilişkilere yönelik doyumun, ergenlerin kendilerini daha mutlu hissetmesine ve olumlu duygular yaşamasına katkı sunduğu bulgulanmıştır (Yaldız ve Kılınç, 2021). Öznel iyi oluş düzeyinin yüksek olması bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları stres faktörleriyle de daha iyi başa çıkabilmelerine katkıda bulunabilmektedir (Suldo vd., 2011). Ailede yaşanan kayıp durumu ise olumsuz duyguları beraberinde getiren stresli bir yaşantıdır. Bir ebeveynin ölümü, hem ailedeki rol ve sorumlulukların değişmesi hem de ebeveynini kaybeden kişinin kimliğine dair bir değişim meydana getirerek her iki durumda da kişi üzerinde psikolojik bir rahatsızlık oluşturabilir (Petersen ve Rafuls, 1998). Ebeveyn ölümünün çocuk ve ergenin ağlama, üzüntü ve uyku problemleri gibi belirtileri, ayrılma kaygısı gibi rahatsız edici etkileri vurgulanmaktadır (Cabal Aguirre vd., 2024). Ebeveyn kaybının yaşamın erken dönemlerine rastlaması kişinin iyi oluşu için olumsuz sonuçları artıracağı üzerinde durulmuştur (Burton vd., 2007). Ergenlik; psikolojik, duygusal, bilişsel ve endokrinolojik gelişim olarak özel bir dönemdir ve bu nedenle çocuk ve yetişkinlerden daha farklı bir gelişim çerçevesinde değerlendirilmelidir (Guzzo ve Gobbi, 2023). Ebeveyn kaybı yaşamış ergenin ise gelişim dönemleri itibariyle yaşadıkları ruh hali değişimleri kayıp ile ilgili olumsuz duyguları daha da şiddetlendirebilir (Torbic, 2011). Ebeveyn kaybının ardından 21 aylık bir sürede ergenlerin depresyonun ortaya çıkışı ve seyrinin araştırıldığı çalışmada düşük öz saygı, işlevsel olmayan başa çıkma yöntemleri depresyonla ilişkilendirilmiştir (Brent vd., 2009). Olumlu ve olumsuz yaşam olaylarının öznel iyi oluş üzerinde etkili olduğu (Yaldız ve Kılınç, 2021) dikkate alındığında olumsuz yaşam olayları olarak

değerlendirilebilecek ebeveynin ölüm sebebiyle kaybedilmesi ergenlerin öznel iyi oluşlarını etkileyebileceği düşünülmektedir.

Ergenlik döneminde biyolojik, bilişsel ve sosyal gelişimsel değişiklikler bireyin benlik gelişimi açısından önemlidir (Pfeifer ve Peake, 2012). Benlik algısının bireyin çevreye uyum sağlamasında ve ruh sağlığı üzerinde önemli bir rolü bulunmaktadır (Şahin ve Eranlı, 2021). Benlik, kişilerin gelişim süreçlerine uyum sağlamaları ve sağlıklı gelişimlerinden bağımsız değildir (Pfeifer ve Berkman, 2018). Olumlu benlik algısı, ergenlerde yaratıcı başa çıkma stratejileri ve olumlu duygular ile ilişkili bulunmuştur (Quatman ve Watson, 2001). Olumsuz benlik algısı ise depresyon, kaygı başta olmak üzere çeşitli ruh sağlığı sorunlarıyla ilişkilendirilmiştir (Zeigler-Hill, 2011, 2013). Aile ortamının kalitesi ile ergenlerin yaşam doyumları ilişkisine benlik kavramı önemli düzeyde etki etmektedir (Povedano-Diaz vd., 2019). Bu bağlamda ergenlerin benlik algılarının ailedeki yaşantıları ve yaşamdan aldıkları memnuniyetleriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, yas tutan bireylerin benlik saygısı ve kimlik duygusunun sorguladığı ve benliklerine ilişkin düşüncelerinin yeniden keşfedilmesi ve güçlendirme süreçlerine girdikleri belirtilmiştir (Harrop vd., 2020). Bu noktada ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin benlik algılarının öznel iyi oluşlarında önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenecek bir diğer değişken ebeveynleşmedir. Çocukların gelişim düzeylerine uygun olmayan görevler üstlenmesi ve ebeveyninin fiziksel, duygusal istek ve ihtiyaçlarının karşılanmaya çalışılması anlamına gelen ebeveynleşmenin, çocuk ve ergenin kişilik gelişiminde ve ruh sağlığında olumlu ve olumsuz pek çok etkisi vardır (Castro vd, 2004; Wells ve Jones, 2000). Ebeveynleşmenin kişinin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini ortaya koyan araştırmalarda yaşamın erken dönemlerinde gelişim düzeyinin gerektiğinden daha fazla rol ve sorumluluk üstlenmek ilerleyen yıllarda depresyon (Shifren ve Kachorek, 2003), kaygı (Tan vd., 2010), obsesyon (Köyden, 2015) ile ilişkili bulunmuştur. Aile ortamının ergenlerin iyi oluş durumları, davranışları, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimlerinde ve benlik kavramlarının oluşmasıyla güçlü bir ilişkisi olduğunu gösteren

araştırmalar vardır (Povedano- Diaz vd., 2019). Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerde ise aile içinde aldıkları sorumluluklar artabilir. Bu durum ise ergenlerin öznel iyi oluşlarını olumsuz olarak etkileyebilir. Bununla birlikte, ebeveynleşme deneyiminin asıl etkisinin g, boşanma, aile yeleri ile ilgili dezavantajlı gruplarla yapılacak araştırmaların ebeveynleşme yaşantısının etkileri ile ilgili önemli bilgiler sağlayacağı vurgulanmaktadır (Uluç ve Köyden, 2022). Alanyazında ise ebeveyn kaybına yaşamış ergenlerde ebeveynleşme yaşantılarına yönelik herhangi bir çalışma olmaması bu boşluğu doldurmak için ilk adım olacaktır. Bu noktada ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ebeveynleşme düzeylerinin öznel iyi oluşları üzerinde önemli olduğu hem de alandaki boşluğu doldurmada önemli bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Morgan ve Roberts (2010) ergenlik dönemindeki gençlerin karşılaştıkları sorunlarla başkalarının yardımı olmadan başa çıkabileceklerini gösterme çabasında olabileceklerini belirtmiştir. Bu sebeple aslında başkalarına ihtiyaç duysalar bile kriz, stres ya da ailede yaşanan kayıplarda duygularını ifade etmekten kaınabilecekleri vurgulanmaktadır (Ronen vd., 2016). Yas sürecinde ise öfke, suçluluk ve acı hislerini konuşmak, kendilerini ifade etmelerine izin vermek önemlidir (Goldman, 2000; Wolfelt, 1996). Okul psikolojik danışmanları ve öğretmenler, ocuk ve ergenlerin duygusal, sosyal ve psikolojik açıdan desteklemesinde sorumlu kişilerdir (ok ve Akgün, 2021). Nitekim ebeveyn kaybı yaşayan ocuk ve ergenlerin eğitim süreci ve sağlıkları üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmada da ocuk ve ergenlerin yetişkinlerden daha fazla ve daha uzun süre ölen ebeveynlerini düşündükleri; kaybın onların ruh sağlıklarına, akademik başarılarına ve sosyal ilişkilerine yönelik olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir (Karakartal, 2012). Bununla birlikte yas sürecinde uzman desteğinin önemi üzerinde durulmuştur. Ergenlik döneminin başlı başına zor bir gelişim dönemi olduğu, ebeveyn kaybı deneyimlemiş ve yetişkinliğe hazırlık döneminde olan ergenler için bu dönemin daha zorlayıcı olduğu belirtilmiştir (Sarıçam, 2021). Okul psikolojik danışman ve rehber öğretmenleri ise kayıp ve yas sürecinde ocuk ve ergenlerin kendilerini ifade etmeleri ve destek alabilmeleri noktasında önemli bir kaynak

pozisyonundadırlar (Akyüz Yılmaz, 2021). Profesyonel desteğe ihtiyacı olan çocuk ve ergenlerin belirlenmesinde okul psikolojik danışmanlarının rolü önemlidir. Bu süreçte aktif rolleri bulunan okul psikolojik danışmanlarının kayıp yaşamış ergenin yaş ve gelişim süreci, cinsiyet, kaybın türü, çocuk ya da ergenin destek kaynaklarının değerlendirmesinin (Akyüz Yılmaz, 2021) yas müdahalelerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşlarının araştırılması okulda öğrencilerin ruh sağlıklarında önemli görevler düşen psikolojik danışmanlara da yol gösterici bir çalışma olacağı söylenebilir. Diğer yandan bu çalışma, ergenlik döneminde olan lise öğrencisinin yaşamının herhangi bir döneminde yaşamış olduğu ebeveyn kaybını diğer gelişim dönemlerinden daha farklı bir zaman dilimi olarak anlama çabası bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Ergenlerin ihtiyaçlarına daha iyi cevap verme ve kayba uyumlarını kolaylaştırmanın önemi düşünüldüğünde ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencileri olan bu kırılgan grubu araştırmak kritiktir. Bu bağlamda ebeveyn kaybı yaşayan lise öğrencilerinin ebeveynleşme ve benlik algısının öznel iyi oluşlarını yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Bununla birlikte öznel iyi oluş ile cinsiyet, kaybedilen ebeveyn, kayıp türü, kaybettiği zamanki yaş aralığı, kardeş sayısı değişkenleri incelenmiştir.

Araştırma Problemi

Bu araştırmanın amaçlarından biri ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin ebeveynleşme ve benlik algılarının öznel iyi oluşlarını yordayıp yordamadığının incelenmesidir. Araştırmanın diğer amaçları ise ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin cinsiyet, kaybedilen ebeveyn, ebeveynini kaybettiği zamanki yaş aralığı (0-2 yaş, 3-6 yaş, 7-11 yaş, 12-18 yaş), kayıp türü (ani/beklenmedik, hastalık, diğer), kardeş sayısı özelliklerine göre öznel iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı fark olup olmadığını incelemektir. Bu amaçları gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara (araştırmanın alt problemlerine) yanıt aranmıştır:

Alt Problemler

1. Ebeveynleşme düzeyleri (ebeveynleşmeden algılanan yarar, ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik, kardeş odaklı ebeveynleşme) ve benlik algıları ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin öznel iyi oluşunu yordamakta mıdır?
2. Ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
3. Ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri kaybettikleri ebeveyne göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
4. Ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ebeveynlerini kaybettikleri zamanki yaş aralığına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
5. Ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri kayıp türüne göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
6. Ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri kardeş sayısına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

Sayıltılar

Araştırma katılımcılarının araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu, Ergenler Öznel İyi Oluş Ölçeği, Ebeveynleşme Ölçeği Ergen Formu, Ergenler için Benlik Algısı Ölçeğini gerçeğe en yakın şekilde cevaplandırdıkları varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri, Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin ölçtüğü özelliklerle ve benlik algısı düzeyleri Ergenler için Benlik Algısı Ölçeği'nin ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

Araştırmanın veri toplama araçlarından Ebeveynleşme Ölçeği Ergen Formu kardeşe yönelik maddeler içermesi nedeniyle araştırmaya kardeşi olmayan ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin dahil edilmemesi araştırmanın sınırlılıklarından biridir.

Araştırmanın katılımcı grubundaki ergenlerin ebeveyn kaybı yaşamış olmaları nedeniyle bu ölçeğin “ebeveyne yönelik ebeveynleşme” alt ölçeğinin maddeleri bu gruba uygun olmaması nedeniyle araştırma kapsamında incelenmemiştir. Bu alt boyuta ilişkin örnek maddeler şu şekildedir: *“Ebeveynlerim tartıştıklarında onları barıştırmak benim görevimdir.”*, *“Ebeveynlerim arasında huzursuzluk olduğunda onları sakinleştirmeye çalışırım.”* Araştırmanın katılımcı grubunda ergenlerin ebeveynlerini çok küçük yaşlarda kaybetmiş olabilecekleri dikkate alındığında ebeveynleri arasında arabuluculuk yapma deneyimini hiç yaşamamış olabilecekleri kontrol edilemediğinden bu alt boyut analize dahil edilmemiştir. Ebeveynleşme değişkeni; ebeveynleşmeden algılanan yarar, ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik, kardeşe yönelik ebeveynleşme ile sınırlıdır.

Araştırmanın katılımcı grubuna uygun örnekleme yöntemiyle ulaşıldığı için bu örnekleme türünün içerdiği özelliklerle sınırlıdır.

Tanımlar

Öznel İyi oluş: Öznel iyi oluş, bireyin kendi yaşamına ilişkin değerlendirmeleri ve duygularını kapsayan bir kavramdır (Diener, 1984). Myers ve Diener’e (1995) göre öznel iyi oluş, bilişsel olarak hayatından genel memnuniyet hali ve duygusal olarak hoş duyguların daha fazla hissedilmesidir. Araştırma kapsamında incelenen öznel iyi oluş değişkeni; aile ile ilişkilerden doyum, olumlu duygular, yaşam doyumu ve önemli diğerleri ile ilişkiden doyum boyutlarından oluşan doyum boyutunun ağırlıkta yer aldığı öznel iyi oluş değişkeni olarak incelenmiştir.

Ebeveynleşme: Aile sistemlerinde sınırların eksikliği ile birlikte ebeveyn rol ve sorumluluklarının çocuğun üstlenmesidir (Boszormenyi-Nagy ve Spark, 1973). Araştırma kapsamında incelenen ebeveynleşme değişkeni; ebeveynleşmeden algılanan yarar, ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik ve kardeş odaklı ebeveynleşme boyutlarını kapsayan ebeveynleşme boyutları ile incelenmiştir.

Benlik Algısı: Benlik algısı, bireyin kendisini nasıl gördüğüne ve nasıl bir değer aftettiğıne yönelik olumlu ve olumsuz değerlendirmelerini ifade eder (Ersanlı, 2013; Şahin ve Ersanlı, 2021). Araştırma kapsamında incelenen benlik algısı; genel (benlik saygısı), fiziksel, akademik, sosyal ve aile benlik algılarını kapsayan çok boyutlu bir benlik algısı olarak incelenmiştir.

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle araştırmanın örneklem grubunun yaşantılarından olan ölüme bağlı kayıp ve yas ile ilgili kuramsal bilgilere yer verilmiştir. Sonrasında öznel iyi oluş, ebeveynleşme ve benlik algısı değişkenlerinin kuramsal çerçevesinden bahsedilmiştir. Kuramsal çerçevenin ardından ilgili araştırmalara değinilmiştir.

Ölüme Bağlı Kayıp ve Yas

Ölüm, yaşamın kaçınılmaz bir parçasıdır. Ölümün kaçınılmaz olması ise bireyleri, yaşam döngüsünde tanıdıklarının, akrabalarının, arkadaşlarının veya aile üyelerinin ölümleriyle karşı karşıya getirir. Ölümün geriye döndürülemez olması, bu kaybı acı verici bir deneyim haline getirir (Bildik, 2013). Ölüm, insanın yaşayabileceği tek kayıp olmamakla birlikte genellikle yas süreci olarak isimlendirilen tek kayıptır (Humphrey ve Zimpfer, 2008). Ölüm nedeniyle yaşanan kayıplar hastaneler, okullar, iş yerleri, huzurevleri, okullar gibi hayatın her türlü alanında karşılaşılabılır. Ölüme bağlı bu kaybı deneyimlemek ise bireyden bireye değişebilecek yas süreçlerini beraberinde getirmektedir (Volkan ve Zintl, 2010).

Sevilen kişinin kaybı beklenmedik şekilde ya da hastalık sebebiyle gerçekleşebilir. Ölüm ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin kayıp yaşayan kişi üzerinde derin etkileri olabilecek bir süreç yaşatabilir (Love, 2007). Ailede yaşanan kaybın ise aile üyelerinin iyilik hali üzerinde önemli negatif etkileri vurgulanmıştır (Genevro vd., 2004). Nitekim alanyazında ebeveynlerinden birini ya da her ikisinin ölümü hem zihinsel hem de fiziksel iyi oluş üzerinde olumsuz etkiler ile ilişkili bulunmuştur (Marks vd., 2007).

Yas, bir kaybın neden olduğu keder, üzüntü veya sıkıntı ile görülen bir duygudur (Humphrey, 2017). Ölüm nedeniyle yaşanan kayıp sonrası acı bir deneyim kaçınılmazdır. Bununla birlikte yas sürecini etkileyen belirli unsurlar vardır (Worden, 2009).

Yas Sürecini Etkileyen Unsurlar

Kaybın ardından kişinin yas sürecini etkileyen belirli faktörler vardır. Bu faktörler yas sürecini daha iyi ele alabilme ve bu süreci yönetebilme noktasında önemlidir. Worden (2009), yas sürecinde etkili olan faktörleri belirlemiştir. Kaybedilen kişinin kim olduğu, kaybedilen kişiyle olan ilişkinin doğası, ölüm nedeni, yas tutan kişinin bireysel özellikleri, sosyal destek, geçmişteki kayıplar, kayıp sürecindeki sıkıntılar yas sürecini etkilemektedir.

Kaybedilen Kişinin Kimliği ve Rolü. Bir kişinin kayba vereceği tepkilerini etkileyen faktörlerden biri de ölen kişinin kim olduğudur. Kaybedilen kişinin hayatta kalan kişinin eş, çocuk, ebeveyn, kardeş, arkadaş, sevgili olma durumuna göre farklılık gösterecektir (Worden, 2009). Kaybı deneyimleyen kişi kaybettiği kişiye ne kadar yakınsa yas süreci de o kadar olumsuz etkilenebilir. Nitekim, en yaygın ve bireyleri en fazla etkileyen travmatik olaylar arasında “yakınların kaybı” gelmektedir (Karancı vd., 2009).

Kaybedilen Kişiyle Olan İlişkinin Doğası. Yas tepkisinin yoğunluğu, kaybedilen kişiye olan ilişkinin yoğunluğu ile orantılı olarak artmaktadır. Kaybedilen kişiyle olan çatışmalar, çözülmemiş yaşantılar, suçluluk duyguları, günlük yaşam aktivitesini yerine getirmede kaybedilen kişiye olan ihtiyaç kayıp sonrası süreci etkilemektedir (Worden, 2009).

Ölüm Nedeni. Kaybedilen kişinin ölüm şekli (doğal, kaza, intihar, cinayet), kaybeden kişinin yas sürecini etkilemektedir (Worden, 2009). Ölüm şekli, ani/beklenmedik olup olmaması şeklinde de ele alınmıştır (Barry vd., 2002). Alanyazında bir araştırmada kaybedilen kişinin ölüm şeklinin beklenmedik olmasının travmatik yası anlamlı bir şekilde yordadığı saptanmıştır (Cesur, 2012). Hope ve Hodge (2006) ise bazı kişiler için literatürle uyumlu olarak ani ölümlerin daha zorlu süreçler sunduğunu bazı kişilere göre ise her ölümün benzersiz yaşantılarla sonuçlanabileceğini, ani ya da beklenen ölüm şeklinde sınıflandırılmayabileceğini vurgulamışlardır. İntihar gibi sosyal bir damga taşıyan ölümler ise yas tutan kişiler açısından yetersiz destekle sonuçlanabileceği belirtilmiştir (Worden, 2009). Dış nedenlere bağlı ebeveyn ölümü (kaza, zehirlenme, boğulma, intihar, cinayet)

yaşayan çocukların doğal nedenlere (hastalık, yaşlılık veya başka sağlık sorunu) bağlı sebeplerle ebeveyn ölümü deneyimleyen çocuklara göre herhangi psikiyatrik rahatsızlık riskinde önemli ölçüde artış yaşanmıştır (Burrell vd., 2022). Tüm bunlar göz önüne alındığında ölüm şekillerinin bireylerin kayba yönelik tepkilerini ve kayıp sonrası süreçlerini etkileyebileceğini göstermektedir.

Yas Tutan Kişinin Bireysel Özellikleri. Kayıp sürecini etkileyen faktörlerden biri de kaybı deneyimleyen kişinin cinsiyet, yaş gibi bireysel özellikleridir (Worden, 2009). Kaybı deneyimleyen kişinin cinsiyeti kaybın ardındaki süreci etkilemektedir. Alanyazında kadınların erkeklere göre kaybı daha travmatik algıladıkları belirtilmiştir (Cesur, 2012). Cinsiyet, ebeveyn kaybının bireylerin iyi oluşu üzerindeki etkilerini düzenleyen önemli bir faktör olarak bulunmuştur (Marks vd., 2007). Anne, baba ve kardeş gibi birinci derece yakınların kaybını deneyimlemenin ise kız ergenlerin depresyon düzeylerinin erkek ergenlere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir (Balcı Çelik, 2011). Kayba yönelik tepkilerde etkili olan bireysel özelliklerden bir diğeri yaştır (Worden, 2009). Ebeveyn kaybı yaşamış çocuğun yastan ne kadar etkileneceği çocuğun hem duygusal hem de bilişsel gelişimi etkileneceği nedeniyle yaşına göre değişebilir (Dowdney, 2000). Genç yetişkinlerin daha ileri yaştaki bireylere göre yas sürecinde başa çıkmalarını sağlayan duygusal ve sosyal desteklerin tam anlamıyla geliştirememiş olmaları sebebiyle daha karmaşık yas tepkileri göstermeleri olasıdır (Jones ve Martini, 2021). Bir araştırmada, yas sürecindeki ergenlerin depresyon durumlarının orta çocukluk dönemindeki çocuklara göre daha yaygın olduğu saptanmıştır (Weller vd. 1991).

Sosyal Destek. Kayıp sonrası süreci etkileyen başka bir faktör de kaybı yaşayan kişinin aile ya da çevresindeki sosyal destek kaynaklarıdır. Yas sürecinde kişinin diğerlerinden algıladığı duygusal ve sosyal destek önemlidir (Worden, 2009). Yas tutan kişilerin duygusal ihtiyaçlarını fark edip bunlara karşılık vermek yas sürecinin sıkıntılarını azaltmaya katkı sağlayabilir (Cacciatore vd., 2021). Dyregrov ve Dyregrov (2008), kayıp yaşayan bireylerin sosyal ağlarının doğrudan desteği, kayıp yaşayan diğer insanların

desteği veya profesyonel yardım desteklerinin yas sürecine katkıda bulanabileceğini vurgulamaktadır. Çocuğunu kaybetmiş bireylerin yas sürecini inceleyen bir araştırmada da yas sürecinde sosyal destek sistemlerinin bireylerin yasla baş etmelerinde etkili olduğu görölmüştür (Afyonoğlu vd., 2021). Yas kişinin sosyal destek kaynaklarının varlığı ile birlikte kişinin sosyal desteklerini fark etmesi ve bunlardan memnuniyet düzeyi de önemlidir (Worden, 2009).

Geçmişteki Kayıplar. İnsanların karşılaştıkları kayıplara nasıl tepki vereceği daha önce kayıp deneyiminin olup olmaması ve önceki kayıplarında yasını yeterince yaşayıp yaşamadığına göre farklılık gösterecektir (Worden, 2009).

Yas ile Eş Zamanlı Stresler. Yas sürecinde etkili olan bir başka faktör kayıp sonrasında ortaya çıkan eş zamanlı yaşam değişiklikleri ve krizlerdir (Worden, 2009 s.75). Kayıp sonrası bireylerin ekonomik problemler gibi ikincil kayıplarla karşılaşması yas sürecini olumsuz etkileyebilir (Bildik, 2013).

Ergenlerde Ebeveyn Kaybı

Çocuklar, kaybın ardından çoğu zaman unutilan yas tutuculardır (Librach ve O'Brien, 2011). Worden (2009), çocukların yas tuttuğunu fakat yetişkin bir model dayatılmaması gerektiğini ve çocuklara özel bir yas modelinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Worden'a (2009) göre, çocuklar bir kayıp yaşadığında ayrılığa verdikleri duygusal tepkilere odaklanılması gerekmektedir. Smilansky (1987), ölümü tamamen anlamaları için sonluluk, nedensellik, geri dönülemezlik, nedensellik, kaçınılmazlık ve somut işlemler gibi kavramların anlaşılması üzerinde durmaktadır (Akt. Worden, 2009). Ebeveynlerini kaybeden çocuklar, yeteri kadar yas tutamayabilir ve yaşamlarının ileriki dönemlerinde depresyon belirtileri ve yakın ilişki kurmada problemlerle karşılaşabilmektedir (Librach ve O'Brien, 2011; Worden, 2009). Çocuk ve ergenler; gelişim dönemleri, hastalığın ve ölümün koşulları ve sahip oldukları koruyucu faktörlere bağlı olarak kendilerine özđün biçimlerde yas tutarlar (Librach ve O'Brien, 2011). Stokes (1994), bir aile üyesinin ölümünde çocuk ve ergenlerin endişelendiren durumları üç şekilde özetlemiştir: İlk olarak çocuk/gençlerin

ölüme neden olan hastalığa yakalanma korkusu ve endişelerinin giderilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İkincisi, çocuk ve gençlerin aile üyelerinin ölümüne sebep olduklarına dair yanlış inançlar geliştirebildikleri ve bu nedenle bu inançları küçümsememeye dikkat ederek ölüme kendilerinin neden olmadığına dair güvence verilmesi gerekmektedir. Üçüncü durum ise ölmüş bir ebeveyni olan çocuk/gençlerin kendilerinin ne olacağı ve bakımlarının kimin üstleneceği ile ilgili yüksek endişe taşıdıkları ve bu endişelerinin giderilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Ebeveyn kaybı yası, çocukluk ve ergenlik dönemindeki etkileri yetişkinlik dönemindekinden daha olumsuz sonuçları olduğunu gösteren araştırmalar vardır (Rostila ve Saarela, 2011; Leopold ve Lechner, 2015). Çocuk ve ergenler, yetişkinlere göre daha az sosyal ağlara sahip olması ve özellikle ergenlikten itibaren sosyal çevrenin artması olasılığı bu duruma neden olmuş olabilir. Bir başka neden ise daha erken yaşta ebeveyn ölümünün daha az beklendiği olması nedeniyle daha fazla olumsuz sonuçla karşılaşılması olasılığıdır (Burton vd., 2007).

Ergenlik dönemi psikososyal gelişim özelliklerinin farklılık gösterdiği ve kronolojik olarak erken ergenlik, orta ergenlik ve geç ergenlik olarak sıralanabilir (Meydan, 2021). Genel itibariyle 11-14 yaş aralığını kapsayan bu dönemde ergen daha çok hızlı fiziksel değişimlere uyum sağlamaya çalışmaktadır (Şahin ve Özçelik, 2016). 15-17 yaş aralığını kapsayan orta ergenlik döneminde ise ergen fiziksel ve hormonal olarak değişim yaşamakta ve soyut düşünme, kararlar alma ve hipotez üretme gibi beceriler sergilemektedir (Meydan, 2021). Geç ergenlik dönemi ise genellikle 18-21 yaş aralığını kapsamaktadır. Bu dönem gerçekçi kararların alındığı, çatışmaların çözülmesinin ve çevresindeki kişilerle yakın ilişkiler kurmanın beklendiği dönemdir (Meydan, 2021). Lise kademesine denk gelen orta ergenlik döneminde cinsel kimlik ve kişilik gelişimi gözlenmeye başlar (Derman, 2008). Bu dönemde ergen, kendi bağımsızlığını elde etme, aileden ayrışma ve akranlarına daha fazla yakınlık göstererek sosyal ve kişilik gelişimine yönelik adımlar atmaktadır (Meydan, 2021). Çocuk ve ergenlerin aile üyelerinin, sevdiklerinin ya da kendileri için önemli kişilerin ölümü

ise baş edilmesi zor bir yaşam olayıdır (Cohen ve Mannarino, 2011). Ergenlik döneminde bilişsel düzeyin daha da gelişmesiyle ölüm daha iyi kavranır fakat yetişkinlere göre daha acı verici olabilir (Avcı, 2019). Kayıp yaşamış ergenin dünyaya ilişkin algısı, kontrol hissi ve özgüvenleri olumsuz olarak etkilenecektir (Balk vd., 2011; Noppe ve Noppe, 2004). Ebeveynlerinden birini ya da her ikisini kaybetmiş çocuk, sadece olumsuz duygular hissetmekle kalmaz yaşamında önemli bir karmaşa ve gelecekte psikolojik sıkıntılar yaşamaya yatkın hale gelebilir (Dyregrov, 2000). Çocuklukta ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerle yapılan çalışmada yaşamın ilk üç yılında yaşanan kaybın psikopatolojik olarak daha riskli oldukları saptanmıştır (Cerniglia vd., 2014). Bunun yanında ebeveynin ölümünün beklenmedik, ani olması da çocuğun depresyon, intihar düşüncesi risklerini artırabilmektedir (Dyregrov, 2000). Ölüm şekli beklenmedik şekilde kaza, intihar gibi nedenlerle gerçekleşse ilerleyen zamanlarda ruh sağlığı problemleri açısından daha çok risk taşımaktadır (Brent vd., 2009). Bu bilgiler ışığında ebeveyn kaybı deneyimi olan ergenin içinde bulunduğu gelişim dönemi itibarıyla akranlarına göre daha riskli olduğu düşünülmektedir.

Öznel İyi Oluş

İyi oluş kavramı, haz ile tanımlanan “hedonik” ve bireyin iyi oluşunu kendi potansiyeline bağlayan ve kendini gerçekleştirme ile tanımlanan “eudaimonik” bakış açıları ile açıklanmaktadır (Keyes vd., 2002). Hedonik bakış açısında iyi oluş acıdan kaçınarak ve memnun olma haline erişme ile tanımlanırken eudaimonik bakış açısında iyi oluş, bireyin yaşamı ile ilgili bir anlam arayışı ve kendilerini gerçekleştirmeleri şeklinde tanımlanmaktadır (Ryan ve Deci, 2001). İyi oluşu mutlulukla açıklayan görüş; iyi oluşu yaşamda anlam, değerlilikle birlikte hissedilen neşe, hoşnutluk ve pozitif olma hali olarak ele almaktadır (Lyubomirsky, 2007). Bireyden bireye değişkenlik gösterecek olan bu durum, her bireyin yaşam olaylarında hissettikleri memnuniyetten bağımsız değildir (Kesebir ve Diener, 2008). Öznel iyi oluş ise bu sınıflandırmada hazcı bakış açısına karşılık gelmektedir. Bununla birlikte öznel iyi oluş sadece duygusal göstergelerle değil, bilişsel değerlendirmeleri de

kapsayan ve bireyin kendine ilişkin değerlendirmelerini içeren kapsamlı bir psikolojik kavramdır. Öznel iyi oluş, bireyin kendi öz değerlendirmesi ve kendine yönelik algısından hareketle belirlenebilmektedir (Bursalı, 2021).

Öznel iyi oluş, bireylerin yaşam kalitesinin bir göstergesi ve bireylerin kendileri ile ilgili duygusal ve bilişsel değerledirmeleridir (Diener, 2000). Yaşamın iyi hale getirilme çabası, öznel iyi yaşam tanımlamalarını beraberinde getirmiştir (Diener, 2009). Psikolojide daha çok mutluluk olarak ele alınan öznel iyi oluş, bireyin kendi yaşamı ile ilgili değerlendirmelerini ve karşılaştığı olay ve durumlara verdiği duygusal tepkilerini kapsamaktadır (Diener, 1984). Öznel iyi oluşun yüksek olması, olumlu duygulanımların olumsuz duygulanımlara göre çok yaşanması ve yaşamlarına ilişkin bilişsel değerlendirmelerinin olumlu olması ile ilişkilidir (Tuzgöl Dost, 2004). Bu tanımlamalardan hareketle öznel iyi oluşun, bireylerin kendilerini referans alarak kendi yaşamları hakkında nasıl hissettiklerine karar vermelerine fırsat vermelerini sağladığı söylenebilir.

Öznel iyi oluşla ilgili çalışmaların amacı, mutsuzluğu yok etmekten ziyade yaşamların daha iyi hale getirilmesi çabasıdır (Gencer, 2018). Ayrıca znel iyi oluş, psikolojik veya ruh sağlığı ile aynı anlamı ifade etmemektedir. Nitekim, bipolar bozukluğu olan bireyin oldukça mutlu hissettiği zamanlar olabilir (Diener vd., 1997). Bu bağlamda iyi oluş, hastalık ya da ruh sağlığı problemi yokluğundan daha öte bir anlamı kapsamaktadır (Tuzgöl Dost, 2005). Öznel iyi oluş, öznel ifadesi ile kişinin kendi yaşam kalitesinin genel bir değerlendirmesine vurgu yapar (şahin Altan, 2023).

Öznel iyi oluş üç temel bileşende tanımlanabilir: Pozitif duygular, negatif duygular ve yaşam doyumu (Diener, 1984; Myers ve Diener, 1995). Pozitif ve negatif duygu durumları öznel iyi oluşun duygusal bileşenini oluştururken bireyin geçmiş, gelecek ve şu anki yaşamına dair memnuniyeti ise öznel iyi oluşun bilişsel bileşenini oluşturmaktadır (Myers ve Diener, 1995). Yaşam memnuniyeti bilişsel değerlendirmeleri içerirken ilk iki bileşen ise duygusal tepkileri oluşturmaktadır. Diener ve arkadaşları (1999), dördüncü bileşen olarak “iş, aile, boş zaman, sağlık, finans/ekonomik durum ve kendilik, bağlı olunan grup” unsurlarını kapsayan “alan memnuniyeti/ doyum alanları” bileşenini eklemiştir. Yaşam

memnuniyeti ya da doyumunu, bireyin kendi referansları çerçevesinde yaşamının niteliği hakkında değerlendirmelerini içermektedir (Pavot ve Diener, 1993). Bu çalışma kapsamında öznel iyi oluş; aile ilişkilerinde doyum, önemli diğerleri ile ilişkilerde doyum, yaşam doyumunu ve olumlu duyguları içeren çok boyutlu bir yapı (Eryılmaz, 2009) olarak ele alınmıştır.

Öznel İyi Oluşu Etkileyen Faktörler

Öznel iyi oluş kişilik özellikleri (Diener vd., 1999), yaşam koşulları (Lyubomirsky vd., 2005; Myers, 2000), sosyal ilişkiler (Boniwell, 2012), aile, benlik saygısı gibi faktörlere göre etkilenebilir. Öznel iyi oluşu etkileyen demografik değişkenler ise cinsiyet, yaş, medeni durum, sağlık, ekonomik gelir düzeyi, şeklinde sıralanabilir (Diener vd., 1999). Alanyazında demografik özellikler ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiler farklı sonuçlar ortaya koymaktadır.

Lee ve diğerleri (1991) kadınların mutluluk durumlarının erkeklere göre daha yüksek olduğunu fakat duygu yoğunluğuna bakıldığında negatif duyguları da pozitif duyguları da yüksek olmaları sebebiyle duygu dengelemesiyle birlikte erkeklerinki ile benzer öznel iyi oluşa sahip olacakları belirtilmiştir. Myers ve Diener (1995) ise mutluluğun yaş, cinsiyet, medeni durum gibi demografik özelliklere bağlı olmadığını belirtmiştir. Günümüze bakıldığında yaşam memnuniyeti araştırması verilerine göre kadınların %55,1'i erkeklerin %50,3'ü mutlu olduğunu göstermektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, [TÜİK], 2023). Yine TÜİK (2023) verileri, evli bireylerin (%56,4) evli olmayanlara (%45,8) göre daha yüksek; yaş gruplarına bakıldığında 18-24 yaş grubunda mutluluk oranı %54,0 iken 65 yaş ve üstü bireylerin en yüksek (%56,0), 55-64 yaş grubunun ise en düşük mutluluk oranına (%49,7) sahip olduğunu göstermiştir.

Sağlık, bireylerin öznel iyi oluşlarında etkili olan faktörlerden biridir (Diener vd., 1999). Verbrugge ve diğerleri (1994) çalışmalarında hastaneye yatışlarından itibaren bir yıl içerisindeki fonksiyonel değişimlerini incelemişlerdir. Araştırma bulgularında bir ve daha fazla kronik rahatsızlığı olan hastaların öznel iyi oluşlarında iyileşme gözlemlenirken beş ve daha fazla rahatsızlığı olan hastalarda farklı açılardan kötüleşme gözlemlenmiştir. Bununla

birlikte kişilerin sağlıkları ile birlikte sağlıklarına ilişkin değerlendirmeleri de onların öznel iyi oluşlarında önemlidir. Nitekim çeşitli sağlık türleri ve ruhsal iyilik hali arasındaki ilişkilerin incelendiği bir araştırmada öznel sağlık ve ruhsal iyilik hali arasında yüksek ve pozitif yönde bir ilişki olduğu bulgulanmıştır (Uzden ve Kuruthan, 2022). İnsanlar sağlıkları ile ilgili olumlu değerlendirmelerde bulunurlarsa sahip oldukları engel ve hastalık durumunun yaşam doyumları üzerindeki olumsuz etkisinin hafifletilebileceği vurgulanmaktadır (Diener vd., 1999).

Kişilik, öznel iyi oluş üzerinde güçlü ve tutarlı bir yordayıcıdır (Diener vd., 1999). Kişiliği açıklayan kuramlardan birisi de Beş Faktör Kişilik Modelidir (Somer vd., 2002). Beş faktör kişilik özellikleri ile öznel iyi oluş arasında yapılmış araştırmalara bakıldığında; nevrotik kişilik özelliği ile öznel iyi oluş arasında negatif yönde anlamlı ilişkili bulunmuştur (Doğan, 2013). Ayrıca nevrotik kişilik özelliği, öznel iyi oluşun en güçlü yordayıcısı olduğu saptanmıştır (Steel vd., 2008). Dışadönüklük, sorumluluk, deneyime açıklık, uyumluluk (yumuşak başlılık) ile öznel iyi oluş arasında pozitif ilişki bulunmuştur (Doğan, 2013). Bununla birlikte kişilik özelliklerinin duygular ve iyi oluş üzerindeki etkileri, bireylerin içinde bulundukları çevreden bağımsız değildir; kişilik özellikleri bireyin çevresi ile birlikte öznel iyi oluşu etkileyebilir (Diener vd., 1999).

Bireylerin mutluluğunda veya öznel iyi oluşunda etkili olan güçlü faktörlerden birisi de sosyal ilişkilerdir (Boniwell, 2012). Öznel iyi oluşları yüksek bireylerin sosyal ilişkilerinde daha iyi yakınlık kurabildikleri ve diğerleri tarafından saygı duyulduklarını belirtmiştir (Diener, 2013). Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşunu etkileyen faktörlerin araştırıldığı bir çalışmada sosyal ilişkilerinden elde ettikleri doyumun öğrencilerin daha mutlu olmaları ve pozitif duygular yaşamalarına katkıda bulundukları saptanmıştır (Yaldız ve Kılınç, 2021). Öznel iyi oluşu yüksek bireylerin kendilerini iyi hissetmekle birlikte sosyal ilişkilerinde daha yüksek doyum hissettikleri belirtilmiştir (Diener ve Seligman, 2002).

Öznel iyi oluş durumu üzerinde aile ile ilişkiler, ergenin aile içinde desteklenmesi, demokratik aile tutumu benimsenmesi, özerkliğin desteklenmesi önemli olduğu

saptanmıştır (Eryılmaz, 2012). Mutluluğun belirleyicilerine yönelik önemli ipuçları sunan unsurlar bireyin yakın ilişkilerinde destekleyici bir ağa sahip olup olmadığı, yaşam çevresinin günlük olaylar için olumlu katkılar sunup sunmadığı, sosyal destek unsurları, umut ve amaçlarını destekleyecek inanç sisteminin olup olmadığı ile ilgilidir (Myers ve Diener, 1995).

Öznel iyi oluşu etkileyen faktörlerden biri de bireylerin benlik saygılarıdır. Yüksek bir benlik algısı öznel iyi oluşun önemli belirleyicilerindendir (Diener, 1984). Alanyazında ergenlerin öznel iyi oluşları ile benlik saygılarının ilişkilerinin incelediği araştırmalar da benlik saygısı ve öznel iyi oluş arasında anlamlı ilişkiler ortaya koyulmuştur (Eryılmaz ve Atak, 2011; Tonga ve Halisdemir, 2017). Üniversite öğrencilerinde benlik saygısı ve öznel iyi oluşun incelendiği bir araştırmada da pozitif ve anlamlı düzeyde bir ilişkisi olduğu ve benlik saygısının öznel iyi oluşu pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı bulgulanmıştır (Doğan ve Eryılmaz, 2013).

Öznel İyi Oluş ve Ebeveyn Kaybı İlişkisi

Öznel iyi oluş, ergenlik dönemi ve erken yetişkinlik döneminde büyük yaşam olaylarından etkilenebilir (Boniwell, 2012). Bir çocuk ya da bir ergen için ebeveyninin ölümü önemli bir yaşam olarak değerlendirildiğinde ebeveyn kaybı yaşamak bir çocuk için önemli düzeyde olumsuz duygular yaşamasına yol açabilir ve uzun süreli bir stres tepkisi göstermesine neden olabilir (Leopold ve Lechner, 2015). Santos ve arkadaşları (2021), ebeveyn kaybı yası ve psikopatolojisi ilgili çalışmaların sınırlılıklar içermesiyle birlikte ebeveyn kaybının psikopatolojik durumların görülme sıklığını artırdığını belirtmiştir. Öznel iyi oluş ve yas ilişkisinin ebeveyn ölümü ve çocuk ölümü açısından incelendiği bir araştırmada bir ebeveyn veya çocuğun ölümünden 10 sene sonra bile kayıp yaşamayan kişilere göre daha mutsuz oldukları bulgulanmıştır (Moor ve de Graaf, 2016).

Ebeveyn kaybı, ailede rollerin ve sorumlulukların yeniden düzenlenmesinde ve çocuğun kimliğinde değişimlere yol açabilir (Petersen ve Rafuls, 1998). Ebeveynlerin çocuklar için duygusal ve fiziksel anlamda destekler sundukları göz önüne alındığında ebeveyn kaybı yaşantısının çocuğun duygu durumu ve psikolojik durumunu etkileyerek

öznel iyilik hallerinde kalıcı azalmalarla ilişkili olacağı vurgulanmıştır (Umberson, 2003). Alanyazında da ebeveyn yoksunluğu yaşayan bireylerin iyi oluş toplam puanlarının ebeveyn yoksunluğu yaşamayan bireylere göre daha yüksek olduğunu gösteren çalışmaya rastlanılmıştır (Özünü, 2018).

Ebeveyn kaybının öznel iyi oluş durumlarında cinsiyet farklarını ortaya koymuş araştırmalar mevcuttur (Leopold ve Lechner, 2015; Umberson, 2003). Anne kaybı yaşayan kızlar yaşam memnuniyetlerinde düşüşler yaşadığını gösteren araştırmada, kızların ölen ebeveynlerinin sağlık durumuna yönelik daha yüksek bir farkındalığa sahip olmaları ve onlara bakım verme konusunda erkeklere göre daha fazla zorluğa maruz kalmış olabilecekleri belirtilmiştir (Leopold ve Lechner, 2015). Yaş açısından bakıldığında ebeveyn kaybını yaşamının daha erken dönemlerinde kaybeden kişilerin yaşam memnuniyetlerinde daha fazla düşüşler saptanmıştır (Leopold ve Lechner, 2015). Ebeveyn kaybının çocukluk döneminde görülmesi ölümün daha beklenmedik/ani olma ihtimalini artırması nedeniyle yas tutan çocuğun iyi oluşu açısından olumsuz etkileri artırabileceği vurgulanmaktadır (Burton vd., 2007). Bunlara ek olarak yas sürecinde bireylerin daha iyi anlaşılabilmesi ve gerçek ihtiyaçlarına daha uygun şekilde destek sağlanması noktasında yaşam kaliteleri ve iyi oluş üzerinde durulması gerektiği belirtilmiştir (Harrop vd., 2020). Çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine ilerledikçe sosyal ağların artması ve buna bağlı olarak daha fazla sosyal desteğin oluşma olasılığı dikkate alındığında erken dönemlerde ebeveyn kaybı yaşama deneyiminin, çocuk ve ergenleri öznel iyi oluşları açısından daha fazla olumsuz etkilerle karşılaştırabileceği düşünülmektedir.

Ed Diener ve Öznel İyi Oluş

1980'lerde mutluluk ile ilgili araştırmaların çoğu bu yapının tanımlanması ve ölçülmesine yönelik sistemli çalışmalarla gerçekleştirilmeyordu (Larsen ve Eid, 2007). Diener insanın mutluluğu üzerinde nelerin etkili olduğu konusunda yaptığı araştırmalarıyla öznel iyi oluş kavramının koşulları, sonuçları, ölçme araçları ile ilgili çalışmaların önünü açarak alana katkı sunmuştur. Bu noktada Diener (1984), dönemin psikoloji alanındaki

araştırmaların odak noktasında bulunmayan öznel iyi oluş alanına genel bir bakış açısı sunmuştur.

1980'lerin ortasında olumlu ve olumsuz duyguların doğası ve ilişkisi ile ilgili tartışmalar yaygındı. Diener ve Emmons (1985), olumlu ve olumsuz duyguların aslında ilişkisiz olduğunu ve bir kişinin yaşadığı bir duygu miktarının aslında bir başka duyguyu ne kadar yaşadığı ile pek de bir ilgisinin olmadığını belirttiler. Bu yaklaşımla her bir duygu deneyiminin öznel iyi oluşun toplamına bağımsız katkılar sunduğunu ve bir kişinin öznel iyi oluş genel yapısının olumlu duyguların olumsuz olana oranı şeklinde ifade edilmesini sağlamıştır (Larsen ve Eid, 2007).

Öznel iyi oluşun bir diğer bileşeni de kişinin genel olarak yaşamından aldığı doyum ya da memnuniyeti ile ilgili bilişsel değerlendirmesidir. Olumlu duyguların daha fazla deneyimlenmesi anlamına gelen hedonik bakış açısı ile yaşama dair bilişsel değerlendirmeleri kapsayan yaşam memnuniyeti/doyumu farklı olabilir. Örneğin, yoksulluk çeken bir sanatçı hayatında daha fazla olumsuz duygu ve daha az olumlu duygu hissetse bile yaşam memnuniyeti yüksek olabilir fakat çoğu zaman yaşam memnuniyeti ve öznel iyi oluşun hedonik bileşeni yüksek ve orta ilişkili çıkmaktadır (Diener vd., 2000; Larsen ve Eid, 2007). Yani daha fazla olumlu duygular deneyimleyen kişilerin yaşam doyumlarının da yüksek olması beklenir. Bu noktada öznel iyi oluşun farklı boyutlardan oluştuğu bununla birlikte boyutların da kendi arasında ilişkili olduğu söylenebilir.

Diener, öznel iyi oluşun ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesi ve doğrulanması konusunda da önemli katkılar sunmuştur. Öznel iyi oluş hem duygusal hem bilişsel değerlendirmeleri içermesi nedeniyle öz değerlendirmeye dayalı olarak ölçülen bir yapıdır. Diener ve arkadaşları da bu yapıyı ölçmek için Yaşam Memnuniyeti Ölçeği (Satisfaction with Life Scale) geliştirmişlerdir. Öznel iyi oluşun ölçümü ile ilgili (1) öznel iyi oluşu, güvenilir ve geçerli şekilde değerlendirilebileceği, (2) öznel iyi oluşu ölçerken her yöntemin avantajları ve riskleri olduğu, (3) öznel iyi oluşun daha kapsamlı değerlendirilebilmesi için çok yöntemli değerlendirme araçlarının gerekliliği hakkında bilgiler sunulmuştur (Larsen ve Eid, 2007).

Özetle Diener, öznel iyi oluş durumunun tek bir belirleyicisi olmadığını üç farklı bileşenin olduğunu belirtmiştir. Diener (1984), öznel iyi oluşu; olumlu duygular, olumsuz duygular ve kişinin kendi yaşamı hakkındaki değerlendirmelerini kapsayan bir yapı şeklinde tanımlamıştır. Araştırma kapsamında incelenen öznel iyi oluşun doyum boyutuna yönelik faktörlerin yoğun olmakla birlikte çok boyutlu bir yapı olarak ele alındığı söylenebilir (Eryılmaz, 2011).

Erek (Telic) Kuramı

Alanyazında öznel iyi oluşu açıklayan çeşitli kuramlar vardır. Bu kuramlardan birisi erek (telic) kuramıdır. Erek kuramına göre öznel iyi oluş, bireyin hedeflerine ulaştığında ve ihtiyaçlarını karşıladığında elde ettiği mutluluk şeklinde açıklanmaktadır (Diener, 1984). Erek kuramı amaçlar ve ihtiyaçlar olarak iki boyuta odaklanmaktadır (Eryılmaz, 2009). Bu kurama göre, bireyin yaşamında gerçekleştirmek isteği hedefleri, kendini mutlu hissetmesi ilişkilidir (Diener vd., 1999). Hedef belirleme ile başlayan süreç, hedeflerin takip edilmesi ve nihayetinde hedefe ulaşma ya da ulaşamama durumu bireylerin mutlulukları üzerinde önemlidir (Sheldon ve Elliot, 1999). Bireyin belirlediği hedeflere ulaşma süreci ve hedeflerinin kendisiyle uyumu, iyi oluşu etkilemektedir (Hefferon ve Boniwell, 2011). Hedeflerin ve hedefe ilerlemenin iyi oluş ile ilişkileri araştırma alanlarından biri haline gelmiştir (Ryan ve Deci, 2001). Bu kuramı tartışmaya açık hale getiren durum ise bireylerin amaçlarındaki belirli son noktanın ne olduğuna dair bilinmezliktir (Diener ve Ryan, 2009).

Yukarıdan Aşağıya ve Aşağıdan Yukarıya Kuramları

“Yukarıdan aşağıya” ve “aşağıdan yukarıya” kuramları öznel iyi oluşu açıklayan kuramlardan diğerleridir. Aşağıdan yukarıya kuramı, kişinin yaşamındaki olumlu ve olumsuz anların toplamının kişinin öznel iyi oluşunu oluşturduğunu temel almaktadır. Bu görüşe göre mutlu hissedilen bir an, kişinin iyi oluşunu sağlar ve kişinin yaşadığı olumlu yaşantıların çokluğu iyi oluş halini artırmaktadır (Headey vd., 1991). Aşağıdan yukarıya kuramı, bireylerin yaşamlarındaki olumlu ya da olumsuz durumların kişinin öznel iyi oluşunun oluşması için bir araya geldiğini savunur (Diener ve Ryan, 2009). Bu kuram, bireyin yaşam

şartları ve bireyin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyoekonomik şartları gibi demografik özelliklerinin mutluluğunu belirleyici faktörler olduğunu belirtir (Feist vd., 1995). Bireyin içinde bulunduğu yaşam şartları ve sahip olduğu özelliklerden ne kadar keyif alıyorsa öznel iyi oluşu da o kadar fazla olmaktadır. Yukarıdan aşağı kuramı ise kişinin mutlu anlarının iyi oluşuna etki etmesinden ziyade yaşantıları deneyimleme eğiliminin iyi oluş hali üzerinde etkili olduğunu savunur (Headey vd., 1991). Bir başka deyişle yukarıdan aşağı kuramı, pozitif bir düşünceye daha yatkın olan bireylerin negatif bakışa daha yatkın olan bireylerden daha mutlu olacağını savunmaktadır (Diener ve Ryan, 2009). Bu durum ise dış olaylardan ve yaşantılardan ziyade olumlu tutumların öznel iyi oluş halini sağlayacağını göstermektedir.

Uyum Kuramı

Uyum, alanyazında öznel iyi oluş kuramları ile birlikte ele alınan bir kavramdır (Güler ve Dönmez, 2011). Koşullara uyum sağlama öznel iyi oluş teorilerinin merkezi bir bileşenidir (Diener vd., 1999). Diener'a (1984) göre, karşılaşılan olaylara uyum sağlamak olayların ilk ortaya çıktıklarında iyi ya da kötü olmasına bağlı olarak mutluluk ya da mutsuzluk oluşturmaktadır. Bununla beraber karşılaşılan olaylar, bireylerde duygu oluşturma gücünü kaybettirmekte; kişi artık mutluluk ya da mutsuzluk uyandırmayacak şekilde iyi ya da kötü olaylara uyum sağlamaktadır. Uyum sürecinin ardından karşılaşılan durumlar, "kişinin mevcut durumundan daha iyiye ancak o zaman mutluluk oluşturmaktadır" (Diener, 1984, s. 567). Uyum düzeyi kuramında da benzer şekilde kişi, mevcut ve uyum sağladığı koşullarının karşılaştığı yeni uyarıcıların değerlendirilmesinde bir standart olarak kullanılmaktadır. Kişinin şu anki mutluluğunu ise geçmişindeki yaşantıları ile karşılaştırarak değerlendirmekte; karşılaşılan olaylar daha önceki yaşantılardan daha iyi hissettiriyorsa birey mutlu olacaktır (Helson, 1947; akt. Güler ve Dönmez, 2011). Araştırmalar, bireylerin olumlu ya da olumsuz olayların ardından genellikle üç ay sonra mutluluk "ayar noktasına" geri döndüğünü öne sürmektedir. Yasın ise en yıkıcı yaşam olaylarından biri olduğunu ve bireylerin eski mutluluk durumlarına dönmesinin daha uzun bir süre gerektirdiği

belirtilmektedir (Hefferon ve Boniwell, 2011, s. 62). Alanyazında önemli yaşam olaylarının insanların öznel iyi oluşları üzerindeki etkisinin ne ölçüde kalıcı olduğuna ilişkin tartışmalar yer almaktadır. Ölüm nedeniyle çocuk veya ebeveyn kaybı yaşamış kişilerin yaşamamış kişilere göre daha mutsuz oldukları ve yasın üzerinden geçen zamana bağlı olarak azaldığını fakat kaybın ardından 10 yıl sonra bile kayıp yaşamış kişilerin yaşamamış kişilerden daha mutsuz olduğu belirtilmiştir (Moor ve de Graaf, 2016).

Ebeveynleşme

Ailedeki bireylerin rol ve sorumluluklarının açık olması ve aile üyelerinin özerkliğinin mümkün olması özellikle çocukların sağlıklı gelişimleri için önemli görülmektedir (Minuchin, 2018; Yola Çetin, 2023). Aile sistemleri teorisine göre, aile içerisindeki uygun aile rollerindeki net sınırlar sağlıklı aile işleyişi için önemlidir (Kerig, 2005). Sınırların belirginliği aile üyelerinin duygusal ihtiyaçlarını gelişimsel olarak uygun yollarla karşılama fırsatı sunarken belirsiz sınırlar ise aile üyeleri arasında karışıklığa yol açabilir (Kerig, 2005). Ebeveynleşme kavramı ise, kişiler arası rollerin karışıklığı anlamına gelen sınır çözülmesini içeren bir olguyu ifade etmektedir (Kerig, 2005). Ebeveynleşme, aile sistemlerinde sınırların eksikliği ile birlikte ebeveyn rol ve sorumluluklarının çocuğun üstlenmesidir (Boszormenyi-Nagy ve Spark, 1973).

Aile içinde sorumlulukların yaş ve gelişim düzeylerine göre aşırı olması, ebeveynlerin sorumluluk ve rollerin üstlenilmesi ebeveynleşme yaşantılarını oluşturmaktadır (Hooper, 2008). Jurkovic ve diğerleri (1999), ebeveynleşme kavramını ailedeki sağlıklı ilişkinin bir örneği olarak açıklamıştır. Ebeveynleşme, “ailede çocuğun, ebeveynlerinin sorumluluğunu terk etmesine tepki olarak kendi ihtiyaçlarını feda etmesini içeren işlevsel ve duygusal rolleri tersine çevirmesi” olarak açıklanmaktadır (Chase vd., 1998, s. 105). Ebeveynleşme, çocukların ebeveynlerinin bakımını üstlenmenin yanında kardeş ya da diğer aile üyelerinin rollerini ve sorumluluklarını almayı da içermektedir (Hooper, 2012). Ebeveynleşme çocuğun özerkliğin önünde bir engel oluşturarak kendi

deneyimlerine yönelik farkındalığını ve güvenini zedelemektedir (Karpel, 1976; akt. Chase vd., 1998). Nitekim çocukluk dönemindeki ebeveynleşme yaşantıları özellikle ergenlerin benlikleri üzerinde olumsuz etkiler göstermektedir (Goldner vd., 2016). Ebeveynleşme yaşantısı olan çocukların kendi ihtiyaçlarını göz ardı ederek özerk bir benlik gelişiminden uzaklaştığı, diğerlerine odaklandığı ve özerklikten uzak, aşırı uyumlu benlik gelişimi gösterdiği ifade edilmiştir (Jurkovic vd., 1991).

Ebeveynleşmenin ortaya çıkmasında; ebeveyn ve çocuk ilişkisindeki bozulmalar, ebeveynlerin boşanma durumu, anne/babayı ölüm nedeniyle kaybetme, boşanma, ailedeki çeşitli rahatsızlıklar ve kardeş sayısının fazlalığı gibi çeşitli faktörler etkilidir (Yola Çetin, 2023). Ebeveynleşme; ailede alkol bağımlılığı, tek ebeveynli çocuklar, ebeveyn ölümü ya da zihisel sorunlar, aile içi şiddet, boşanma gibi durumlarda görülebilmektedir (Burton, 2007; Chase, 1999). Ailede bir çocuğun tek ebeveynle yaşaması ve ebeveynin bir hastalığa sahip olması durumu, çocuğun cinsiyetinin kız olması faktörlerinin kendisinin rol ve sorumluluklarından daha fazlasını üstlenme oranını arttırdığı belirtilmiştir (Aldridge, 2006). Bununla birlikte ebeveynin ruh sağlığı sorunlarına sahip olmasının çocuklarda fiziksel bakım görevlerinin yanında duygusal bakım sorumluluklarının da üstlenilmesi ile ilişkilendirilmiştir (Aldridge, 2006).

Ebeveynleşme Türleri

Ebeveynleşme aile bireylerinin rol ve sorumlulukları açısından farklı şekillerde gözlemlenebilmektedir. Bunlar ebeveynlerin fiziksel, duygusal, maddi, günlük yaşamın devamlılığına yönelik ihtiyaçlar olabilir (Burnett vd., 2006). Ebeveynleşme, çocuğun aile içinde üstlendiği rol ve aldığı sorumluluklara göre duygusal ve araçsal olarak iki şekilde görülmektedir (Jurkovic, 1997). Alanyazında ebeveynleşmenin değerlendirilirken çocuğun ebeveynleşme yaşantısına ilişkin öznel düşüncelerinin de ele alınması gerektiği belirtilmektedir. Bunlar: ebeveynleşmeden algılanan yarar ve ebeveynleşmeden algılanan adaletsizliktir (Karataş vd., 2022).

Araçsal Ebeveynleşme. Bu ebeveynleşme türünde, aile üyesi veya üyelerinin fiziksel ihtiyaçları, aile bakımı, ev işleri görevlerin yerine getirilmesini kapsamaktadır (Hooper, 2007). Bu görevler çocukların; yemek yapma, çocuk bakımı, alışveriş yapma, hasta veya engelli bir ebeveynin bakımını sağlama, gelir elde etme gibi somut görevleri üstlenmelerini gerektirir (Jurkovic, 1997).

Duygusal Ebeveynleşme. Bu ebeveynleşme türünde ise, ailenin sosyoduygusal ihtiyaçlarına hizmet eden görev ve sorumlulukları yerine getirmeye yöneliktir. Bunlar; aile üyelerini koruma, aile içindeki çatışmalarda arabuluculuk yapma ve destek sağlamayı (Jurkovic, 1997) ve bireyin kendisiyle ilgili olmayan duygusal sorunlarla ilgilenmesi ve bu sorunlara çözüm bulması uğraşısını içermektedir (Champion vd., 2009). Duygusal ebeveynleşmenin getirmiş olduğu rol ve görevlerin çocuğun kendi ihtiyaçlarını arka plana atması nedeniyle araçsal ebeveynleşme ile üstlenilen görevlere göre daha olumsuz sonuçlara yol açmaktadır (Aldridge, 2006; Champion vd., 2009; Hooper 2008).

Aile desteğinin yetersiz olması, çoğu çocuk için ortak bir ebeveynleşme deneyimi içermektedir (Hanöz, 2022). Hooper ve diğerleri (2011), ailede hastalığa sahip olan birinin olması durumunu ebeveynleşmenin görülmesinde etkili olabileceğini belirtmiştir. Ebeveyn kaybı özellikle düşük düzeyde ekonomik geliri olan ailelerde ve erkek çocuklarının ekonomik sebeplerle eğitim süreçlerini olumsuz etkileyip çocuğun yaşantısına farklı öncelikler getirmesine neden olabilir (Gimenez vd., 2013).

Ebeveynleşmeden Algılanan Adaletsizlik ve Ebeveynleşmeden Algılanan Yarar. Ebeveynleşmenin alt boyutlarından diğerleri de ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik ve ebeveynleşmeden algılanan yarardır. Ebeveynleşme, bir çocuğun aile içinde rollerinin tersine dönmesi şeklinde tanımlansa da (Hooper, 2007) hem olumlu hem de olumsuz etkiler içerebilmektedir. Bu nedenle ebeveynleşmede çocuğun üstlendiği rol ve sorumluluğun yanında çocuğun bu duruma ilişkin değerlendirmeleri de göz önüne alınmalıdır (Karataş vd., 2022). Bu kapsamda ebeveynleşmeden algılanan yarar ve ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik kavramları önemlidir. Ebeveynleşme yaşayan

çocuğun buna yönelik düşüncesi; ebeveynleşme yaşantısının onun yeni beceriler kazandığı, kişilik özelliklerine olumlu etkilerin ağır bastığı olabilir (Hooper, 2009). Nitekim, Aldridge (2006), hasta ebeveyn bakımını üstlenen çocuklarda görülen ebeveynleşmeye yönelik, çocuk ve ebeveynler arasındaki bağlarda güçlendirmeye bağlı olarak her zaman olumsuz bir etki göstermeyeceğini belirtmiştir. Alanyazında ebeveynleşmeden algılanan yarar boyutu ile depresyon ve kaygı arasında olumsuz bir ilişki olduğu saptanmıştır (Köyden, 2015). Ebeveynleşmede adalet kavramı üzerinde durulan ve çocuğun üzerinde etkileri olan değişkenlerden biridir (Jurkovic, 1997). Ebeveynleşme çocuk tarafından adaletli algılandığında ebeveynleşmenin olumsuz etkileri daha az olacaktır (Akün, 2017). Ebeveynleşme yaşayan çocuğun buna yönelik bir diğer düşüncesi ise, içinde bulunduğu gelişimiyle kıyaslandığında orantısız bir rol üstlenmesi ve gelişim görevlerini yerine getirmesine engeller meydana gelmesi, haksızlığa uğradığını düşünmesi anlamlarına gelen ebeveynleşme yönelik algıladığı adaletsizliktir (Jurkovic vd., 1999). Nitekim ebeveynleşmeye yönelik algılanan adalet düzeyinin, çocukluk döneminde görülen ebeveynleşme durumları ve ruhsal bozukluklar arası ilişkiyi düzenleyen önemli değişken olduğu belirtilmiştir (Hooper ve Wallace, 2010; Jankowski vd., 2013). Ebeveynleşme ve ruh sağlığı ilişkisinin araştırıldığı çalışmalarda; ebeveynleşme yaşantısı ile depresyon, kaygı, psikolojik sıkıntı ile ilişkiler saptanmıştır (Burton, 2007; Hooper ve Wallace, 2010; Hooper vd., 2008). Ebeveynleşmeden algılanan yarar düzeyi azaldıkça, psikolojik belirtilerin arttığı ve bu ilişkiye öfkenin aracılık ettiği saptanmıştır (Arıkan- Çolak, 2019). Bir başka araştırmada ebeveynleşmeye yönelik ebeveynleşmenin psikolojik belirti düzeyini artırdığı ama bu modele algılanan adaletsizlik dahil edildiğinde psikolojik belirti düzeyinin açıklanma gücünün önemli ölçüde arttığı saptanmıştır (Uluç ve Köyden, 2022). Bununla beraber Hooper ve Wallece (2010), ebeveynleşmenin sadece algılanan adaletsizlik boyutunun ruhsal sağlık belirtilerini yordadığını bulgulamışlardır.

Kardeş Odaklı Ebeveynleşme. Ebeveynleşme sadece ebeveynleşmeye yönelik değildir; ebeveynleşme yaşantısı olan çocuklarda kardeşleri ve ailedeki diğer bireylere karşı rol ve

sorumluluk alabilirler (Hooper, 2012). Alanyazında kardeş odaklı ebeveynleşmenin ebeveyne yönelik ebeveynleşme yaşantısından daha olumlu sonuçlarla ilişkilendirildiği vurgulanmıştır (Tomeny vd., 2016). Ebeveynleşmenin psikolojik belirti düzeyine etkisinin araştırıldığı farklı bir çalışmada ise kardeş odaklı ebeveynleşme, psikolojik belirti düzeyinin anlamlı bir yordayıcısıyken ebeveyne yönelik ebeveynleşmenin psikolojik belirti düzeyinin anlamlı bir yordayıcısı olmadığı görülmüştür (Uluç ve Köyden, 2022).

Tüm bunlar göz önüne alındığında ebeveyn kaybı deneyimlemiş ergenlerin aile içinde gelişim dönemlerine uygun olmayacak şekilde rol ve sorumluluk üstlenme durumları anlamına gelen ebeveynleşmenin onların öznel iyi oluşları ile ilişkili olabileceği ve etki edeceği düşünülmektedir. Bu araştırma kapsamında ebeveyn kaybı yaşayan ergenlerin ebeveynleşme yaşantıları; ebeveynleşmeden algılanan yarar, ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik ve kardeş odaklı ebeveynleşme olarak incelenmiştir.

Benlik Algısı

Birey, çevresindeki iletişimleri, gözlemleri ve deneyimleri yoluyla diğer insanları değerlendirerek bir fikre ulaşabileceği gibi kendisiyle ilgili belirli sonuçlara da ulaşabilir (Bacanlı, 1990). Benlik algısı, bireyin kendisini nasıl gördüğüne ve nasıl bir değer aftettiğine yönelik olumlu ve olumsuz değerlendirmelerini ifade eder (Ersanlı, 2013; Şahin ve Ersanlı, 2021). Shavelson ve diğerleri (1976), benliğin bir kişinin kendisi hakkındaki algıları olduğunu ve bu algının çevresiyle olan etkileşimleri ile şekillendiğini belirtir. Benlik, kişinin kendine özgü, kişiyi diğerlerinden farklı yapan duygularının davranışlarının, tutumlarının bir bütünü şeklinde de ifade edilmektedir (Yörükoğlu, 2012). Benlik algısı yaşantılarımızdan, çevremizden aldığımız olumlu ve olumsuz geri bildirimlerin toplamıdır (Kuru Turaşlı ve Zembat, 2013). Birey kendisi ile ilgili duygularının, düşüncelerinin, değer yargılarının, yaşantılarının oluşturduğu çok sayıda algıları ile “ben” algısını oluşturmaktadır (Şekercioğlu ve Güzeller, 2011). Rosenberg (1965) ise, bireyin benliğine yönelik olumlu ya da olumsuz tutumları olarak benlik saygısı kavramını kullanmıştır.

Benlik kavramının çevreden bağımsız olmadığı ve bireyin kendisiyle ilgili çeşitli duygu ve düşünceleri içerdiği göz önüne alındığında dünyayla ilk temasımızda yaşamımızı şekillendiren ailenin benlik algısında önemli olduğu düşünülmektedir. Bir çocuğun çevresi, deneyimleri, ebeveynleri ile ilişkileri ve yetiştirilme tarzları benliğin gelişiminde büyük ölçüde etkilidir (Saikia, 2020). Çocuğun benliği ve psikolojik sağlığı üzerinde ailenin varlığı önemli bir unsurdur (Cüceloğlu, 2002). Ferrer ve Fugate (2003), çocuğun benlik saygısında ebeveyn ve çocuk arasındaki bağın önemli olduğunu vurgulamıştır. Başka bir araştırmada ergenlerin benlik saygıları ile ebeveyn duygusal yakınlığı arasında pozitif ilişki saptanmıştır (Cüre, 2014). Benlik algısının anne baba tutumları arasında ilişkiler saptanmış ve bu ilişkiye bağlanma stilleri aracılık etmiştir (Enci, 2023). Ayrıca aile ortamının kalitesinin ergenlerin yaşam doyumu ile ilişkisinde benlik algıları ile önemli düzeyde düzenlendiği saptanmıştır (Povedano-Diaz vd., 2019). Ebeveynin erken ve zamansız kaybı ise çocuğun düşük bir benlik algısına sahip olması ile ilişkilendirilmiştir (Harris, 1996).

Benlik, toplumun diğer üyeleriyle olan bireysel etkileşimlerine ve çevresel etkenlere bağlı olarak zaman için de değişir (Saikia, 2020). Benlik algısında çocukluk dönemi kritik olduğu (Demoulin, 2000) düşünüldüğünde ebeveynlerle en çok birlikte olunan ergenlik ve ergenlik öncesi dönemde ebeveyn kaybı yaşamak bir çocuğun benliğinin inşasında etkilenmesi muhtemel bir alan açacaktır. Alanyazında erken çocukluk döneminde baba kaybı, bireylerin psikolojik sağlıkları ile bağlanma biçimlerini olumsuz etkilediğini saptanmıştır (Kararımak ve Güloğlu, 2015). Bununla birlikte baba kaybı deneyimlemiş ve sağlıksız bağlanma biçimi olan kadınların olumsuz benlik algılarının ve depresyon düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır (Kararımak ve Güloğlu, 2015). Ayrıca ebeveyn kaybı, akademik başarıda düşüklük, benliğe yönelik olumsuz tutuma neden olabilir (Dowdney, 2000; Şentürk, 2006). Ebeveynleri birlikte olan ve olmayan ergenlerin benlik saygılarının incelendiği bir araştırmada ebeveyn birlikteliği devam eden aileye sahip ergenlerde olumlu benlik algılarının ebeveyn birlikteliği devam etmeyen aileye sahip ergenlere göre daha fazla olduğu saptanmıştır (Otrar ve Demirbilek, 2013). Buradan

bağlamda, ebeveyn ölümü yaşantısı ergeni; benliğin inşası, kendini tanıması ve kendisi hakkında değerlendirmelerde bulunması açısından olumsuz etkileyebilir.

Benlik algısının değerlendirilmesine bakıldığında, bütünsel bir değerlendirmeden ziyade çok boyutlu değerlendirilmesinin bireylerin kendilerine yönelik duygu ve düşüncelerini, güçlü ve zayıf yönlerini açığa çıkarmada daha çok bilgi sağlayacağı belirtilmiştir (Marsh vd., 2006). Bu çok boyutlu yapıda benlik algısı; sosyal benlik, fiziksel benlik, duygusal benlik, akademik benlik şeklinde sıralanmaktadır (Shavelson vd., 1976). Bu araştırma kapsamında benlik algısını ölçmek için genel, fiziksel, akademik, sosyal, aile benlik algıları gibi çok boyutlu bir yapıyı temsil eden ölçme aracı kullanılmıştır (Şahin ve Ersanlı, 2021).

Erken yaşta ebeveyn kaybı deneyimleyen ergenlerde düşük benlik duygusu (Currier vd., 2008; Harris, 1996; Horowitz, 2015), depresyon ve kaygı (Horowitz, 2015) görülmektedir. Ergenlik dönemi ise kimlik oluşturmada önemli bir gelişim dönemi olması (Schwartz vd., 2013) dikkate alındığında ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin benlik duygusunda olumsuz etkiler olması beklendik bir durumdur. Öte yandan ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin de güçlü bir benlik duygusunun olumsuz duygu, depresyon ve anksiyete hislerine karşı koruyucu bir faktör işlev gördüğü saptanmıştır (Jones ve Martini, 2021). Bireylerin benlik algılarının bahsedilen olumsuz etkilerinin yanı sıra benlik algısı ve iyi oluş arasındaki pozitif ilişki de alanyazında ortaya koyulmuştur (Matera vd., 2020).

İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında çocukluk döneminde ebeveyn kaybının incelendiği araştırmalara yer verilmiştir. Alanyazında ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluş, ebeveynleşme ve benlik algısının birlikte incelendiği araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle öncelikle çocukluk döneminde ebeveyn kaybı ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Ardından öznel iyi oluş ve ebeveynleşme ile ilişkili araştırmalara sonrasında ise öznel iyi oluş ve benlik ile ilişkili

çalışmalara yer verilmiştir. Araştırmalar ayrı başlıklar altında sunulurken ulusal ya da uluslararası olarak sınıflandırılmamıştır.

Çocukluk ve Ergenlik Dönemindeki Ebeveyn Kaybına Yönelik Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle çocukluk ve ergenlik döneminde kayıp yaşamış çocuk ve ergenler örnekleminde yürütülmüş çalışmalara kronolojik sıraya göre yer verilmiştir. Sonrasında ise geriye dönük perspektifte çocukluk döneminde kayıp yaşamış yetişkinler örneklemindeki araştırmalara kronolojik sıraya göre yer verilmiştir. Araştırmalar sunulurken ulusal ya da uluslararası olarak sınıflandırılmamıştır.

Erken dönem ebeveyn kaybına yönelik alanyazında karşılaşılan çalışmalardan biri Kranzler ve arkadaşlarının (1990), 3-6 yaş arasındaki 26 çocukla yürüttükleri araştırmadır. Bu araştırmada okul öncesi dönemdeki çocukların akut yas tepkileri yas yaşamamış kontrol grubu ile karşılaştırılmıştır. Araştırma bulguları, yas sürecindeki çocukların hem hayattaki ebeveynleri ile görüşmeleri hem de öğretmen raporlarına göre kontrol grubuna göre belirgin şekilde daha yüksek çocuk davranış bozukluğu gösterdiğini ortaya koymuştur. Yaşa göre 3-4 yaş aralığındaki erkek çocuklar daha riskli bulunmuştur. Araştırmanın bir diğer bulgusu, yas sürecindeki çocukların kontrol grubundaki çocuklara göre daha çok korku ve daha az mutlu olduğunu ve 3-4 yaş aralığındaki ebeveyn kaybı yaşamış çocukların daha semptomatik olduğunu ortaya koymuştur.

Alanyazında erken çocukluk yaşantısında ebeveyn ölümü deneyimlemiş ve 3,4 ve 5. Sınıf düzeyinde eğitimlerine devam eden öğrencilerin öz kavramlarının, duygusal ve davranışsal problemlerinin, arkadaşlık ilişkilerinin ve okul başarılarının incelendiği bir araştırmaya rastlanılmıştır (Özgül, 1995). Araştırmanın katılımcı grubunu 34 kız ve 34 erkek öğrenci olmak üzere toplamda 68 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin yarısı ebeveyn kaybı yaşamış yarısı ise bu kaybı deneyimlememiştir. Araştırma bulguları, ebeveyn kaybı yaşamış çocukların yaşamayanlara kıyasla öz kavramı, sosyal ilişkileri ve okul başarıları açısından daha düşük puanlar; dışsallaştırma ve içselleştirme problemlerinde ise daha yüksek puanlar göstermektedir.

Lise öğrencilerinde ebeveyn kaybının psikososyal etkilerinin araştırıldığı çalışmanın katılımcı grubunu 238 kız, 235 erkek toplam 473 öğrenci oluşturmaktadır (Toksoy, 2005). Katılımcı grubunda annesini kaybeden 74 babasını kaybeden ise 399 öğrenci bulunmaktadır. Araştırma bulgularına göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre; kişisel uyum puanları, sosyal uyum puanının alt ölçeklerinden aile ilişkileri puanları ve toplamda da genel uyum puanları açısından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırma sonuçları, yaş değişkenine göre uyum puanlarının ise 18 yaş grubunda kendini gerçekleştirme düzeyinin daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte ebeveynlerden anne kaybının baba kaybına göre psikolojik belirti puanları açısından daha yüksek olduğu göstermektedir. Ölüm şekli açısından ani ölüm (kaza, cinayet, intihar, kalp krizi, tansiyon, felç, zehirlenme, doğal afet) sonucu ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin doğal ölüme (hastalık, yaşlılık) bağlı kayıp yaşamış ergenler arasında uyum düzeyleri arasında herhangi bir farklılık tespit edilememiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde çocuk psikiyatri hastanesinde bulunan en az bir ebeveyn ya da bakım vereninin kaybını yaşamış 7-18 yaş aralığında 80 çocuğun dahil edildiği kesitsel bir araştırma yürütülmüştür (Conway vd., 2010). Araştırma bulguları, dikkat eksikliği ve hipeaktivite bozukluğu olan çocuklarda olmayanlara kıyasla agresyonun/saldırganlığın daha yoğun olduğu, daha küçük yaştaki çocukların ise DEHB tanısı alma olasılığının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yapılan analizler ayrıca yaş değişkeninin benlik saygısının anlamlı bir yordayıcısı olduğunu saptamıştır. Araştırma kapsamında ebeveyn kaybı deneyimlemiş yaş olarak daha büyük çocukların benlik saygısının en düşük olduğu ve 10 yaşından önce ebeveyn/bakım verici kaybı yaşamış çocukların daha düşük kimlik ve benlik bütünlüğüne sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bir başka çalışmada ebeveynin ölümünün çocuğun okul ve psikososyal durumlarına etkileri incelenmiştir (Himaz, 2013). Araştırmanın katılımcı grubunu Etiyopya'da 7-12 yaş aralığındaki orta çocukluk ve 11-15 yaş aralığındaki ergenlik dönemindeki toplam 850 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma sonuçları, orta çocukluk

döneminde anne kaybının, çocuğun eğitimi için olumsuz etkilere sahipken, ergenlik döneminde ise baba kaybının ergenin eğitimi için daha fazla olumsuz etkilere sahip olduğu bulgulanmıştır. Bununla birlikte ebeveyn ölümü, çocuğun gelecek hakkında umut düzeyi üzerinde önemli negatif etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Alanyazında çocukluk döneminde ebeveyn kaybı ve kaybın sonuçlarını ergenlerin psikolojik profilleri üzerindeki etkilerinin incelendiği boylamsal bir çalışmaya rastlanılmıştır (Cerniglia vd., 2014). Bu araştırmada 0-3 yaş arası kayıp yaşayan, 3-10 yaş arası kayıp yaşayan ve hiç kayıp yaşamayan toplamda 151 ergenin psikopatolojik risk durumları üç sene boyunca takip edilmiştir. Araştırma bulguları, ebeveyn kaybı yaşayanların ergenlik öncesi dönemde (11-13 yaş) ergenlik dönemine (14-16 yaş) göre daha fazla psikolojik semptomla ilişkili bulunmuş ve ergenlik döneminde bu semptomların azaldığını göstermektedir. Fakat ebeveyn kaybı yaşayan ve yaşamayan katılımcılar arasında farklılıklara dikkat edildiğinde erken yaşta ebeveyn kaybı yaşayan kişilerin psikolojik semptomlarının zamanla düzelmediği görülmüştür. Araştırma bulguları ayrıca ebeveynlerden anne kaybının baba kaybına göre daha yüksek psikolojik belirti puanları aldığını göstermektedir.

Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerle ilgili bir başka araştırmada benlik algıları ile bazı demografik değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir (Erinç, 2015). Araştırmaya 12-18 yaş aralığında ve bir sevgi evinde kalan 262 ortaokul ve lise öğrencisi dahil edilmiştir. Katılımcıların 122'si kadın 140'ı erkektir. Araştırma sonucunda ergenlik döneminde yaş arttıkça ebeveyn kaybı deneyimleyen ergenlerin depresif duygulanım durumlarında artış, kız ergenlerin erkek ergenlere göre insanlara güven duymada daha çok zorlandığı, ebeveynlerinden babayı kaybeden ergenlerin annelerini kaybeden ergenlere göre anne-baba ilgisi daha düşük olduğu saptanmıştır.

Ebeveyn kaybı ve ebeveyn boşanması yaşamış çocuk ve ergenlerle ilgili bir başka araştırmada travma sonrası stres düzeyi ile yalnızlık düzeyi incelenmiştir (Vural, 2015). Araştırmaya 10-18 yaş aralığında 106 öğrenci katılmıştır. Ebeveyn kaybı deneyimleyen

ergenlerin travma sonrası stres belirtileri orta düzeyde bulunmuş ve ebeveyn boşanması yaşayan ergenlere göre travma sonrası stres düzeyleri daha düşük bulunmuştur. Bununla birlikte her iki grupta da yalnızlık düzeyleri orta düzeyde bulunmuştur.

Ebeveyn kaybı yaşamış ve yaşamamış ortaokul öğrencilerinin duygusal zeka ve problem çözme becerileri incelenmiştir (Uyar Kurt, 2016). Kayıp yaşamış 105 öğrenci yaşamamış 102 öğrenci araştırmanın katılımcı grubunu oluşturmaktadır. Araştırma bulguları, duygusal zekaya ilişkin yapılan analizlerde bu iki grup arasında duygusal zekanın bireylerarası alt boyutunda anlamlı bir fark göstermektedir. Problem çözme becerilerinde ise özdenetim alt boyutunda ebeveyn kaybı yaşamış öğrencilerin her iki ebeveyni hayatta olan öğrencilere göre daha yüksek puan aldıkları bulgulanmıştır.

Ebeveyn kaybı yaşamış ergenler örnekleminde çalışan Eren (2017), algılanan sosyal destek, akademik öz yeterlik ve duygu düzenlemenin psikolojik sağlamlığa olan etkisini incelemiştir. Araştırmanın katılımcı grubunu 36 ortaokul 131 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmaya 95 kız, 72 erkek öğrenci katılmıştır. Araştırma bulguları, ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin psikolojik sağlamlıkları; akademik öz yeterlik, içsel ve dışsal duygu düzenleme tarafından anlamlı olarak yordanırken algıladıkları sosyal destek tarafından yordanmadığını ortaya koymaktadır.

Ebeveyn kaybı yaşamış ve ergenlerin yaşamamış ergenlerle çalışan Dalahmetoğlu (2018), bu ergenlerde öz saygı ve ruh sağlığı değişkenlerini karşılaştırmıştır. Araştırmanın katılımcı grubunu 125'i kız 55'i erkek ve 15-18 yaş aralığında değişen lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma grubunu 63'ü kız, 27'si erkek 90; kontrol grubunu 62'si kız, 28'i erkek 90 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırma bulguları ile ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin yaşamayanlara göre sosyoekonomik durumu daha düşük bulunmuştur. Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin yaşamayanlara göre genel öz saygıları, sosyal öz saygıları, ev-aile öz saygıları, akademik öz saygıları, daha düşük olduğu saptanmıştır. Ruh sağlığı değişkenleri açısından araştırma sonucunda ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin yaşamayan akranlarına göre; somatizasyon, obsesif kompulsif bozukluk, kişilerarası duyarlılık,

depresyon, anksiyete fobik anksiyete, paranoid düşünceler, psikotizm, yeme içme bozukluğu, uyku bozukluğu, ölüm üzerine düşünce puanları daha yüksek bulunmuştur.

Akyüz Uçar (2019), kayıp yaşamış lise öğrencileri ve kayıp yaşamamış lise öğrencilerinin duygu düzenleme becerileri ile öznel iyi oluş artırma stratejilerinin riskli davranışları yordama açısından incelemiştir. Araştırmanın katılımcı grubunu 395'i kadın 470'i erkek toplam 865 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcı grubunun 388'i kayıp yaşarken 477'si herhangi bir kayıp yaşamamıştır. Kaybedilen kişinin yakınlık derecesilerine bakıldığında ebeveynini kaybeden kişi sayısı 27, kardeşini kaybeden kişi sayısı, 16, diğer aile üyelerinden birini (büyükanne, büyükbaba, hala, teyze, dayı, amca) 345'tir. Araştırma sonucunda kayıp deneyimleyen kız öğrenciler erkek öğrencilere göre fiziksel, bilişsel ve genel olarak kayıp sonrası yas tepkilerinde daha yüksek puanlar almışlar ve bununla birlikte işlevsel duygu düzenlemede ve öznel iyi oluşu artırma stratejilerinde daha iyi oldukları bulgulanmıştır. Kaybı deneyimleyen 17-18 yaş grubundaki ergenler daha küçük yaştaki ergenlere göre yas düzeyinde artış saptanırken; öznel iyi oluşu artırma strateji kullanımında ise azalma saptanmıştır. Ayrıca kayıp yaşamış lise öğrencilerinin yaşamamış akranlarına göre riskli davranışlarda daha yüksek puan aldığı saptanmıştır.

Dokuz Eylül Üniversitesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları polikliniğine başvuran 6-18 yaşları arasındaki çocuk ve ergenlerden oluşan bir araştırmada yaşamın erken dönemlerindeki ebeveyn kaybının riskli yaşam koşulları ve psikolojik dayanıklılıkla ilişkisi incelenmiştir (Belendir, 2022). Araştırma grubunun 26'sı kız, 26'sı erkek; kontrol grubunun 34'ü kız, 18'i erkektir. 13 kişi annesini kaybetmiş, 33 kişi babasını kaybetmiş, 6'sı ise boşanma sonrası bir ebeveynini kaybetmiştir. Ebeveynin kaybedildiği zamanki yaşlar ise; 6 yaş öncesi 8, 6-12 yaş aralığında 21 ve 12 yaş sonrasında 23 kişidir. Araştırmada, ebeveyn kaybı yaşayan ve yaşamayan çocuk ve ergenlerin psikolojik dayanıklılık ve erken dönem uyumsuz şema puanları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Ebeveyn kaybı yaşamış çocuk/ergenlerin yaşamamış çocuk/ergenlere göre akran ilişkilerinde daha iyi oldukları ve doğum sırası olarak ailede daha küçük kardeş oldukları bulgulanmıştır. .

Amerika Birleşik Devletleri'nde ulusal çapta yürütülen bir çalışmada çocuklukta ebeveynlerin boşanması ve ebeveyn kaybının orta yaşta fiziksel ve zihinsel iyi oluşları üzerindeki etkisini incelenmiştir (Maier ve Lachman, 2000). Araştırmanın çalışma grubunu, 30-60 yaş aralığındaki 4242 yetişkin oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre ebeveyn boşanması, erkeklerde daha az olumlu ilişkiler, daha az öz kabul ve daha yüksek depresyonla ilişkilendirilirken hem erkeklerde hem kadınlarda yüksek düzeyde fiziksel sağlık sorunlarını öngörmüştür. Ebeveyn ölümü ise erkeklerde daha fazla özerklik, kadınlarda daha yüksek depresyon riskini öngörmüştür.

Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenlerin eğitim süreçlerini ve sağlık durumlarını nasıl etkilediğini ve kayıpla nasıl başa çıktıklarını, kaybı öğrenme şekillerini, ve okullarında yasa yönelik çalışmaları araştırılmıştır (Karakartal, 2012). Araştırmanın örneklem grubunu 18 yaş ve üstünde beşi kız beşi erkek katılımcı oluşturmaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırma sonuçlarında kaybı ikincil akrabalar/akraba olmayan kişiler bildirdiğinde yas sürecinin olumsuz etkilendiği, kaybedilen ebeveynin sorumluluklarının üstlenmek zorunda kaldıkları, katılımcıların bazılarında akademik başarıda düşüş olduğu saptanmıştır.

Tayvan'da ebeveyn ölümünün çocukların iyi oluş düzeylerindeki etkisini belirlemek amacıyla yürütülen araştırmada ebeveyn kaybında beklenen bir ölüm sonucu kayıp yaşamamanın ani şekilde kayıp yaşamaya göre kayıpla daha iyi başa çıkabildikleri saptanmıştır (Gimenez vd., 2013). Ayrıca anne kaybının erkek çocukları üzerinde yüksek öğretime devam etme durumları üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulgulanmıştır.

Çocukluk döneminde ebeveyn kaybının yetişkinlik döneminde öznel iyi oluşa etkilerini incelendiği bir araştırmada ebeveyn kaybı, öznel iyi oluş açısından en büyük düşüşü cinsiyet değişkeni açısından kızlarda saptanmıştır (Leopold ve Lechner, 2015). Araştırmacılar, kız çocuklarının erkeklere göre ebeveynlerinin bakımlarını daha fazla üstlenmeleri ve bu sorumluluğu almaları noktasında daha fazla baskı altında olası

üzerinde durmuştur. Araştırma bulguları ayrıca ebeveyn kaybını deneyimleme yaşı küçüldükçe yaşam doyumunun düştüğünü göstermektedir.

Ebeveyn ölümü ve çocuk ölümü yaşayan yetişkinlerde öznel iyi oluşun geçici ve uzun dönemdeki sonuçlarını araştıran Moor ve de Graaf (2016) yas ile mutsuzluk arasında pozitif ilişki bulgulamıştır. Ebeveyn ya da çocuk kaybı olmayan kişilerin bu kaybı deneyimlemiş kişilere göre daha mutlu oldukları görülmüştür. Araştırma bulgularından biri de yas ve mutluluk arasındaki ilişkide yaşı etkisidir. Ebeveyn kaybının çocuklukta ya da genç yetişkinlikteki kaybı ileriki yaşlardaki kayba göre hem kısa vadede hem de uzun vadede daha olumsuz etkileri olduğu görülmüştür.

Çocukluk ve ergenlik döneminde ebeveyn kaybı veya ebeveyn boşanması deneyimlemiş yetişkin örneklemiyle çalışan Tebeka ve arkadaşları (2016), bu deneyimlerin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini karşılaştırmıştır. Araştırmanın çalışma grubunun 5749'u ebeveyn boşanması, 2612'si ebeveyn ölümü yaşamış bireyler ve 27.628 kişisi de kontrol grubunu oluşturmaktadır. Araştırma sonuçları, çocukluk ve ergenlik yıllarında ebeveyn boşanması geçmişli olan katılımcıların yaklaşık %70'i 17 yaşından sonra psikiyatrik bir rahatsızlık (majör depresyon, mani, hipomani) bildirmiştir. Buna karşılık, çocukluk döneminde ebeveyn ölümü geçiren katılımcılar bu tür bir geçmişe sahip olmayanlara kıyasla 17 yaşından sonra psikiyatrik bir rahatsızlık gösterme durumu daha düşük bulunmuştur. Araştırmada ayrıca ebeveyn kaybı ve ebeveyn boşanmasında yaşı etkisi de incelenmiştir. Buna göre, boşanma ve kaybın meydana geldiği yaşı yetişkinlik sürecinde ruh sağlığı bozukluğu ya da alkol bağımlılığı riski üzerinde etkisi olmadığı saptanmıştır. Ayrıca, çocuklukta bir ebeveynin ölümünü yaşayan katılımcılar, aynı dönemde ebeveyn boşanması yaşayanlara göre son 12 ay içinde herhangi bir madde kullanım bozukluğuna ve majör depresif bozukluğa sahip olma durumu daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ebeveynini ölüm sebebiyle kaybettiğinde çocuğun yaşının daha küçük olması, davranış bozukluğu ve paranoid kişilik bozukluğu açısından daha yüksek yaygınlık gösterdiği saptanmıştır.

Çocukluk döneminde ebeveyn kaybı yaşamış yetişkin örnekleminde çalışan Arslan (2017), duygusal zeka düzeylerinin yaşam doyumu ve sosyal uyumu üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmanın katılımcı grubunu 78 erkek ve 74 kadın toplamda 152 kişi oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular, duygusal zekanın yaşam doyumu ve sosyal uyum üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte iyimser ruh halinin düzenlenmesi, sosyal uyum ve yaşam doyumu düzeylerini artırmaktadır.

11-17 yaş aralığında ebeveyn kaybı yaşamış yetişkinlerin stres algıları ve ayrılık kaygılarına olan etkisinin araştırıldığı bir çalışma yürütülmüştür (Yılmaz, 2021). Araştırmanın çalışma grubunu ebeveyn kaybı yaşantısı olan ve olmayan 18 yaş üstü 140 kişi oluşturmaktadır. Araştırma bulguları ergenlik döneminde ebeveyn kaybı yaşamış kişilerin yetişkinlik döneminde algıladıkları stres daha yüksek bulunurken ayrılık kaygısı ise yaşamamış yetişkinlerde daha yüksek bulunmuştur.

Çocukluk ve ergenlik döneminde ebeveyn kaybına yönelik yapılan bu araştırmalarda ergenlerle yapılan çalışmaların az olduğu; yetişkinlerle yapılan çalışmaların ise geriye dönük perspektifte yapıldığı görülmektedir. Ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenler ile yapılan araştırmalar daha çok psikolojik belirtiler, travma sonrası stres belirtileri, ruh sağlığı ile ilişkili değişkenlerle ilgili olduğu görülmektedir. Öznel iyi oluşun incelendiği araştırmalara ise oldukça az rastlanılırken öznel iyi oluş, ebeveynleşme ve benlik algısının birlikte incelendiği araştırmaya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenlerde kayba ilişkin değişkenlerin nadir olarak (kaybedilen ebeveyn, kayıp türü, kaybettiği yaş aralığı gibi) incelendiği görülmektedir. Dolayısıyla mevcut araştırmada öznel iyi oluşun ebeveynleşme ve benlik algısı tarafında yordanıp yordanmadığı ve cinsiyet, kaybedilen ebeveyn, kayıp türü, kaybedilen yaş aralığı, kardeş sayısı değişkenlerine göre öznel iyi oluş puanlarındaki fark olup olmadığı incelenecektir.

Öznel İyi Oluş ve Benlik ile İlgili Araştırmalar

Araştırmanın bu kısmında ergenlerin öznel iyi oluşları ve benliklerini konu edinen araştırmalara değinilmiştir. Mevcut çalışmanın çalışma grubunda bu iki değişkenin

incelendiği araştırmaların çok sınırlı olması nedeniyle ilişkili olan iyi oluş, benlik saygısı, benlik imajı, benlik değerlendirmeleri değişkenlerine de yer verilmiştir. Ayrıca ergenlerin oluşturduğu örneklem kriteri gözetilerek sonrasında ise kronolojik sıraya dikkat edilerek araştırmalar sunulmuştur. Çalışmalar ulusal ya da uluslararası olarak ayrılmamıştır.

Lindeblad ve arkadaşları (2015), İsveç'te öğrenme güçlüğü olan 10-16 yaş arasındaki 67 çocuk/ergenin (48 kız, 19 erkek) benlik imajı ve psikolojik iyi oluşlarını araştırmıştır. Araştırma sonuçları, katılımcıların grup düzeyindeki benlik imajlarının düşük düzeyde olmadığını, depresif belirtiler açısından norm gruptan daha az belirtiye sahip olduğunu ve düşük anksiyete düzeylerinin olduğunu saptamıştır. Araştırma bulguları; 5,6 ve 7. sınıf öğrencilerinin norm gruba kıyasla benlik imajı ölçeğinde anlamlı bir şekilde daha yüksek bir puan aldığını ve daha düşük depresif belirti gösterdiğini göstermektedir. Ayrıca kız öğrenciler erkeklere göre daha yüksek depresyon ve anksiyete belirtisi gösterdiği saptandı.

Kaya (2022), 13-18 yaş aralığındaki dezavantajlı ergenlerin iyi oluşları ile benlik algıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, kadın ergenlerin erkeklere göre benlik algıları daha düşük bulunmuştur. Hem ergenlerin hem de ailelerinin eğitim düzeylerinin ergenlerin benlik algılarında etkili olduğu saptanmıştır. Kadın ergenlerin erkeklere göre iyi oluşları daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca dezavantajlı ergenlerin benlik algıları ile iyi oluşları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Katsantonis ve arkadaşları (2022), erken ergenlik döneminde öznel iyi oluşun gelişimsel seyrini ve benlik saygısı ile ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmanın çalışma grubunu 11-14 yaş aralığında 11.231 ergen oluşturmaktadır. Araştırma bulguları, öznel iyi oluşun gelişimsel olarak istikrarsız olduğunu ve erken ergenlik dönemlerinde önemli ölçüde azaldığını bulgulamıştır. Araştırma bulguları, ergenlerde benlik saygısının öznel iyi oluşa olumlu etki ettiğine yönelik önemli katkılar sunmaktadır.

11-17 yaş aralığında 1185 ergenin oluşturduğu örneklemde çalışma yürüten Chen ve arkadaşları (2022), ergenlerin temel benlik değerlendirmeleri ve öznel iyilik halleri

arasındaki ilişkide benlik saygısının aracılık rolünü incelemişlerdir. Araştırma kapsamında temel benlik değerlendirmesi, ergenlerin kendi değer ve yetenekleri hakkındaki genel inancını, genel benlik saygısını, kontrol odağı ve duygusal kararlığı ölçmektedir. Araştırma bulguları, benlik değerlendirmelerinin ergenlerin öznel iyi oluşlarında önemli ve pozitif etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca yaşamda anlam değişkeni, ergenlerin benlik değerlendirmeleri ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide aracı bir rolü olduğunu göstermektedir. Son olarak benlik saygısı, benlik değerlendirme ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi yaşamda anlam aracılığı ile modere etmektedir. Yani benlik değerlendirmesi ile öznel iyi oluş arasındaki ilişki yaşamda anlam aracılığı ile ortaya çıkmaktadır ve bu ilişki ergenler benlik saygısına bağlı olarak değişmektedir.

Ünübol ve arkadaşları (2020), öznel iyi oluşu yordayan değişkenleri incelemişlerdir. Çalışmalarında hem kadın hem de erkeklerde psikolojik belirtiler kapsamında incelenen olumsuz benlik değişkeni ile birlikte duyguları tanımada güçlük, kaçınmacı bağlanma, depresyon, alkol kullanımı miktarının ve yaşın öznel iyi oluşu düşürdüğü bulgulanmıştır.

Görüldüğü gibi öznel iyi oluş ile ilgili araştırmalar daha çok benlik saygısı ile çalışılmıştır. Bununla birlikte bu araştırmada ebeveyn kaybı yaşamış ergen örnekleminde ergenlerin çok boyutlu benlik algılarını temsil eden ölçme aracı kullanılarak sadece benlik saygılarını yansıtan genel benlik algıları değil; genel (benlik saygısı), fiziksel, akademik, sosyal ve aile benlik algılarını yansıtan çok boyutlu benlik algıları (Şahin ve Ersanlı, 2021) ve ebeveynleşme düzeylerinin öznel iyi oluşlarına olan etkisi incelenmiştir.

Öznel İyi Oluş ve Ebeveynleşme ile İlgili Araştırmalar

Alanyazında doğrudan öznel iyi oluş ve ebeveynleşmeyi birlikte inceleyen araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle araştırmanın bu kısmında iyi oluş ve ebeveynleşme ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Bununla birlikte alanyazında ebeveynleşme değişkeninin ebeveyn ölümü deneyimleyen örnekleimde araştırıldığı bir araştırmaya rastlanılmıştır ve bu bölümde yer verilmiştir.

Burton ve arkadaşları (2018), çalışmasında ebeveyn davranışları, depresif belirtiler ve iyi oluş arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkide ebeveynleşmenin aracılık rolünü incelemişlerdir. Araştırmanın katılımcı grubunu 11-14 yaş aralığında 159'u kız, 155'i erkek ergenden oluşmaktadır. Araştırma sonuçlarında ebeveynlik davranışlarının depresif belirtilerle ilişkili olduğu, ebeveynleşmenin alt boyutlarından algılanan yararın beş ebeveynlik davranışı ile depresif belirtiler arasındaki ilişkiye aracılık ettiği saptanmıştır. Ayrıca ebeveynleşmenin, ebeveynlik davranışları ve depresif belirtiler (negatif etki) arasındaki ilişkiye aracılık ettiği; ebeveynlik davranışları ve iyi olma (pozitif etki) arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiği saptanmıştır.

Ebeveyn kaybı yaşamış bireyler örnekleminde gelecek kaygısı, obsesif düşünceler, ebeveynleşme ve umutsuzluk değişkenlerinin ilişkisinin incelendiği bir araştırmaya rastlanılmıştır (Camus, 2021). Araştırmanın katılımcı grubunu 15-60 yaş aralığında 207 birey oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre, ebeveyn kaybı deneyimlemiş bireylerin umutsuzluk düzeyleri ile obsesif düşünceleri arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki umutsuzluk düzeyleri ile ebeveynleşme alt boyutlarından algılanan yarar ile anlamlı ve negatif yönde ilişki bulunmuştur. Araştırmanın diğer bulgularına göre, ebeveyn kaybı yaşamış bireylerin umutsuzluk düzeyleri ile ebeveynleşme alt boyutlarından ebeveyn odaklı ebeveynleşme ve kardeş odaklı ebeveynleşme arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Araştırmanın bir başka bulgusu, ebeveyn kaybı yaşamış bireylerin obsesif düşünceleri ile ebeveynleşmeden algılanan yarar alt boyutu arasında anlamlı ve negatif bir ilişki bulunurken ebeveyn odaklı ebeveynleşme ve kardeş odaklı ebeveynleşme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Eşkisü (2021), araştırmasında proaktif kişiliğin ebeveynleşme, psikolojik dayanıklılık ve iyi oluş arasındaki ilişkideki rolünü araştırmıştır. Araştırmanın katılımcı grubunu 266 kadın, 150 erkek üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma bulgularında ebeveynleşme ile proaktif kişilik arasında pozitif bir ilişki, ebeveynleşme ile iyi oluş arasında ise negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Psikolojik dayanıklılık ile iyi oluş arasında önemli

düzeyde pozitif bir ilişkisi bulgulanmıştır. Her üç değişken için de cinsiyetler arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Değişkenler arası ilişkilerin yanında ebeveynleşme, psikolojik dayanıklılık ve iyi oluş arasındaki dolaylı etkiyi belirlemek için proaktif kişiliğin aracı etkisi incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, ebeveynleşme düzeyi yükseldikçe iyi oluş ve psikolojik dayanıklılık düzeyi düşmektedir. Bununla birlikte proaktiflik arttıkça ebeveynleşmenin iyi oluş ve psikolojik dayanıklılık üzerindeki negatif etkinin azaldığı saptanmıştır.

Ebeveynleşme ve iyi oluş ile ilgili çalışmaların çok sınırlı olduğu görülmektedir. İlgili araştırmalara bakıldığında ebeveynleşme deneyiminin genel olarak bireylerin iyi oluşuna yönelik negatif etkisi dikkat çekerken ebeveynleşmeden algıladıkları yararın ise iyi oluşa yönelik pozitif etkisi dikkat çekmektedir. Bir diğer deyişle ebeveynleşme yaşantıları ebeveynleşme türlerine göre bireylerin iyi oluşlarını farklı şekilde etkilemektedir.

Bölüm 3

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde sıralı olarak araştırmanın türü, çalışma grubu, veri toplama süreci, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Türü

Bu araştırmada, ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin ebeveynleşme ve benlik algılarının öznel iyi oluşlarını yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Bununla birlikte; cinsiyet, kaybedilen ebeveyn, ebeveynini kaybettiği zamanki yaş aralığı (0-2 yaş, 3-6 yaş, 7-11 yaş, 12-18 yaş) ve kayıp türü (ani/beklenmedik, hastalık, diğer), kardeş sayısına göre öznel iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı fark olup olmadığı incelenmiştir. Bu araştırma, betimsel ve ilişkisel desene göre tasarlanmıştır. İlişkisel desende, iki veya daha fazla değişkenin arasındaki ilişkiye müdahale etmeden değişkenler arasındaki korelasyon araştırılır. İlişkisel modelde ayrıca değişkenler arası yordama çalışmaları da yapılabilmektedir (Fraenkel vd., 2011).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmanın katılımcılarını, İstanbul'da 2023-2024 eğitim öğretim yılında lise düzeyinde eğitimine devam eden 340 öğrenci oluşturmaktadır. Uygun örnekleme yönteminin araştırma sürecinde katılımcılara kolay şekilde ulaşım imkanı sunduğu belirtilmektedir (Cohen vd., 2000). Bu araştırmanın katılımcılarının özel bir gruptan olması, katılımcılara ulaşmanın güçlüğü ve bireysel olarak ölçek uygulaması yapılması nedeniyle örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Alanyazında çoklu regresyon analizlerinde örneklem büyüklüğünün yordayıcı değişkenlerin sayısının en az $50+8m$ (m =yordayıcı değişken sayısı) kadarı olmasının uygun olduğunu belirtilmiştir (Green, 1991). Bununla birlikte uygulamalı bilimlerde en az 100

katılımcının oluşturduğu örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu belirtilmiştir (Combs, 2010). Bu bilgilere göre araştırmada toplamda 340 katılımcının verileri analiz için yeterli görülmüştür. Araştırmanın katılımcı grubuna ait bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Çalışma Grubunun Demografik Bilgileri

Değişkenler	Grup	N	%
Cinsiyet	Kadın	207	60,9
	Erkek	133	39,1
Kaybedilen yaş aralığı	0-2 yaş	69	20,3
	3-6 yaş	76	22,4
	7-11 yaş	106	31,2
	12-18 yaş	89	26,2
Kaybedilen ebeveyn	Anne	134	39,4
	Baba	206	60,6
Kayıp türü	Ani/beklenmedik	116	34,1
	Hastalık	165	48,5
	Diğer	59	17,4
Kardeş sayısı	Bir kardeş	84	24,7
	İki kardeş	123	36,2
	Üç ve üstü kardeş	133	39,1
Toplam		340	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmanın katılımcıları olan ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencileri 340 ergenden oluşmaktadır. Katılımcıların 207’si (%60,9) kız, 133’ü erkek (%39,1) olduğu görülmektedir. Katılımcıların kaybettikleri ebeveynlerine bakıldığında 134’ü (%39,4) annesini, 206’sı (%60,6) babasını kaybetmiştir. Ebeveyn kaybının türü açısından katılımcıların 116’sı (%34,1) ani/beklenmedik, 165’i (%48,5) hastalık ve 59’u (%17,4) diğer nedenlerle ebeveyn kaybı yaşamıştır. Katılımcıların ebeveynlerini kaybettikleri zamanki yaş aralıkları Piaget’in bilişsel gelişim kuramında öne sürülen yaş aralıklarına göre sınıflandırılmıştır (Piaget, 1999). Buna göre duyu-motor dönem (0-2 yaş), işlem öncesi dönem (3-6 yaş), somut işlemler dönemi (7-11 yaş), ve soyut işlemler dönemlerine (12 yaş ve üstü) göre yaş aralıkları belirlenmiştir. Araştırmanın kapsamını ergenler oluşturması

nedeniyle 18 yaş üst sınır yaş olarak belirlenmiştir. Araştırmada ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ebeveynini kaybettikleri yaş aralıklarına bakıldığında 0-2 yaş aralığında 69 (%20,3), 3-6 yaş aralığında 76 (%22,4), 7-11 yaş aralığında 106 (%31,2) ve 12-18 yaş aralığında 89 (%26,2) kişi ebeveyn kaybı yaşamıştır. Katılımcıların kardeş sayılarına bakıldığında bir kardeşi olan 84 (%24,7), iki kardeşi olan 123 (%36,2) ve üç kardeş ve üstü olan 133 (%39,1) kişi olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın veri toplama sürecine başlamadan önce Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği, Ebeveynleşme Ölçeği Ergen Formu ve Ergenler için Benlik Algısı Ölçeği için ölçekleri geliştiren araştırmacılardan izin alınmıştır. Ölçeklerin kullanımı için izinler Ek-A'da sunulmuştur. Ölçekler için izin alınmasının ardından Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Komisyonu'na başvurulup araştırma için etik izin alınmıştır. Bu izin Ek-D'de sunulmuştur. Ardından araştırmanın katılımcı grubuna ulaşabilmek için Milli Eğitim Bakanlığı'na ayse.meb.gov.tr adresinden ön başvuru yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni Ek-E'de sunulmuştur. Gerekli izinler alındıktan sonra okul idareleri ve okul psikolojik danışmanlarıyla görüşülerek araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Veri toplama uygulamaları okul psikolojik danışmanları aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Ölçek uygulamalarına geçilmeden önce öğrencilere Öğrenci Gönüllü Katılım Formu (Ek-B2) ve Veli Onam Formaları (Ek-B1) verilerek araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Ardından okul rehberlik servisine gönüllü katılım formlarının her ikisini de imzalı şekilde getiren her bir öğrenci ile bireysel olarak görüşülerek okul psikolojik danışmanları gözetiminde ölçek uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ölçek uygulamaları yaklaşık 10-30 dk arasında sürmüştür. Veri toplama süreci yaklaşık üç ay sürmüştür. 2023-2024 eğitim öğretim yılında İstanbul'da 34 devlet lisesinde uygulama gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Ergenlerin öznel iyi oluşlarını ölçmek için Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği, benlik algılarını ölçmek için Ergenler için Benlik Algısı Ölçeği ve ebeveynleşme durumlarını ölçmek için Ebeveynleşme Ölçeği Ergen Formu, demografik bilgileri tespit etmek için araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Ölçekler ve Kişisel Bilgi Formu'na ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu'ndaki sorular: cinsiyet, kaybedilen ebeveyn, ebeveynin kaybedildiği yaş aralığı, kayıp türü ve kardeş sayısını içermektedir (Bkz. Ek- C4).

Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği

Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği, Eryılmaz (2009) tarafından ergenlerin öznel iyi oluşlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Çalışmaya 14-18 yaş aralığında 156 kız, 94 erkek olmak üzere toplam 250 ergen katılmıştır. Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği, 15 maddeden oluşmakta ve dörtlü likert derecelendirme tipinde geliştirilmiştir. Ölçeğin “aile ile ilişkilerinde doyum”, “önemli diğerleri ile ilişkide doyum”, “yaşam doyumu”, “olumlu duygular” olmak üzere dört alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek, boyutlar için ayrı ayrı puanlandığı gibi toplam puan da vermektedir. Araştırma kapsamında alt boyutlar ayrı ayrı ele alınmamış, toplam puan üzerinden hesaplama yapılmıştır. Ölçekten alınan puanın yüksek olması ergenlerin öznel iyi oluşunun yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ek-C1’de ölçeğin örnek maddeleri sunulmuştur.

Ölçeğin psikometrik özelliklerine bakıldığında; geçerlik çalışmaları kapsamında yapı geçerliği ve açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin faktör analizi sonuçlarına göre dört faktörün toplam varyansın %61.64’ünü açıkladığı bulunmuştur. Ölçeğin açıklanan varyansının alt boyutlarına göre açıklanma oranlarına bakıldığında aile ile ilişkilerde doyum alt boyutu %35.79, önemli diğerleri ile ilişkilerde doyum alt boyutu %9.70, yaşam doyumu

alt boyutu %8.69 ve olumlu duygular alt boyutu ise %7.44'tür. Ölçeğin güvenirliğine ilişkin iç tutarlık, madde toplam korelasyon ve test tekrar test yöntemleri kullanılmıştır. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa katsayısı .86, Spearman Brown değeri .83 ve kararlık katsayısı .83 olduğu bulunmuştur.

Araştırma kapsamında araştırmamanın örnekleme için bu ölçeğin güvenirliğini belirlemek amacıyla Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır. Ölçek için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı ölçek toplamı için .88 olarak bulunmuştur. Orijinal ölçeğin Cronbach alfa katsayısı ile araştırma örnekleminde bulunan güvenirlik katsayısı benzerdir.

Ebeveynleşme Ölçeği Ergen Formu

Ebeveynleşme Ölçeği Ergen Formu, Karataş ve arkadaşları (2022) tarafından ergenlerin ebeveynleşme düzeylerinin belirlenmesi ve ebeveynleşme yaşantılarına yönelik düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, 13-18 yaş aralığında öğrencilerin oluşturduğu iki farklı çalışma grubu ile geliştirilmiştir. Birinci grupta 244 kız, 106 erkek; ikinci çalışma grubunda 325 kız, 147 erkek lise öğrencisi bulunmaktadır. Beşli likert tipinde geliştirilen ölçekte toplam 29 madde bulunmaktadır. “Ebeveynleşmeden algılanan yarar”, “kardeş odaklı ebeveynleşme”, “ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik”, “ebeveyne yönelik duygusal ebeveynleşme” ve “ebeveyne yönelik araçsal ebeveynleşme” olmak üzere beş faktör bulunmaktadır. “Ebeveyne yönelik duygusal ebeveynleşme” ve “ebeveyne yönelik araçsal ebeveynleşme” alt boyutları toplamı ise “ebeveyne yönelik ebeveynleşme” olarak hesaplanabilmektedir. Ölçeğin bu alt boyutlarının ayrı ayrı olarak değil toplam olarak “ebeveyne yönelik ebeveynleşme” olarak kullanılması önerilmektedir. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınan puan arttıkça o alt boyutun düzeyi de artmaktadır. Ölçek alt boyutlar şeklinde puanlanmaktadır. Bu nedenle araştırma kapsamında da toplam puana bakılmamıştır. Bu araştırmada ölçeğin tüm alt boyutları kullanılmamıştır.

Ebeveyne yönelik ebeveynleşme alt boyutunu oluşturan “duygusal ebeveynleşme” alt boyutu araştırmamanın örneklem grubu olan ebeveyn kaybı yaşamış ergenlere uygun maddeler içermemesi nedeniyle bu alt boyut araştırmada incelenmemiştir. Bu alt boyuta

ilişkin örnek maddeler şu şekildedir: *“Ebeveynlerimin tartışmalarında arabuluculuk yaparım”, “Ebeveynlerim arasında huzursuzluk olduğunda onları sakinleştirmeye çalışırım.”*

Araştırmanın katılımcı grubunda ergenlerin ebeveynlerini çok küçük yaşlarda kaybetmiş olabilecekleri dikkate alındığında ebeveynleri arasında arabuluculuk yapma deneyimini hiç yaşamamış olabilecekleri kontrol edilemediğinden bu alt boyut analize dahil edilmemiştir. Araştırma kapsamında ölçeğin ebeveynleşmeden algılanan yarar, ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik ve kardeş odaklı ebeveynleşme alt boyutları kullanılmıştır. Ek-C2’de ölçeğin örnek maddeleri sunulmuştur.

Ölçeğin psikometrik özelliklerine bakıldığında geçerlik çalışmalarına ilişkin açımlayıcı faktör analizinin nihai sonuçlarına göre beş faktörün toplam varyansın %60,053’ünü açıkladığı belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin uyum iyiliği değerleri ($\chi^2/sd= 3.14$; RMSEA= .074; SRMR=.094; NFI= .92; NNFI=.94 CFI= .95) olarak belirlenmiştir. Ölçeğin madde faktör yük değerleri için standardize edilmiş lambda ve R^2 değerleri incelenmiştir. Lambda faktör yükleri .46 ve .85, R^2 değerleri ise .21 ile .72 arasında değişmektedir. Elde edilen değerlerin ise $p < .05$ düzeyinde anlamlı olduğu ve ölçeğin madde faktör yük değerlerinin yeterli olduğu belirtilmiştir. Ölçeğin güvenirlik bulgularına bakıldığında birinci ve ikinci çalışma gruplarından elde edilen verilere göre Cronbach alfa katsayıları sırasıyla ebeveynleşmeden algılanan yarar için .91, .91, kardeş odaklı ebeveynleşme için .77, .76, ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik için .83, .82, ebeveyn odaklı duygusal ebeveynleşme için .78, .76, ebeveyn odaklı araçsal ebeveynleşme için .72, .72 olarak belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirtilmiştir (Karataş vd., 2022).

Araştırma kapsamında araştırmanın örnekleme için bu ölçeğin güvenirliğini belirlemek amacıyla Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır. Ölçek için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı ölçeğin “ebeveynleşmeden algılanan yarar” alt boyutu için .86, “ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik” alt boyutu için .78, “kardeş odaklı ebeveynleşme” için .74 olarak bulunmuştur.

Ergenler İçin Benlik Algısı Ölçeği

Ergenler İçin Benlik Algısı Ölçeği, Şahin ve Ersanlı (2021) tarafından lise öğrencilerini kapsayan ergenlerin farklı boyutlardaki benlik kavramını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, yaşları 13-19 ve 14-17 yaş aralığındaki lise öğrencilerinden oluşan iki farklı çalışma grubunda geliştirilmiştir. Beşli likert tipinde geliştirilen ölçek “genel benlik algısı”, “fiziksel benlik algısı”, “akademik benlik algısı”, “sosyal benlik algısı” ve “aile benlik algısı” olmak üzere beş boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlardan elde edilen puanın yüksek olması kişinin o alt boyutla ilgili benlik algısının yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçek toplam puan olarak da hesaplanabilmekte ve kişinin benlik algısına yönelik çok boyutlu bir değerlendirme yapılabilir (Şahin ve Ersanlı, 2021). Bu araştırma kapsamında ölçek toplam puan olarak kullanılmıştır.

Ölçeğin psikometrik özelliklerine bakıldığında ölçeğin geçerlik çalışmalarına ilişkin kapsam geçerliği ve yapı geçerliği çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin beş faktörlü yapısı doğrulayıcı faktör analizi ile açımlayıcı yapısal eşitlik modellemesi ile doğrulanmıştır. Alt ölçeklerin madde faktör yük değerleri .30 ile .76 arasında değişmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi beş faktörlü modelin veri uyumunun kabul edilebilir olduğunu göstermiştir ($\chi^2(265)$: 521.050, $p < .0001$, χ^2/sd : 1.966, CFI: .949, TLI: .942, RMSEA: .067, $p < .001$, RMSEA %90 Güven Aralığı Alt Sınır: .058, RMSEA %90 Güven Aralığı Üst Sınır: .075, WRMR: 1.040). Açımlayıcı faktör analizi ile ulaşılan beş faktörlü bu yapı üzerinde hem doğrulayıcı faktör analizi hem de ESEM analizleri gerçekleştirilmiştir. Beş faktörlü yapı, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda iyi düzeyde uyum gösterdiği, ESEM analizi sonucunda ise mükemmel düzeyde uyum gösterdiği bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda korelasyon değerleri .27 ile .74 arasında, ESEM analizi sonucunda ise .17 ile .47 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları için birinci (açımlayıcı faktör analizi) ve ikinci (doğrulayıcı faktör analizi ve ESEM) çalışma grubu verileri kullanılarak madde toplam korelasyonları, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları ve test tekrar test güvenirlikleri hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamı için madde toplam korelasyonları birinci çalışmada .40 ile

.62 arasında; ikinci çalışmada .32 ile .66 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı her iki çalışmada .91 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tamamının iki aylık, altı aylık ve dokuz aylık test tekrar test güvenirlikleri sırasıyla .82, .64 ve .59 olduğu bulunmuştur.

Araştırma kapsamında araştırmanın örnekleme için bu ölçeğin güvenirliğini belirlemek amacıyla Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır. Ölçek için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı .90 olarak bulunmuştur. Araştırma örnekleminin güvenirlik katsayısının orijinal ölçeğin güvenirlik katsayısına benzer olduğu söylenebilir.

Verilerin Analizi

Veri analizi aşamasında SPSS 26 programı kullanılmıştır. Veri analizi aşamasına geçmeden önce elde edilen verilerin eksik ya da hatalı olup olmadığı kontrol edilmiştir. Araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ve kullanılan ölçeklerde eksik işaretleme yapan 5 katılımcı veri analizine dahil edilmemiştir. Araştırmanın alt problemlerinden kaybedilen ebeveyne göre öznel iyi oluşları arasında fark olup olmamasının incelenebilmesi için ebeveynlerinin her ikisini kaybeden 3 katılımcının verileri veri setine dahil edilmemiştir. Ebeveynleşme Ölçeği Ergen Formu'nun kardeşe yönelik maddeler içermesi nedeniyle kardeşi olmayan 17 katılımcının verisi de analize dahil edilmemiştir. Kayıp veriler ve analize uygun olmayan katılımcıların verileri veri setinden çıkarıldıktan sonra toplamda 340 ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencisinden elde edilen veriler ile analize geçilmiştir.

Analize geçmeden önce ölçek puanlarının uç değer kontrollerini sağlamak amacıyla ölçek puanlarının z değerleri hesaplanmış ve z değerlerinin +3.30 ile -3.30 aralığı dışında olup olmadığı incelenmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu aralık dışında bir değere rastlanılmaması nedeniyle uç değerlerin olmadığına ilişkin çıkarım yapılmıştır. Sonrasında Ölçek puanları için normallikte çarpıklık ile basıklık değeri incelenmiştir. Tabachnick ve Fidell (2013) bu değerlerin -1 ile +1 arasında olmasının normal bir dağılıma sahip olduğunu

gösterdiğini belirtmiştir. Buradan hareketle araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen tüm puanların normal dağıldığı çıkarımı yapılmıştır. Veri setinin normalliği incelendikten sonra varyans homojenliğinin sınanması amacıyla Levene testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular araştırma verilerinin gruplar arasında homojen şekilde dağıldığını ortaya koymuştur. Buradan hareketle araştırma analizlerin tümünde parametrik yöntemler kullanılmış ve analizler .05 anlamlılık düzeyinde incelenmiştir.

Araştırmada kullanılan parametrik testlere bakıldığında; öznel iyi oluş toplam, ebeveynleşme alt boyutları ve benlik algısı toplam puanları arasında ilişki için Pearson korelasyon yöntemi kullanılmıştır. Gruplara göre öznel iyi oluş puanlarının karşılaştırmasında iki kategorisi olan (cinsiyet ve ebeveyn) değişkenler için bağımsız gruplar *t* testi yöntemi, ikiden fazla kategorisi olan demografik değişkenler (kayıp türü, kaybedilen yaş aralığı, kardeş sayısı) için tek yönlü varyans analiz yöntemi (ANOVA) kullanılmıştır (Pallant, 2007). ANOVA'da elde edilen anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için LSD çoklu karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Gruplar arasında anlamlı fark bulunan analizler için etki büyüklükleri de hesaplanmıştır. Hem ANOVA hem de bağımsız gruplar *t* testinde elde edilen etki büyüklüğü eta kare değeridir. Etki büyüklüğü bağımlı değişkendeki değişkenliğin bağımsız değişken tarafından açıklanma oranını gösterir ve 0-1 arasında değer alır (Pallant, 2007). Cohen (1992) eta kare değerinin .01'e yakın olması küçük etkiyi, .06'ya yakın olması orta düzeyde etkiyi ve .14'e yakın ya da büyük olması büyük etkiyi gösterdiğini belirtmiştir.

Ebeveynleşme alt boyutları ile benlik algısının öznel iyi oluş düzeylerini yordayıp yordamadığını incelemek için çoklu doğrusal regresyon analiz yöntemi kullanılmıştır. Regresyon analizi yapabilmenin temel varsayımlarından biri de çoklu bağlantı probleminin olmamasıdır (Pallant, 2007). Bağımsız değişkenler arasındaki çok yüksek ($r > 0.90$) ilişkiyi gösteren bu problem için tolerans ve VIF değerlerine bakılır. VIF istatistiği 10'dan küçük ve tolerans istatistiği 0.10'dan büyükse çoklu bağlantı yoktur (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu

varsayımda sağlandıktan sonra çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Ölçeklere ilişkin tanımlayıcı istatistik tablosu ve basıklık, çarpıklık değerleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Ölçek Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Puan	En Küçük	En Büyük	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Öznel iyi oluş -Toplam	21	60	45,34	7,55	-0,411	-0,085
Ebeveynleşmeden algılanan yarar	9	45	25,44	8,25	0,154	-0,562
Ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik	6	30	15,69	5,83	0,502	-0,44
Kardeş odaklı ebeveynleşme	6	30	15,60	5,26	0,154	-0,389
Benlik algısı- Toplam	42	123	88,62	14,75	-0,438	-0,201

Tablo 2 incelendiğinde ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin için +1 ile -1 arasında elde edilmiş olup tüm ölçek puanlarının normal dağıldığı söylenebilir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Tablo 3’te ölçekler arasında Pearson korelasyon katsayı tablosu sunulmuştur.

Tablo 3

Ölçekler Arasında Pearson Korelasyon Tablosu

	1	2	3	4	5
1.Öznel iyi oluş	1				
2.Ebeveynleşmeden algılanan yarar	,175**	1			
3.Ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik	-,376**	-,107*	1		
4.Kardeş odaklı ebeveynleşme	-0,016	,316**	,223**	1	
5.Benlik algısı	,595**	,155**	-,310**	0,046	1

* $p < .05$; ** $p < .01$

Öznel iyi oluş toplam, ebeveynleşme alt boyutları ile benlik algısı toplam puanları arasında ilişki için Pearson korelasyon yöntemi kullanılmış olup bu yöntemin temel varsayımı olan normallik ve puanların sürekliliği sağlanmıştır. Baykul (2010) korelasyon katsayısının 0.70’den büyük olduğunda yüksek düzeyde ilişkiyi, 0.40-0.70 arasında

olduğunda orta düzeyde ilişkiyi ve 0.40'dan küçük olduğunda düşük düzeyde ilişkiyi gösterdiğini belirtmiştir.

Öznel iyi oluş puanları ile ebeveynleşme ölçeği ebeveynleşmeden algılanan yarar ($r=0.175$, $p<.01$) alt boyut puanları ile pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki var iken ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik ($r=-0.376$, $p<.01$) alt boyut puanları ile negatif yönde ve düşük düzeyde ilişki vardır. Öznel iyi oluş puanları arttıkça ebeveynleşmeden algılanan yarar puanları da artmakta iken ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik alt boyut puanları azalmakta ya da öznel iyi oluş puanları azaldıkça ebeveynleşmeden algılanan yarar puanları da azalmakta, ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik puanları ise artmaktadır. Ancak öznel iyi oluş puanları ile kardeş odaklı ebeveynleşme ile anlamlı ilişki yoktur ($p>.05$). Öznel iyi oluş puanları ile benlik algısı puanları arasında pozitif yönde ve orta düzeyde ilişki vardır ($r=0.595$, $p<.01$). Öznel iyi oluş puanları arttıkça benlik algısı puanları da artmakta ya da öznel iyi oluş puanları azaldıkça benlik algısı puanları da azalmaktadır.

Bölüm 4

Bulgular, Yorumlar ve Tartışma

Araştırmanın bu bölümünde alt problemlerle ilgili elde edilen bulgu ve yorumlara ardından tartışmaya yer verilmiştir. Alt problemler sırasına uygun şekilde bulgu ve yorumlar sunulmuştur. Bu kapsamda ilk olarak araştırmanın bağımlı değişkeni öznel iyi oluşu yordayan değişkenlere ilişkin çoklu doğrusal regresyon analizi bulguları sunulmuştur. Ardından demografik değişkenlere göre öznel iyi oluş düzeyinde anlamlı bir fark olup olmadığına ilişkin bulgular sunulmuştur. Sonrasında tartışma kısmına geçilmiştir.

Öznel İyi Oluşu Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu bölümde, ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik, ebeveynleşmeden algılanan yarar, kardeş odaklı ebeveynleşme ve benlik algısının öznel iyi oluşu yordama düzeyi incelenmiştir. Benlik algısı ve ebeveynleşme ölçeği alt boyutlarının katılımcıların öznel iyi oluş düzeylerine olan etkisinde çoklu doğrusal regresyon yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem parametrik bir yöntem olan temel varsayımları yordanan ya da bağımlı değişken hem sürekli hem de normal dağılmalı, sürekli olan bağımsız değişkenlerde normal dağılım özelliği göstermesi gerekmektedir. Modelde bir bağımlı değişken birden fazla bağımsız değişken yer almaktadır. Bunlara ek olarak bağımsız değişkenler arasındaki çoklu bağlantı probleminde olmaması gerekir (Pallant, 2007). Bağımsız değişkenler arasındaki VIF istatistiği 10'dan küçük ve tolerans istatistiği 0.10'dan büyükse çoklu bağlantı yoktur (Tabachnick ve Fidell, 2013). (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4

Çoklu Bağlantı Problemi Tablosu

	Tolerans	VIF
Ebeveynleşmeden algılanan yarar	0,863	1,163
Ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik	0,827	1,209
Kardeş odaklı ebeveynleşme	0,827	1,209
Benlik algısı	0,883	1,133

Tablo 4 incelendiğinde ebeveynleşme alt boyutları ve benlik algısı ölçekleri için VIF değerleri 1.133 - 1.209 arasında ve tolerans değerleri 0.827 - 0.883 arasında olup çoklu bağlantı problemi yoktur.

Tablo 5

Öznel İyi Oluş Toplam Puanı İçin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	B	S.H.	β	T	P
Sabit	24,411	2,607		9,363	,000
Ebeveynleşmeden algılanan yarar	0,073	0,042	0,079	1,738	,083
Ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik	-0,261	0,06	-0,202	-4,334	,000
Kardeş odaklı ebeveynleşme	-0,03	0,067	-0,021	-0,443	,658
Benlik algısı	0,267	0,023	0,522	11,583	,000
Model İstatistikleri	F _(4,335) =55,956; p<0,001				
	R=0,633; R ² =0,401				

S.H. Standart Hata

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmanın bağımsız değişkenlerinin tümü çoklu doğrusal regresyon analizine dahil edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre ebeveynleşme ölçeği alt boyutları ile benlik algısı katılımcıların öznel iyi oluş düzeylerine olan etkisine ilişkin kurulan regresyon modeli anlamlıdır ($F_{(4,335)}=55.956$, $p<.01$). R^2 değeri bağımlı değişkendeki değişkenliğin bağımsız değişkenler tarafından açıklanma yüzdesini gösterir (Pallant, 2007). Buna göre öznel iyi oluş puanlarındaki değişkenliğin %40.1'i ebeveynleşme ölçeği alt boyutları ve benlik algısı puanlarıyla açıklandığı görülmektedir. Sadece ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik alt boyutu katılımcıların öznel iyi oluş düzeyleri için negatif yönde ve anlamlı yordayıcı olarak elde edilmiştir ($B=-0.261$, $t=-4.334$, $p<.05$). Ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik alt boyutu puanlarında 1 birimlik artış olduğunda katılımcıların öznel iyi oluş puanlarında 0.261 birimlik düşüş olmaktadır. Ayrıca katılımcıların benlik algısı da öznel iyi oluş düzeyleri için pozitif yönde ve anlamlı bir yordayıcı olarak elde edilmiştir ($B=0.267$, $t=11.583$, $p<.05$). Benlik algısı genel puanlarında 1 birimlik artış olduğunda

katılımcıların öznel iyi oluş puanlarında 0.267 birim artış olmaktadır. Standart regresyon katsayısı olan β değeri ise önem düzeyini gösterir. Buna göre benlik algısı algılanan adaletsizliğe göre öznel iyi oluşa etkisi daha fazladır. Ebeveynleşmeden algılanan yarar ile kardeş odaklı ebeveynleşme alt boyutlarının öznel iyi oluş puanlarına etkisi anlamlı değildir ($p>.05$). Öznel iyi oluş puanlarına göre elde edilen regresyon denklemi ise şu şekildedir:

$$\text{Öznel İyi Oluş} = 24.411 - 0.261 * \text{Ebeveynleşmeden Algılanan Adaletsizlik} + 0.267 * \text{Benlik Algısı}$$

Öznel İyi Oluşun Demografik Değişkenlere göre Fark Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Katılımcıların cinsiyet, kaybedilen ebeveyn, kaybın yaşandığı yaş aralığı, kayıp türü, kardeş sayısı değişkenlerine göre öznel iyi oluş düzeyinde anlamlı bir fark olup olmadığına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Cinsiyete Göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” Alt problemini incelemek için bağımsız gruplar t testi yapılmıştır. Buna göre elde edilen bulgular Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6

Cinsiyete göre Öznel İyi Oluş Puanlarına ilişkin Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	Ss	$t_{(338)}$	P
Öznel İyi Oluş	Kadın	207	45,75	7,02	1,258	0,209
	Erkek	133	44,70	8,29		

Tablo 6 incelendiğinde ebeveyn kaybı yaşamış kadın öğrencilerin öznel iyi oluş puan ortalamaları ($\bar{x} = 45,75$), ebeveyn kaybı yaşamış erkek ergenlerin öznel iyi oluş puan ortalamalarından ($\bar{x} = 44,70$) daha yüksek olduğu görülmektedir fakat ortalamalar arasındaki bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t_{(338)}=1.258$, $p>.05$). Diğer bir

ifadeyle ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin cinsiyetlerine göre öznel iyi oluşları anlamlı bir fark göstermemektedir.

Kaybedilen Ebeveyne Göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Ebeveyen kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları kaybettikleri ebeveyne göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” alt problemini incelemek amacıyla bağımsız gruplar *t* testi yapılmıştır. Buna göre elde edilen bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7

Kaybedilen Ebeveyne göre Öznel İyi Oluş Puanlarına ilişkin Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Ölçek Puanları	Grup	N	$\bar{x}$	Ss	$t_{(338)}$	P	η^2
Öznel İyi Oluş	Anne	134	43,48	7,24	-3,743	,000	0,04
	Baba	206	46,55	7,51			

Tablo 7 incelendiğinde anne kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluş puan ortalamaları ($\bar{x} = 43,48$) baba kaybı yaşamış ergenlerin puan ortalamalarından ($\bar{x} = 46,55$) daha düşük olduğu görülmektedir ve elde edilen bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($t_{(338)} = -3.743$, $p < .05$). Eta kare etki büyüklüğü değeri 0,04 olup orta düzeyde etki olarak elde edilmiştir. Cohen (1992) eta kare değerinin 0.01’e yakın olmasının küçük etkiyi, 0.06’ya yakın olması orta düzeyde bir etkiyi ve 0.14’e yakın ya da büyük olmasını ise büyük etkiyi gösterdiğini belirtmiştir. Buradan hareketle araştırma bulguları, anne kaybı yaşamış ergenlerin baba kaybı yaşamış ergenlere göre öznel iyi oluş puan ortalamalarının anlamlı şekilde daha düşük olduğunu ve elde edilen bu farkın ise orta düzeyde bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Ebeveynlerini Kaybettikleri Yaş Aralığına Göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Ebeveyen kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları ebeveynlerini kaybettikleri yaş aralığına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” alt problemini incelemek

amacıyla tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Buna göre elde edilen bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8

Ebeveynlerini Kaybettikleri Yaş Aralığına Göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları

Ölçek Puanları	Grup	N	$\bar{x}$	Ss	$F_{(3,336)}$	P
Öznel İyi Oluş	0-2 yaş	69	43,96	6,84	2,158	0,093
	3-6 yaş	76	46,97	7,78		
	7-11 yaş	106	45,53	7,75		
	12-18 yaş	89	44,80	7,47		

Tablo 8 incelendiğinde ebeveynini 0-2 yaş aralığında kaybeden ergenlerin öznel iyi oluş puan ortalamaları ($\bar{x} = 43,96$) diğer yaş aralıklarına göre daha düşüktür. Bunu ise sırasıyla 12-18 yaş aralığı puan ortalamaları ($\bar{x} = 44,80$), 7-11 yaş aralığı puan ortalamaları ($\bar{x} = 45,53$) ve 3-6 yaş aralığı puan ortalamaları ($\bar{x} = 46,97$) takip etmektedir. Bununla birlikte elde edilen bulgulara göre ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin kaybı deneyimledikleri yaş aralıklarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmemektedir ($F_{(3,336)}=2.158$, $p>.05$).

Kayıp Türüne Göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları kayıp türüne göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” alt problemini incelemek amacıyla tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Buna göre elde edilen bulgular Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9

Kayıp Türüne Göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları

Ölçek Puanları	Grup	N	$\bar{x}$	Ss	$F_{(2,337)}$	P	Fark	η^2
Öznel İyi Oluş	Ani/beklenmedik	116	44,78	7,92	4,395	0,013	2 > 1,3	0,03
	Hastalık	165	46,47	7,01				
	Diğer	59	43,31	7,82				

Fark: LSD çoklu karşılaştırma sonucu; 1: Ani/beklenmedik; 2:Hastalık, 3: Diğer

Tablo 9 incelendiğinde ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ebeveynlerini kaybetme türüne göre, öznel iyi oluş toplam puanları hastalık nedeniyle kayıp yaşayan ergenlerin öznel iyi oluş puan ortalamaları ($\bar{x} = 46,47$), ani/beklenmedik ($\bar{x} = 44,78$) ve diğer nedenlerle ($\bar{x} = 43,31$) kayıp yaşayan ergenlere göre daha yüksektir. Kayıp türüne göre öznel iyi oluş puanlarındaki bu fark ise istatistiksel olarak anlamlıdır ($F_{(2,337)}=4.395$, $p<.05$). Elde edilen bu farkın hangi gruplar arasında olduğuna ilişkin yapılan LSD çoklu karşılaştırma sonucuna göre ebeveynin hastalık nedeni ile kaybedilmesi ile ani/beklenmedik ve diğer nedenlerle kaybeden ergenlerin öznel iyi oluş toplam puanları arasında anlamlı farklılık elde edilmiştir ($p<.05$). Ebeveynini hastalık nedeni ile kaybeden katılımcıların öznel iyi oluş puan ortalamaları ebeveynini ani beklenmedik ve diğer nedenlerle kaybeden katılımcılardan daha yüksektir. Cohen (1992) eta kare değerinin 0.01'e yakın olmasının küçük etkiyi, 0.06'ya yakın olması orta düzeyde bir etkiyi ve 0.14'e yakın ya da büyük olmasını ise büyük etkiyi gösterdiğini belirtmiştir. Elde edilen Eta kare etki büyüklüğü değeri ise 0.03 olup düşük düzeyde etki göstermektedir.

Kardeş Sayısına Göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları kardeş sayısına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” alt problemini incelemek için tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Buna göre elde edilen bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10

Kardeş Sayısına Göre Öznel İyi Oluş Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Bulguları

Ölçek Puanları	Grup	N	$\bar{x}$	Ss	$F_{(2,337)}$	p	Fark	η^2
Öznel İyi Oluş	Bir kardeş	84	43,65	7,80	3,658	0,027	3>1	0,02
	İki kardeş	123	45,27	7,69				
	Üç ve daha fazla kardeş	133	46,47	7,09				

Fark: LSD çoklu karşılaştırma sonucu; 1: Bir kardeş, 2: İki kardeş, 3: Üç ve daha fazla kardeş

Tablo 10 incelendiğinde ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin kardeş sayısına göre öznel iyi oluş puanları arasında anlamlı fark elde edilmiştir ($F_{(2,337)}=3.658$, $p<.05$). Farkın

hangi gruplar arasında olduğuna yönelik yapılan LSD çoklu karşılaştırma sonucuna göre bir kardeşi olan katılımcılar ile üç ve daha fazla kardeşi olan katılımcıların öznel iyi oluş genel puanları arasında anlamlı farklılık elde edilmiştir ($p < .05$). Diğer bir deyişle üç ve daha fazla kardeşe sahip olan ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin bir kardeşe sahip ergenlere göre öznel iyi oluş puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. Eta kare etki büyüklüğü değeri 0.02 olarak elde edilmiştir. Cohen (1992) eta kare değerinin 0.01'e yakın olmasının küçük etkiyi, 0.06'ya yakın olması orta düzeyde bir etkiyi ve 0.14'e yakın ya da büyük olmasını ise büyük etkiyi gösterdiğini belirtmiştir. Elde edilen Eta kare etki büyüklüğü değeri 0.02 olup düşük düzeyde bir etki göstermektedir.

Tartışma

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır. Öncelikle ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşlarının yordayıcılığının incelendiği ebeveynleşme ve benlik algısı ile ilgili bulguları tartışılmıştır. Ardından araştırmanın demografik değişkenlere göre öznel iyi oluşlarının fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular tartışılmıştır.

Ebeveynleşme Düzeylerinin ve Benlik Algısının Öznel İyi Oluşu Yordamasına İlişkin Tartışma

Bu araştırmanın sonuçları ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ebeveynleşmenin alt boyutlarından ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik puanlarının ve benlik algısı puanlarının öznel iyi oluş puanlarını anlamlı olarak yordadığını ortaya koymuştur. Ebeveynleşmeden algılanan yarar ve kardeş odaklı ebeveynleşmenin ise öznel iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı araştırmanın diğer bulguları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte araştırma bulguları; ebeveynleşmeden algılanan adaletsizliğin öznel iyi oluş üzerinde negatif bir etkisi olduğunu, benlik algısının ise pozitif bir etkisi olduğunu göstermektedir. Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ebeveynleşmeden algıladıkları

adaletsizlik arttıkça öznel iyi oluşlarında azaldığı; benlik algıları arttıkça öznel iyi oluşlarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bir ebeveynin ölümü, çoğu zaman hayatta kalan ebeveynin kendi rolüne devam etmesini ve kaybettiği eşinden kalan günlük görevleri üstlenmeye zorlarken çocukları, kayba uyum sağlamaları için gerekli duygusal değişimden yoksun bırakabilir (Tremblay ve Israel, 1998). Bu noktada çocuk rolündeki ergen, ebeveyninin rol ve sorumluluklarını üstlenerek ebeveynleşebilir. Ebeveynleşme yaşantısı çocuk açısından kendi ihtiyaçlarından önce ebeveynlerinin ya da diğer aile üyelerinin ihtiyaçlarının ön plana alınması, yetişkin gibi davranma ve aşırı sorumluluk alma sebebiyle bazı olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Earley ve Cushway, 2002). Bununla birlikte ebeveynleşmenin ergenlerde stres düzeylerini arttırdığı ve davranış problemlerinde artışla ilişkilendirilmiştir (Van Loon vd., 2017). Bu noktada ebeveynleşmenin ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşlarını olumsuz yönde etkilemesi beklenen bir sonuçtur.

Ebeveynleşmenin alt boyutlarından ebeveynleşmeden algılanan adaletsizliğin öznel iyi oluşu negatif yönde anlamlı şekilde yordaması ebeveynleşme yaşantısının ergenlerin öznel iyi oluşları üzerindeki olumsuz etkisini göstermektedir. Nitekim, ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik, ebeveynleşme yaşantısına sahip olan çocuğun diğer yaşam rollerinde bir tehdit algılaması ve haksızlığa uğradığı düşüncesi ile ilişkilidir (Jurkovic vd, 1999). Araştırmanın katılımcı grubunu oluşturan ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ise ailede kaybedilen ebeveynin sorumluluğunu üstlenme ihtimali, hayatta kalan ebeveynin rol ve sorumluluğunu paylaşma isteği ya da zorunluluğu, bu örneklemede ebeveynleşme riskini ortaya çıkarmış ve zorlu yaşantılara neden olmuş olabileceği düşünülmektedir. Kişinin duygusal tepkileri ve yaşantı deneyimlerine ilişkin değerlendirmelerini kapsayan öznel iyi oluşun (Diener ve Ryan, 2009) ise bu zorlu yaşantıdan etkilenmesinin beklendik olduğu söylenebilir.

Alanyazın incelendiğinde araştırma örnekleme veya farklı örneklemelerde ebeveynleşme ve ebeveynleşmenin alt boyutları ile öznel iyi oluşu yordama düzeylerinin

incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte, Karataş ve Kıran (2023), ergenlerin ebeveynleşme ve bilişsel esneklik düzeylerinin tükenmişlik düzeylerine etkisini araştırdıkları çalışmalarının, ergenlerin ebeveynleşmeden algıladıkları adaletsizliğin okula yönelik tükenme düzeylerini anlamlı şekilde yordadığı bulgusu mevcut araştırma bulguları ile örtüştüğü söylenebilir. Tükenmişliğin birey üzerinde yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk ile açıklandığı (Maslach ve Jackson, 1981) düşünüldüğünde alanyazında mutluluk olarak da ele alınan öznel iyi oluşu olumsuz olarak etkilenmesi muhtemeldir. Bununla birlikte, Jankowski ve arkadaşları (2013) araştırmalarında, ebeveynleşme ve ruh sağlığı belirtileri arasında ebeveynleşmeden algılanan adaletin aracı rolü olduğunu saptamışlardır. Bu araştırma mevcut araştırma bulgularıyla oldukça örtüşmektedir çünkü ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik diğer ebeveynleşme boyutlarından ayrı bir yapı olarak görünmektedir (Jankowski vd., 2013). Mevcut araştırma bulgularından sadece ebeveynleşmeden algılanan adaletsizliğin öznel iyi oluşu anlamlı şekilde yordaması ise bu sonucu desteklemektedir. Çocukların ebeveynlerinin rol ve sorumluluklarını alma deneyimlerini adil olarak algılayıp algılamamalarının psikolojik iyilik hallerini etkileyebileceği vurgulanmaktadır (Masiran vd., 2023). Uluç ve Köyden (2022), üniversite öğrencileri ile yürüttükleri çalışmalarında çocukluk dönemi ebeveynleşme yaşantılarının psikolojik belirtiler ile ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmacılar, çalışmalarının sınırlılığı olarak doğrudan belirli bir risk grubunda ebeveynleşme yaşantısının incelenmediğini belirtmişlerdir. Araştırmacıların bulgularından biri ise çocukluk çağı ebeveynleşme yaşantılarının yetişkinlerin diğer ebeveynleşme türleri kontrol edildikten sonra psikolojik belirti düzeyleri üzerindeki algıladıkları adaletsizliğin yordayıcı rolünü işaret etmiştir. Bu noktada bu araştırma, ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerle yapılan mevcut araştırma bulgularından ebeveynleşmenin alt boyutlarından sadece ebeveynleşmeden algılanan adaletsizliğin öznel iyi oluşu yordaması bulgusu ile örtüşmektedir.

Araştırmada ebeveynleşmeden algılanan adaletsizliğin aksine, ebeveynleşmenin bir diğer alt boyutu olan ebeveynleşmeden algılanan yarar değişkeninin öznel iyi oluşu

istatistiksel olarak anlamlı bir yordayıcı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveynleşme yaşantısının çocuk ve ebeveyn arasındaki bağı kuvvetlendirmesi ile ilişkili olarak her zaman olumsuz bir etki göstermeyebileceği belirtilmiştir (Aldridge, 2006) fakat araştırma bulgularında algılanan adaletsizliğin öznel iyi oluşu olumsuz olarak yordadığı, algılanan yararın ise yordamadığı görülmektedir. Araştırmanın katılımcı grubunun ebeveyn kaybı deneyimlemiş ergenler olması dikkate alındığında ebeveynleşme yaşantılarından algıladıkları adaletsizliğin algıladıkları yarara göre daha fazla olabileceği, kayıp deneyimi öncesi süreçte hastalık, bakım verme gibi veya ani bir kayıpla birlikte kayıp sonrası diğer aile üyelerinin sorumluluklarını üstlenme gibi ebeveynleşme yaşantılarının daha fazla olumsuzluk hissettirmiş olma ihtimali ve ebeveynleşme yaşantılarından algıladıkları yararın algıladıkları adaletsizlik kadar etkili olmadığını düşündürmektedir. Mevcut araştırmanın bulguları düşünüldüğünde ebeveynleşmeden algılanan yararın, ebeveynleşmeden algılanan adaletsizlik kadar öznel iyi oluş üzerinde etkisi olmadığı düşünülebilir fakat bunun anlaşılması için nedensel araştırmalara ihtiyaç vardır.

Araştırmada ebeveynleşme alt boyutlarından incelenen bir diğer değişken kardeşe yönelik ebeveynleşmedir. Mevcut araştırma bulgularına göre kardeşe yönelik ebeveynleşmenin ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşunu anlamlı şekilde yordamadığı görülmüştür. Alanyazında öznel iyi oluş değişkeninin ebeveyn kaybı yaşamış ergenler grubunda çok çalışılmaması nedeniyle ilişkili değişkenlerle yapılmış olan araştırmalara da yer verilecektir. Bunlardan biri olan umut ile ebeveynleşmenin ebeveyn kaybı yaşamış bireylerde incelendiği bir araştırmada da ebeveynleşmenin alt boyutlarından olan kardeşe yönelik ebeveynleşme arasında anlamlı ilişki bulunmamış ve umut düzeyini anlamlı bir şekilde yordamamıştır (Camus, 2021). Umut, bireylerin yaşamlarında karşılaştıklarında kullandıkları en güçlü psikososyal kaynaklardan biri olduğu belirtilmiş ve öznel iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulgulanmıştır (Dursun, 2021). Olumlu duygu ve düşüncelere sahip kişilerin öznel iyi oluş düzeylerinin de yüksek olduğu dikkate alındığında (Cihangir Çetinkaya, 2009) kardeş odaklı ebeveynleşmenin umut düzeylerini

anlamli ilifli bulunmaması mevcut araştırma bulgularından biri olan kardeşe yönelik ebeveynleşmenin öznel iyi oluşu anlamli şekilde yordamadığı bulgusu ile örtüştüğü söylenebilir.

Araştırmanın bulgularına göre ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşlarının yordayıcılarından biri de benlik algısıdır. Araştırma kapsamında kullanılan ölçme aracı ergenlerin genel (benlik saygısı), fiziksel, akademik, sosyal, aile benlik algılarının tümüne yönelik çok boyutlu bir benlik algısını yansıtmaktadır. Bu kapsamda ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin çok boyutlu benlik algılarının öznel iyi oluşlarını pozitif ve anlamli olarak yordadığı ortaya koyulmuştur. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgularını destekleyecek şekilde öznel iyi oluş, olumlu benlik algısı ve benlik saygısının ilişkili olduğu çalışmalara rastlanılmıştır (Diener ve Diener, 1995; Katsantonis vd., 2022; Matera vd., 2020; Beydoğan-Tangör ve Curun, 2016). Diener ve Diener (1995), 31 ülkeden 13.000'den fazla üniversite öğrencisinden toplanan verilerin oluşturduğu araştırmalarında yüksek benlik saygısının öznel iyi oluşun boyutlarından biri olan yaşam doyumunun en güçlü yordayıcısı olduğunu bulgulamışlardır. Katsantonis ve arkadaşları (2022) da çalışmalarında, ergenlerin benlik saygısının öznel iyi oluşu yordadığını bulgulamışlardır. Worden ve Silverman (1996), ebeveyn kaybı deneyimlemiş bir grup çocukla bu kaybı deneyimlememiş çocukları ölümün ardından dört ay, bir yıl ve iki yıl aralıklarla değerlendirilmiş ve araştırma sonuçları ebeveyn kaybı deneyimleyen çocuklarda daha fazla sosyal çekilme ve kaygı gibi sorunlarla birlikte benlik saygılarını ve öz yeterliliklerini daha düşük bulmuşlardır. Katsantonis ve arkadaşları (2022) ise erken ergenlikte öznel iyi oluşta bir düşüş olduğunu ve bu düşüşün yaşamdaki önemli değişikliklerle ilişkili olabileceğini belirtmişlerdir. Şentürk (2006), ebeveyn boşanması ve ebeveyn ölümü görülen aileye sahip çocuklarla ilgili yaptığı araştırmasında, ölüm ve boşanma yaşantısına sahip ailede yaşayan çocukların kendini mutsuz hissetme, eğlence ve zevk aldığı faaliyetlerden kendini mahrum bıraktığını ve ölüm nedeniyle kayıp deneyimi olan çocukların yaşamlarında kendilerini daha az başarılı hissettiğini belirtmiştir. Bununla birlikte hem boşanma hem de ölüm nedeniyle kayıp yaşamış aileye sahip çocukların

kendilerini daha mutsuz olarak gördüğü bulgulanmıştır (Şentürk, 2006). Ebeveyn kaybının ergenlerin yaşamlarında karşılaştıkları önemli bir yaşantı olduğu dikkate alındığında bu araştırma bulgularıyla örtüştüğü söylenebilir. Yas doğası gereği olumsuz duyguların yoğun yaşanabileceği bir yaşantıdır. Öznel iyi oluşun boyutlarından biri de yaşam doyumdur (Eryılmaz, 2009). Povedano-Diaz (2019), çeşitli değişkenlere göre 12-18 yaş aralığındaki ergenlerin yaşam doyumunu incelediği çalışmasında her iki cinsiyetteki ergenlerin aile ortamı ile yaşam doyumları arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve aile ve sınıf ortamlarının benlik kavramları (akademik, sosyal, aile) aracılığı ile yaşam doyumlarıyla dolaylı olarak ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırma bulgusu ergenlerin hem aile ortamlarının hem de benlik kavramlarının yüksek bir yaşam doyumu ile ilişkilendiği anlamına gelmektedir (Povedano-Diaz, 2019). Öznel iyi oluşun bireylerin yaşam olaylarından aldıkları doyum veya memnuniyetten bağımsız olmadığı (Kesebir ve Deiner, 2008) dikkate alındığında ergenin hem içinde bulunduğu gelişimsel özellikler hem de ebeveyn kaybı yaşantısının getirmiş olduğu olumsuz duyguları daha yoğun yaşamasına ve böylece öznel iyi oluşunu olumsuz etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Öznel iyi oluşun göstergelerinden biri olan mutluluğun araştırıldığı bir çalışmada da mutlu insanların benliklerine ilişkin olumlu algılarının yüksek olduğu bireyler olduğu belirtilmiştir (Myers ve Diener, 1995). Özgül (1995), ebeveynlerinden birini altı yaşından önce kaybeden ilköğretim öğrencilerinin oluşturduğu örnekleme çalıştığı araştırmasında kayıp yaşamış çocukların yaşamamış çocuklara göre daha düşük benlik kavramı, sosyal ilişkileri ve okul başarısı olurken daha yüksek içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri yaşadığını ortaya koymuştur.

Ünübol ve arkadaşları (2020), çalışmalarında psikolojik semptomlar kapsamında incelenen olumsuz benliğin öznel iyi oluşu negatif ve anlamlı olarak yordadığı sonucuna ulaşmışlardır. Yüksek benlik saygısına sahip kişilerin düşük benlik saygısı olan kişilere göre iyi oluşlarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Beydoğan-Tangör ve Curun, 2016). Bu araştırmalar mevcut araştırmanın çalışma grubu ile çalışılmasa da mevcut araştırmanın bulguları ile örtüştüğü söylenebilir. Nitekim, kayıp yaşayan bireylerin kendilerine, dünyaya

ve gelecekle ilgili olumlu algıları arttıkça karmaşık yas tepkilerinin azaldığı saptanmıştır (Koyuncu, 2015). Kaya (2022), dezavantajlı ergenlerin iyi oluş ve benlik algılarını incelediği araştırma sonucunda bu ergenlerin iyi oluş ve benlik algılarının pozitif ve anlamlı ilişkisi olduğunu bulgulamışlardır. Araştırma kapsamında ne tür bir dezavantaja sahip oldukları belirtilmese de bu sonucun dezavantajlı ergenlere dahil edilebilecek ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerle yapılan bu araştırmanın bulguları ile örtüştüğü söylenebilir. Öznel iyi oluşun bileşenlerinden biri de yaşam doyumdur (Eryılmaz, 2011). Alanyazında ergenlik döneminde duygusal açıdan yoksun ebeveynlik biçimi ise düşük benlik saygısı ve düşük yaşam doyumu ile ilişkilendirilmiştir (Tuzgöl Dost vd., 2019). Bu bağlamda ebeveyn kaybı deneyimlemiş ergenlerin ebeveyn yoksunluğu yaşayabileceği düşünüldüğünde bu bulguların ebeveyn kaybı deneyimlemiş ergenlerin benlik algılarının öznel iyi oluşlarının olumlu olarak yordadığı bulgusunu desteklediği söylenebilir.

Özetle, ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları benlik algıları ve ebeveynleşmeden algıladıkları adaletsizliğe bağlı olarak etkilenmektedir. Ebeveyn kaybı yaşantısı olan ergenlerin okullarda risk grubunda yer aldığı ve öznel iyi oluşun ise alanyazındaki araştırmalar doğrultusunda psikolojik belirtilerle yakın ilişkisi düşünüldüğünde koruyucu bir faktör olabileceği düşünülmektedir.

Öznel İyi Oluşun Demografik Değişkenlere göre Fark Gösterip Göstermediğine İlişkin Tartışma

Araştırma kapsamında incelenen demografik değişkenler; cinsiyet, kaybedilen ebeveyn, ebeveynin kaybedildiği yaş aralığı, kayıp türü ve kardeş sayısıdır. Demografik değişkenler ile ilgili tartışma aşağıda sıralı şekilde sunulmuştur.

Cinsiyete göre. Araştırma bulguları, cinsiyet değişkeninin ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri için istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmadığını göstermektedir. Alanyazında ergenlerin öznel iyi oluşlarının incelendiği çalışmalarda mevcut araştırma bulgularını destekleyecek şekilde cinsiyete göre öznel iyi oluşun anlamlı bir fark göstermediğini destekleyen çalışmalar yer almaktadır (Çelik, 2008; Çevik, 2010;

Eroğlu Küçükaslan, 2017; Eryılmaz ve Aypay, 2011; Güney, 2017; Karal, 2023; Ronen vd., 2016; Toprak, 2014; Uçan, 2013). Ebeveyn kaybı deneyimlemiş ergenler örnekleminde ise öznel iyi oluşunun incelendiği araştırmalar çok sınırlı olmakla birlikte mevcut araştırma bulguları ile örtüşen ve örtüşmeyen çalışmalara rastlanılmıştır. Mevcut araştırma bulguları ile örtüşen çalışmalardan biri Özünlü'nün (2018) araştırmasıdır. Bu araştırma bulgularına göre, 0-15 yaş aralığında ebeveynin ölümü ya da boşanma nedeniyle ebeveyn yoksunluğu yaşamış bireylerin cinsiyetlerine göre iyi oluş durumlarında istatistiksel anlamda bir fark bulunmamıştır (Özünlü, 2018). Ebeveyn kaybı yaşamış yetişkinler örnekleminde yürütülmüş araştırmalardan birinde öznel iyi oluş ve yas ilişkisi incelenmiştir (Moor ve de Groof, 2016). Çalışmada yas düzeyleri ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin cinsiyete göre farklılaşmadığı görülmüştür. Yetişkinlerin oluşturduğu örneklemlerle çalışıldığında bu araştırma mevcut araştırmanın bulguları ile örtüşmektedir. Çocukluk çağı travmalarının çocuklukta görülen ebeveyn ölümünü kapsadığı düşünüldüğünde, mevcut araştırma bulguları ile tutarlı olacak şekilde Karal (2023), ergenlerin çocukluk çağı travmaları ile öznel iyi oluşları arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında öznel iyi oluşun cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Mevcut araştırma bulguları ile tutarlı olan bir başka araştırma Gimenez ve arkadaşlarının (2013), ebeveyn kaybı yaşayan çocuklarda kaybin, iyi oluş durumlarına etkisini araştırdıkları çalışmalarıdır. Araştırma kapsamındaki iyi oluş ise eğitim kalitesi, erken evlenme ve çalışma durumları, sosyoekonomik durumları gibi çok kapsamlı bir kavramla ele alınmıştır. Araştırma bulgularına göre hem erkek hem kızların kaybin ardından erken yaşta çalışma hayatına girme ve erken yaşta evlilik gibi nedenlerle iyi oluşlarında olumsuz etkiler ortaya koyulmuştur.

Mevcut araştırma bulguları ile örtüşmeyen bir araştırmada çocukluk döneminde ebeveyn kaybının yetişkinlik dönemindeki öznel iyi oluşlarına etkisi ile yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre öznel iyi oluşlarını gösteren yaşam doyumlarının modere edici rolleri incelenmiştir (Leopold ve Lechner, 2015). Araştırma bulgularına göre çocukluk dönemindeki anne kaybının yetişkinlerin öznel iyi oluşu açısından en büyük düşüşünün

kızlarda olduğu saptanmıştır. Ebeveyn ölümünün yetişkinler üzerindeki cinsiyet farklılıkları üzerindeki etkisine bakıldığında aynı cinsiyetten ebeveyn kaybının daha büyük olumsuz etkilerle ilişkili bulunmuştur. Bu araştırma ve mevcut araştırmanın yöntemsel farklılıkları ve bahsedilen araştırmanın hem çocukluk döneminde kayıp yaşayan yetişkinler hem de kaybettikleri ebeveyn kombinasyonunda araştırılması cinsiyete göre farklılıkların ortaya çıkmasında etkili olmuş olabilir. Alanyazında bir başka araştırmada her iki ebeveynini kaybeden genç yetişkinlerde ise hem kızlar hem erkeklerin psikolojik iyi oluş, benlik saygısı, hakimiyet düzeylerinin düşük olduğu ayrıca kızların mutluluk düzeylerinin daha düşük, depresif belirtilerinin ise daha yüksek olduğu saptanmıştır (Marks vd., 2007). Bu araştırma bulguları ile mevcut araştırma bulgularının örtüşmeme nedenlerinden birisi ergenlikten yetişkinliğe kadarki süreçte farklı yaşam olayları geçirme ihtimali ve gelişim dönemleri itibarıyla karşılaştırma yapmanın farklı sonuçları mümkün kılması olabilir. Kaya (2022), 13-18 yaş aralığında dezavantajlı ergenlerin öznel iyi oluş ve benlik algıları arasındaki ilişkisini araştırmıştır. Bulgularına göre, kadın ergenlerin erkeklere göre öznel iyi oluşları daha yüksek bulunmuştur. Kaya'nın (2022) araştırmasında hangi tür dezavantajlara sahip oldukları detaylı olarak belirtilmemiştir.

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin cinsiyetlerine göre öznel iyi oluşlarının incelendiği çalışmalar çok sınırlı olduğu ve incelenen iyi oluş kavramlarının farklı boyutları ele alması araştırma bulgularının karşılaştırılmasını zorlaştırmıştır. Bununla birlikte araştırmanın çalışma grubu olan ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşlarının cinsiyetlerine göre anlamlı şekilde fark bulunmaması, öznel iyi oluşa cinsiyetin etkisinden ziyade kişilik özellikleri, sosyoekonomik durum, sağlık, hayatta kalan diğer ebeveynle ilişkiler gibi başka değişkenlerin daha fazla etki etmiş olabileceğinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Kaybedilen Ebeveyne göre. Bu araştırmada kaybedilen ebeveyne göre öznel iyi oluşlarında istatistiksel olarak bir fark olduğu görülmüştür. Mevcut araştırma bulgularına göre, ebeveyn kaybı yaşayan ergenlerde anne kaybı yaşayan ergenlerin baba kaybı

yaşayan ergenlere göre öznel iyi oluşları daha düşük bulunmuştur. Alanyazında ebeveyn kaybı yaşamış ergen örnekleminde kaybedilen ebeveyne göre öznel iyi oluşun araştırıldığı çalışmaya rastlanılmamakla birlikte ilişkili değişkenlerle incelenen çalışmalara rastlanılmıştır. Bunlar psikolojik iyi oluş, iyi oluş, psikolojik belirtiler, duygusal ve davranışsal problemlerdir. Bu noktada araştırma bulguları bu kapsamda tartışılmıştır.

Marks ve arkadaşları (2007), ebeveynlerden anne ölümünün hem kızlar hem erkekler için daha düşük psikolojik iyi oluşla ilişkilendirildiğini bulgulamıştır. Alanyazında da anne kaybının baba kaybına göre iyi oluş ve psikolojik belirtiler üzerindeki etkileri açısından benzer sonuçlar bulunmuştur (Brown vd., 1977; Kunugi vd., 1995). Agid ve arkadaşları (1999) da yaşamın erken dönemlerinde yaşanan anne kaybının baba kaybına göre bireyleri daha fazla olumsuz etkileyeceğini belirtmişlerdir. Bu araştırmalar yetişkinlerle çalışılmış olup erken anne kaybı ile depresyon riski arasında daha yüksek ilişkiler bulunmuştur. Ebeveyn ölümlerinden anne ölümü, çocuklarda depresyon belirtileri, madde kullanımı, duygusal ve davranışsal problemler için anlamlı şekilde artan risklerle ilişkili bulunmuştur (Burrell vd., 2022). Canetti (2000), kaybedilen ebeveyne göre psikolojik semptom ve iyi olma halinde anlamlı bir fark saptamamıştır fakat bu durumu çalışma grubunda anne kaybı olan ergenlerin sayısının az olmasından kaynaklanmış olabileceğini belirtmiştir.

Bir ebeveyn ölümünden sonra iki yıl boyunca 125 çocuğun yas sürecinin takip edildiği çalışmada, anne kaybı çoğu çocuk için baba kaybına göre daha fazla duygusal ve davranışsal sorunlarla ilişkilendirilmiştir (Worden ve Silverman, 1996). Anne kaybı, kaybı deneyimleyen çocuk için daha fazla günlük yaşam değişiklikleri, anksiyete ve daha düşük benlik saygısı ile ilişkilendirilmiştir (Worden ve Silverman, 1996). Alanyazında ebeveyn kaybı deneyimlemiş ön ergen, ergen ve ebeveyn kaybı yaşamamış ergenlerde psikolojik belirtilerin incelendiği boylamsal bir çalışmada da anne kaybı yaşayan ergenlerin baba kaybı yaşayan ergenlere göre daha yüksek psikolojik belirti (dissosiyatif belirti) puanları aldığı bulgulanmıştır (Cerniglia vd., 2014). Benzer şekilde, Toksoy (2005), ergenlerde ebeveyn kaybının psikososyal etkilerini incelediği araştırmasında anne kaybı deneyimleyen

lise öğrencilerinin baba kaybı deneyimleyen öğrencilere göre psikolojik belirti gösterme düzeyinin daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Umberson ve Chen (1994), psikolojik sıkıntı açısından ebeveynlerden anne kaybının baba kaybına göre çocuklar üzerinde daha fazla etkisi olduğunu belirtmiştir. Akbağ ve Ümmet (2018), araştırmalarında çocukluk dönemindeki anneden algılanan koruma davranışları öznel iyi oluş durumlarında artışla ilişkilendirilirken baba koruma davranışı ile öznel iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki bulgulamamışlardır. Araştırma kapsamında algılanan koruma davranışının artması ise olumlu bağlanma ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Akbağ ve Ümmet, 2018). Bu çalışmada ise anne kaybı yaşamış ergenlerin baba kaybı yaşamış ergenlere göre öznel iyi oluş puanlarının daha düşük olması bulgusu, ergenlerde anne kaybının baba kaybına göre daha olumsuz duygular hissettirmiştir olduğunu düşündürmektedir. Bu noktada mevcut araştırma bulgularının alanyazındaki çoğu araştırma ile örtüğü söylenebilir.

Çocukluk döneminde ebeveynlerden özellikle anne kaybının, çocuğun iyi oluşu olmak üzere birçok açıdan olumsuz etkileyen kayıp türüdür (Himaz, 2013; Karadoğan, 2021). Tüm bunlarla birlikte ebeveyn kaybının ebeveynlerin cinsiyeti yanında çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişkinin de önemli olduğu alanyazında vurgulanmaktadır (Jones ve Martini, 2021). Kaybedilen ebeveynle çocuk arasındaki ilişkilerin onların iyi oluşlarında etkisi olacağı belirtilmektedir (Umberson ve Chen, 1994). Örneğin, olumsuz çocukluk anılarının yoğun olmasının kayıp sonrası süreçte stres seviyelerinde azalma görülebileceği; kaybedilen ebeveynle ilişkinin daha olumlu olması ise ebeveyn ölümünden daha fazla olumsuz etkileneceği bulgulanmıştır (Umberson ve Chen, 1994). Bu bağlamda mevcut araştırma bulguları alanyazında ilgili araştırmalar tarafından desteklenmekle birlikte sonraki çalışmalarda kaybedilen ebeveynin cinsiyetinin yanında kaybedilen ebeveyn ve kayıp yaşayan çocuk arasındaki ilişkilerin incelenmesi ergenin öznel iyi oluşu için önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaybedilen Yaş Aralığına göre. Araştırma bulguları, ebeveyn kaybı yaşayan ergenlerin kaybı deneyimledikleri yaş aralıkları, öznel iyi oluş düzeyleri için istatistiksel

olarak anlamlı bir fark oluşturmadığını göstermektedir. Buna karşın alanyazında ergenin kaybı deneyimlediği yaşı ebeveynin ölümü ile baş etmesini etkilediği vurgulanmıştır (Maxine, 2014). Alanyazında Özünlü'nün (2018) çalışmasında iyi oluş toplam puanlarının baba kaybı yaşayan 3-6 yaş aralığında yaşayan bireylerin, 7-11 yaş aralığında baba kaybı yaşamış bireylere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır fakat bu araştırmanın katılımcı grubunu çocukluk döneminde kayıp yaşamış yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Bu araştırma ile Özünlü'nün (2018) çalışmasının, katılımcı grubu açısından farklı olduğu göz önüne alınmalıdır. Araştırma bulguları ile tutarlı olacak şekilde Canetti ve arkadaşlarının (2000) çalışmasında, boşanma ve ebeveyn ölümüne bağlı kayıp deneyimlemiş ergenlerin genel iyi oluşlarında ebeveynlerinden boşanma ya da ölüm sebebiyle ayrılma yaşlarının anlamlı bir etkisinin olmadığı bulgulanmıştır.

Ebeveyn kaybı yaşayan ergenlerin kaybı deneyimledikleri yaş aralıklarına göre öznel iyi oluş durumlarında anlamlı bir fark bulunmamasının olası nedenlerinden biriside yaşantıların öznel iyi oluş durumuna olan etkisinin belirlenmesindeki güçlük olabilir. Nitekim duygu durumu, bireylerin belirli bir anda deneyimledikleri genel bir duygusal durum iken öznel iyi oluş nispeten stabil ve belirli bir zamanda farklı düzey ve tipteki duygusal durumun yaşanma sıklığıdır (Carter, 2004; Kuzucu, 2006). Böylece kişinin öznel iyi oluşu, uzun vadede belirli bir günde deneyimlediği duygudan uzaklaşıp normal seyrine dönmesini sağlayacaktır. Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ise kaybı deneyimlediği zamanki duygu durumlarının kaybın ardından geçen zamana bağlı olarak öznel iyi oluşlarına olan etkisini azaltmış olabilir. Nitekim ergenlik döneminde ebeveyn kaybı yaşamış bireylerde kaybın ardından geçen sürenin kayba uyum ve depresyon düzeylerinin etkisi (Jones ve Martini, 2021) dikkate alındığında ebeveynin kaybedildiği yaş aralığının yanında kaybı deneyimledikleri zamanın ardından geçen sürenin de ergenlerin öznel iyi oluşlarına etki etmiş olabileceği düşünülmektedir. Araştırma bulgularında kaybedilen yaş aralığına göre öznel iyi oluşlarında anlamlı bir fark bulunmamasının nedenlerinden biri olabileceği düşünülmektedir.

Kayıp Türüne göre. Bu araştırmada ebeveynlerini hastalık nedeniyle kaybeden ergenlerin ani/beklenmedik ya da diğer kayıp türlerine göre öznel iyi oluşları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Ebeveynlerini hastalık nedeniyle kaybeden ergenlerin ani/beklenmedik veya diğer nedenlerle kaybeden ergenlere göre öznel iyi oluşları daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Alanyazında ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ya da farklı bir grupta kayıp türüne göre öznel iyi oluşun incelendiği bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Alanyazında kayıp türü ile birlikte daha çok psikolojik belirtiler, komplike yas, travma sonrası stres belirtileri, psikolojik iyi oluş değişkenleri incelenmiştir. Bu noktada mevcut araştırma bulguları bu kapsamda tartışılmıştır.

Belendir (2022), çalışmasında ani ve doğal ölüm ile beklenen hastalıkla ebeveyn ölümünün çocuklardaki karmaşık yas durumlarını incelemiştir. Buna göre, ani ve doğal ölümle kayıp yaşayan çocukların istatistiksel olarak anlamlı olmasa da daha yüksek karmaşık yas düzeyi bulgulanmıştır. Normal yas sürecinde beklenen öfke, üzüntü, suçluluk gibi olumsuz duyguların, davranışsal belirtilerin (ağlama, içe kapanma), bilişsel belirtilerin (odaklanmada sorun yaşama, ruminasyon) şiddetinin beklenenden fazla ve uzun sürmesi olarak tanımlanan karmaşık yas (Belendir, 2022) ergenlerin öznel iyi oluşlarını olumsuz etkileyeceği düşünüldüğünde bu araştırma bulguları, mevcut araştırma bulgularını desteklediği söylenebilir. Ebeveyn ölümünün kaza ve intihar türünde olması, doğal nedenlerle olmasına göre daha yüksek depresyon düzeyleri ile ilişkilendirilmiştir (Brent vd., 2009). Kaybedilen ebeveynin ölüm şeklinin ani/beklenmedik olması beklenen ölümlere göre karmaşık yas belirti düzeyleri daha yüksek bulunmuştur (Koyuncu, 2015). Benzer şekilde ani şekilde ve şiddet içeren kayıplar, doğal nedenlere bağlı kayıplara göre daha karmaşık süreçler içerdiği (Barry vd., 2002) ve kişilerin yas belirtilerinin daha yüksek olduğu (Cesur, 2012) bulgulanmıştır.

Bu araştırmaların ve mevcut araştırma bulgularının aksine alanyazında hastalık gibi daha beklendik sebeplerle kayıp deneyimleyen kişilerin daha olumsuz durumlar yaşadıkları bulguları da vardır. Canetti ve arkadaşları (2000) çalışmalarının, ebeveyni savaş ve

ani/beklenmedik olarak değerlendirilebilecek kaza sonucu kaybeden ergenlerin psikolojik iyi oluş puanlarının daha yüksek ve psikiyatrik semptom puanlarının daha düşük olduğunu doğruladığını belirtmişlerdir. Saldinger ve diğerleri (2003), ebeveyn kaybı yaşayan çocuklar için beklenen bir ölümün onlar için bilinmezlik korkusuna ve ölüm karşısındaki travmatik çaresizliğe neden olabileceği yönündeki bulguları ile mevcut araştırma bulguları tutarlı değildir. Alanyazındaki örtüşmeyen bulguların nedeni kayıp öncesi ve sonrası koşulların bireylerin şu anki durumunu farklı şekillerde etkileyebileceği ihtimali olabilir. Özellikle ergenlik dönemindeki kişilerin aile dışındaki sosyal destek sistemleri, sosyoekonomik durumu, kaybedilen ebeveyn ile ilişkinin dinamiği kayıp sonrası öznel iyi oluş durumlarında fark göstermesine neden olabilir. Bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi için nedensel çalışmalara ihtiyaç vardır.

Kardeş Sayısına göre. Araştırma bulguları, ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin kardeş sayısına göre öznel iyi oluşlarının anlamlı bir fark gösterdiğini ortaya koymuştur. Kardeş sayısı üç ve daha fazla olan ergenlerde tek kardeşe sahip olan ergenlere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek öznel iyi oluşa sahip oldukları görülmüştür. Alanyazında kardeş sayısı ve öznel iyi oluş doğrudan araştırılmasa da ilişkili değişkenlerin incelendiği araştırma bulguları tartışılmıştır.

Ebeveyn ölümü sonrası rezidüel yasın bir başka ifadeyle normal yas sürecinden farklı olarak kaybın etkilerini yoğun şekilde hissedilmesinin incelendiği bir araştırmada kardeş sayısı daha fazla olan bireylerde rezidüel yasın şiddetinde azalma olduğu görülmüştür (Özkan, 1998). Bu durumun sosyal destek ve benzer duyguları paylaşma ile ilişkili olabileceği belirtilmiştir (Özkan, 1998). Mevcut araştırma örneklemini olan ebeveyn ölümü deneyimlemiş ergenlerle çalışılmasa da ergenlerin kardeş sayısı ile saldırganlık ve öznel iyi oluş ilişkisinin incelendiği başka bir araştırmada kardeşe sahip olma ile öznel iyi oluş arasında anlamlı bir fark göstermediği ortaya koyulmuştur (Eroğlu Küçükaskan, 2017). Yine mevcut araştırma bulguları ile örtüşmeyecek şekilde Çivitçi (2009), ergenlerin aile yaşam doyumlarının tek çocuk veya bir kardeşe sahip olanların dört ve daha fazla kardeşe

sahip olanlara göre daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Bunlara karşın, ölüm nedeniyle tek ebeveynle yaşamını sürdüren çocukların aile içi destek ve sosyal destek görenlerin olumlu yaşam deneyimlerine sahip olduğu fakat destek eksikliğinin olduğu durumlarda ise olumsuz deneyimlerin yaşanabileceği belirtilmiştir (Köseoğlu ve Yıldız, 2018). Sosyal destek, bireylerin yaşamda karşılaştıkları zorluklarla mücadelesinde onlara yardımcı olurken umut, iyimserlik gibi pozitif güçlerin ve öznel iyi oluşun gelişmesinde yardımcıdır (Khan ve Husai, 2010). Mack (2004), çocukluk döneminde ebeveyn kaybı yaşamış yetişkinlerin kardeşleri arasındaki iletişim ve yakınlık düzeylerini araştırmıştır. Araştırmanın bulgularından biri ebeveyn kaybı yaşamış kişilerin yaşamamış kişilere göre kardeşlerini en yakın arkadaşları olarak görme konusunda anlamlı şekilde daha yüksek olduğudur. Bu noktada mevcut araştırmada ebeveyn kaybı yaşayan ve kardeş sayısı üç ve üstü olan ergenlerin, evlat rolünde ebeveyn acısını deneyimleyen daha çok kişinin olması, sosyal desteğin daha fazla olması ve kayba yönelik olumsuz duyguları paylaşma deneyimini daha fazla hissetmiş olmalarına bağlı olarak öznel iyi oluşlarının da tek kardeşi olan ergenlere göre daha yüksek olmuş olabilir.

Bölüm 5

Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçlarına araştırmadan elde edilen bulgulara göre araştırmacılara ve okul psikolojik danışmanlarına yönelik önerilere yer verilmiştir.

Sonuç

Bu araştırmada ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ebeveynleşme alt boyutları (ebeveynleşmeden algılanan yarar, ebeveynleşmeden algıladıkları adaletsizlik, kardeşe yönelik ebeveynleşme) ile benlik algılarının öznel iyi oluşlarını yordayıp yordamadığı ve ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin cinsiyet, kaybettikleri ebeveyn, ebeveynin kaybedildiği yaş aralığı, kayıp türü, kardeş sayısı değişkenlerine göre öznel iyi oluşlarında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

1. Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ebeveynleşme alt boyutu olan algılanan adaletsizlik öznel iyi oluşu negatif ve anlamlı, benlik algısı ise pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır. Öte yandan ebeveynleşmenin “ebeveynleşmeden algılanan yarar” ve “kardeş odaklı ebeveynleşme” alt boyutları öznel iyi oluşu anlamlı şekilde yordamamaktadır.
2. Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark göstermemektedir.
3. Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşları, kaybettikleri ebeveyne göre anlamlı bir fark göstermektedir. Anne kaybı deneyimleyen ergenlerin, baba kaybı deneyimleyen ergenlere göre öznel iyi oluş puanlarının daha düşük olduğu saptanmıştır.
4. Ebeveyn kaybı yaşayan ergenlerin öznel iyi oluşları, kaybı deneyimledikleri yaş aralıklarına göre anlamlı bir fark göstermemektedir.
5. Ebeveyn kaybı yaşayan ergenlerin öznel iyi oluşları, kayıp türüne göre anlamlı bir fark göstermektedir. Ebeveynini hastalık nedeni ile kaybeden ergenlerin öznel

iyi oluş puanlarının ani/beklenmedik ve diğer nedenlerle kaybeden katılımcılardan daha yüksek olduğu saptanmıştır.

6. Ebeveyn kaybı yaşayan ergenlerin öznel iyi oluşları, kardeş sayısına göre anlamlı bir fark göstermektedir. Üç ve daha fazla kardeşi olan katılımcıların öznel iyi oluş puanlarının tek kardeşi olan katılımcılardan daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçlarından yola çıkarak ileride yapılacak çalışmalar için araştırmacılara ve uygulayıcılara yönelik öneriler sunulmuştur.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Bu araştırmada ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşlarının ebeveynleşme ve benlik algısı tarafından yordanıp yordanmadığı incelenmiştir. Bununla birlikte cinsiyet, kaybedilen ebeveyn, kayıp türü, kaybedilen yaş aralığı, kardeş sayısına göre öznel iyi oluş arasındaki ilişkiler incelenmiştir. İleride yapılacak araştırmalarda kadın ve erkeklerin aynı ya da farklı cinsiyetteki ebeveynlerine göre öznel iyi oluşları incelenebilir. Bu şekilde yapılacak bir çalışma hem ergen hem kaybedilen ebeveyninin cinsiyetine göre farklı kombinasyonlardaki öznel iyi oluşlarına yönelik bulgular da sunacaktır.
- Bu araştırma kapsamında ergenlerin ebeveyn kaybı yaşantısının ardından aile sistemindeki değişiklikleri incelenmemiştir. Bu noktada ilerideki çalışmalarda kaybın ardındaki yaşantılar ve ailede gerçekleşen değişikliklerle ilgili gerçekleştirilecek nitel çalışmalarla daha detaylı bilgilere ulaşılabilir.
- Araştırma bulguları anne kaybı yaşayan ergenlerin, baba kaybı yaşayan ergenlere göre daha düşük öznel iyi oluşa sahip olduğunu göstermektedir. Bu noktada sonraki çalışmalar özellikle anne kaybı yaşamış ergenlerin kayıp sonrası süreçte yaşamlarında ne gibi değişiklikler olduğunu ve onları

akranlarından daha dezavantajlı konuma getiren yaşantıların neler olduğunu ortaya konulması için nitel çalışmalar yapılabilir.

- Araştırma bulguları çok boyutlu benlik algısının öznel iyi oluşa olan yordayıcı etkisini ortaya koymuştur. Bu noktada sonraki çalışmalar benlik algısının boyutlarını ayrı ayrı inceleyerek akademik, aile, sosyal, fiziksel, genel benlik algıları (benlik saygısı) açısından daha detaylı bulgular ortaya koyabilir.
- Araştırma kapsamında incelenen değişkenlerden biri de ebeveynleşmedir. Ulusal ve uluslararası alanyazında ebeveyn kaybı yaşamış ergenler örnekleminde ebeveynleşme yaşantılarının incelendiği araştırmaya rastlanılmamıştır. Araştırma kapsamında ebeveynleşmeyi ölçmek için kullanılan ölçme aracının ise tüm alt ölçeklerinin kullanılamaması araştırmanın sınırlılıklarındandır. Bu nedenle ileride yapılacak araştırmalarda bu örnekleme yönelik geliştirilecek ölçme aracı geliştirilmesi alanyazına önemli bir katkı sunacaktır.
- Elde edilen bulgular ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin ebeveynleşmeden algıladıkları adaletsizliğin öznel iyi oluşlarına olan olumsuz etkisini ortaya koymuştur. Sonraki araştırmalarda ebeveynleşme değişkeni, ebeveyn kaybı yaşamış ergenler örnekleminde bağımlı değişken olarak ele alınarak incelenebilir. Öğrencinin hem okul yaşantısına olan etkisi (okul terki, akademik başarı) hem de sosyal yaşantısına olan etkileri incelenebilir.
- Araştırmada ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin öznel iyi oluşları incelenmiştir. Gelecekte ilkokul ve ortaokul gibi farklı eğitim kademelerinde gerçekleştirilecek araştırmalar ebeveyn kaybı yaşamış öğrencilerin öznel iyi oluşlarının eğitim kademesine göre fark gösterip göstermediğini inceleyebilir.

- Bu araştırma İstanbul'da bulunan lise kademelerinde gerçekleştirilmiştir. İleride gerçekleştirilecek araştırmalar farklı şehir ve bölgelerden de verilerin toplanmasıyla daha genellenebilir sonuçlara ulaşmayı sağlayabilir.

Okul Psikolojik Danışmanlarına Öneriler

- Okullarda her sene başında oluşturulan okul ve sınıf risk haritalarında risk grubu olarak değerlendirilen ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin benlik algılarının öznel iyi oluşlarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulgusu bu araştırmayla ortaya koyulmuştur. Araştırmada incelenen benlik algısı ise akademik, fiziksel, sosyal, aile ve genel benlik (benlik sayısı) algılarını kapsamaktadır. Bu noktada öğrenci için çok boyutlu benlik algılarını artırıcı psikoeğitimler yapılarak öznel iyi oluşlarını artırmaya yönelik çalışmalar da bulunabilir.
- Araştırma bulguları ebeveynleşmeden algılanan adaletsizliğin ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin öznel iyi oluşunu negatif olarak yordadığını ortaya koymuştur. Ebeveynleşme yaşantısının ebeveynden bağımsız olmadığı göz önüne alındığında ebeveyn kaybı yaşantısı olan ergenlerin hayatta olan ebeveynlerine okul psikolojik danışmanlarının müşavirlik/konsültasyon hizmetleri sunmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Alanyazında kardeş sayısı arttıkça ergenlerin yaşam doyumunun düştüğüne yönelik bulgular varken mevcut araştırma ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin kardeş sayısı arttıkça öznel iyi oluşunun arttığını ortaya koymuştur. Bu noktada araştırma bulgusu ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerde kardeşin öznel iyi oluşa olan olumlu etkisini ortaya koymuştur. Ayrıca ebeveynin ölüm nedenine bağlı olarak ergenlerin öznel iyi oluşlarının fark gösterdiği bulgulanmıştır. Bu bağlamda okul psikolojik danışmanları özellikle ani beklenmedik şekilde ebeveyn kaybı yaşayan ve kardeşi olmayan ergenlerdeki görüşmelerinde bu bilgilere dikkat ederek psikososyal destek hizmetler sunabilir.

Kaynaklar

- Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022. (2023 Mayıs). Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, 49683. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Statistics-on-Family-2022-49683>
- Afyonoglu, M. F., Kesen, N. F., Özcan, M. ve Yavuz, M. (2021). Bireylerin çocuk kaybı ve yas sürecinin aile sistem teorisi temelinde sosyal hizmet perspektifiyle değerlendirilmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 17, 59-81. <https://doi.org/10.46218/tshd.908201>
- Agid, O., Shapira, B., Zislin, J., Ritsner, M., Hanin, B., Murad, H., Lerer, B. (1999). Environment and vulnerability to major psychiatric illness: A case control study of early parental loss in major depression, bipolar disorder and schizophrenia. *Molecular Psychiatry*, 4(2), 163–172. <https://doi.org/10.1038/sj.mp.4000473>
- Ajiboye, S. K., & Ajokpaniovo, M. (2019). Grief reactions and coping strategies to parental loss among in-school adolescents in Kwara State, Nigeria. *Anatolian Journal of Education*, 4(1), 85-92.
- Akbağ, M., & Ümmet, D. (2018). Ana-babaya bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların doyumunun aracı rolü. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 8(50), 59-85.
- Akün, E. (2017). Çocukluktaki ebeveynleşme yaşantılarının özellikleri ve birey üzerindeki etkileri. *Nesne*, 5(10), 219-246.
- Akyüz Uçar, G.A. (2019). *Kayıp ve yas yaşantısı olan ve olmayan ergenlerde duygu düzenleme ve öznel iyi oluşun riskli davranışları yordayıcılığının incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.

- Akyüz Yılmaz, C. (2021). Kardeş kaybı yaşayan çocuk ve ergenlerde yas süreci. Firdevs S. Ç. (Ed.), *Çocuk ve ergenlerde travma, kayıp ve yas danışmanlığı kuram ve uygulamaları* içinde (s. 195-198). Pegem Akademi.
- Aldridge, J. (2006). The experiences of children living with and caring for parents with mental illness. *Child Abuse Review*, 15(2), 79–88.
- Anupama, V., Hirisave, U., & Indira Devi, B. (2017). Adjustment to parental loss in childhood and adolescence. *Indian Journal of Mental Health*, 4(4), 307-316.
- Archer, H. (1999). *The nature of grief: The evolution and psychology of reactions to loss* (s. 205-224). Brunner- Routledge.
- Arıkan- Çolak, D. (2019). *Özel gereksinimli ve sağlıklı kardeşe sahip bireylerde ebeveynleşme olgusu ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Arslan, Y. (2017). *Çocukluk döneminde ebeveyn kaybı yaşayan bireylerde duygusal zekanın sosyal uyum ve yaşam doyumu arasındaki ilişki*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Nişantaşı Üniversitesi.
- Avcı, M. (2019). Yas sürecindeki ergenlerin disosiyatif yaşantıları ve psikolojik belirtilerinin incelenmesi. *The Journal of Social Science*, 3(6), 565-582. <https://doi.org/10.30520/tjsosci.605792>
- Aydın, B. (1996). Benlik kavramı ve ben şemaları. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8, 41-47.
- Bacanlı, H. (1990). *Kendini ayarlama becerisinin çeşitli değişkenlerle ilişkisi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Balcı- Çelik, S. (2011). Ergenlerin yasa karşı tutumlarının cinsiyet ve depresyon düzeyleri açısından karşılaştırılması. *İlköğretim Online*, 10(2), 735-742
- Balk, D. E., Zaengle, D., & Corr, C. A. (2011). Strengthening grief support for adolescents

- coping with a peer's death. *School Psychology International*, 32(2), 144-162
<https://doi.org/10.1177/0143034311400826>
- Barnett, B., & Parker, G. (1998). The parentified child: Early competence or childhood deprivation. *Child Psychology and Psychiatry Review*, 3(4), 146–155.
<https://doi.org/10.1017/S1360641798001695>
- Barry, L.C., Kasl, S.V., & Prigerson, H.G. (2002). Psychiatric disorders among bereaved persons the role of perceived circumstances of death and preparedness for death. *American Journal of Geriatric Psychiatry*, 10, 447–457.
<https://doi.org/10.1097/00019442-200207000-00011>
- Baykul, Y. (2010). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Belendir, B. (2022). *Çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine başvuran, ebeveyn kaybı yaşamış ve yaşamamış çocukların ruhsal sorunlar, psikolojik dayanıklılık, erken dönem maladaptif şemalar ve yaşam kalitesi açısından karşılaştırılması*. [Yayınlanmamış uzmanlık tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Beydoğan-Tangör, B. ve Curun, F. (2016). Psikolojik iyi oluşun yordayıcıları olarak bireysel farklılıklar: özgünlük, benlik saygısı ve sürekli kaygı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 1-13.
- Bildik T. (2013). Ölüm, kayıp, yas ve patolojik yas. *Ege Tıp Dergisi*, 5 2(4), 223-229.
- Bonanno, G. A., Moskowitz, J. T., Papa, A., & Folkman, S. (2005). Resilience to loss in bereaved spouses, bereaved parents, and bereaved gay men. *Journal of Personality & Social Psychology*, 88, 827–843. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.5.827>
- Boniwell, I. (2012). *Positive psychology in a nutshell: The science of happiness* (3rd ed.). McGrawHill.
- Boszormenyi-Nagy, I. ve Spark, G. (1973). *Invisible loyalties: reciprocity in intergenerational family therapy*. Hagerstown: Harper & Row.

- Brent, D., Melhem, N., Donohoe, M. B., & Walker, M. (2009). The incidence and course of depression in bereaved youth 21 months after the loss of a parent to suicide, accident, or sudden natural death. *The American Journal of Psychiatry*, 166(7), 786–794. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2009.08081244>
- Brown, G. W., Harris, T., & Copeland, J. R. (1977). Depression and loss. *The British Journal of Psychiatry*, 130(1), 1–18. <https://doi.org/10.1192/bjp.130.1.1>
- Burnett, G., Jones, R. A., Bliwise, N. G., & Thomson Ross, L. (2006). Family unpredictability, parental alcoholism, and the development of parentification. *The American Journal Of Family Therapy*, 34, 181–189.
- Burrell, L. V., Mehlum, L., & Qin P. (2022). Parental death by external causes during childhood and risk of psychiatric disorders in bereaved offspring. *Child and adolescent mental health*, 27(2), 122-130.
- Bursalı, A. (2021). *Lise öğrencilerinde öznel iyi oluş ve akademik beklentilerin yılmazlık, okul tükenmişliği ve okul çalışmalarına bağlanma ile ilişkisi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Burton, A. M., Haley, W. E., & Small, B. J. (2007). Bereavement after caregiving or unexpected death: Effects on elderly spouses. *Aging and Mental Health*, 10, 319–326. <https://doi.org/10.1080/13607860500410045>
- Burton, L. (2007). Childhood adultification in economically disadvantaged families: A conceptual model. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 56(4), 329–345. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2007.00463.x>
- Burton, S., Hooper, L. M., Tomek, S., Cauley, B., Washington, A., & Pössel, P. (2018). The mediating effects of parentification on the relation between parenting behavior and well-being and depressive symptoms in early adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 27(12), 4044–4059. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s10826-018-1215-0>

- Bykcebeci, A. (2021). ocuk ve ergenlerde yas danışmanlığı. F. Savi akar (Ed.), *ocuk ve ergenlerde yas danışmanlığı* içinde (s. 46-72). Pegem Akademi.
- Cabal Aguirre, L.V., Jaramillo, A.K., Saucedo Victoria, T.E., & Botero Carvajal, A. (2024). Mental health consequences of parental death and its prevalence in children: A systematic literature review. *Heliyon*, 10(2). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24999>
- Cacciatore, J., Thieleman, K., Fretts, R., & Jackson, L. B. (2021). What is good grief support? Exploring the actors and actions in social support after traumatic grief. *PloS one*, 16(5), e0252324. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0252324>
- Camus, K. (2021). *Ebeveyn kaybı yaşayan bireylerde gelecek kaygısı, obsesif dşnceler ve erken ebeveynleşme*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yakın Doğu Üniversitesi.
- Canetti, L., Bachar, E., Bonne, O., Agid, O., Lerer, B., De-Nour, A. K., & Shalev, A. Y. (2000). The impact of parental death versus separation from parents on the mental health of Israeli adolescents. *Comprehensive Psychiatry*, 41(5), 360–368. <https://doi.org/10.1053/comp.2000.9002>
- Carroll, J.J., & Robinson, B.E. (2000). Depression and parentification among adults as related to parental workaholism and alcoholism. *The Family Journal*, 8(4), 360–367. <http://dx.doi.org/10.1177/1066480700084005>
- Carter, S. D. (2004). Reexamining the temporal aspects of affect: Relationships between repeatedly measured affective state, subjective wellbeing, and affective disposition. *Personality and Individual Differences*, 36, 381-391.
- Castro, D. M., Jones, R. A. ve Mirsalimi, H. (2004). Parentification and the impostor phenomenon: An empirical investigation. *The American Journal of Family Therapy*, 32(3), 205-216.

- Cerel, J., Fristad, M. A., Weller, E. B., & Weller, R. A. (1999). Suicide-bereaved children and adolescents: A controlled longitudinal examination. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(6), 672–679. <https://doi.org/10.1097/00004583-199906000-00013>
- Cerniglia, L., Cimino, S., Ballarotto, G., & Monniello, G. (2014). Parental Loss During Childhood and Outcomes on Adolescents' Psychological Profiles: A Longitudinal Study. *Current Psychology*, 33(4), 545–556. <http://dx.doi.org/10.1007/s12144-014-9228-3>
- Cesur, G. (2012). *Yetişkinlerde travmatik yasin ve travma sonrası büyümenin psikososyal belirleyicileri*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Champion, J.E., Jaser, S.S., Reeslund, K.L., Simmons, L., Potts, J.E., Shears, A.R., & Compas, B.E. (2009). Caretaking behaviors by adolescent children of mothers with and without a history of depression. *Journal of Family Psychology*, 23(2), 156-175.
- Chase, N. D. (1999). *Burdened children: Theory, research and treatment of parentification*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Chase, N. D., Deming, M. P. ve Wells, M. C. (1998). Parentification, parental alcoholism, and academic status among young adults. *American Journal of Family Therapy*, 26(2), 105-114.
- Chen, W., Yang, T., & Luo, J. (2022). Core self- evaluation ad subjective wellbeing: A moderated mediation model. *Front Public Health*. 10:1036071.
- Cihangir Çankaya, Z. (2009). Özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve öznel iyi olma: Özbelleme kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 23-31. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpdrd/issue/21451/229648>.
- Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112(1), 155–159. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.112.1.155>

- Cohen, J. A., & Mannarino, A. P. (2011). Supporting children with traumatic grief: What educators need to know. *School Psychology International*, 32(2), 117– 131. <https://doi.org/10.1177/0143034311400827>
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2000). *Research methods in education*. RoutledgeFalmer.
- Cohen, S., Doyle, W. J., Skoner, D. P., Fireman, P., Gwaltney, J. M., & Newsom, J. T. (1995). State and trait negative affect as predictors of objective and subjective symptoms of respiratory viral infections. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 159–169. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.68.1.159>
- Combs, J. G. (2010). Big samples and small effects: Let's not trade relevance and rigor for power. *Academy of Management Journal*, 53, 9–13.
- Conway, F., Oster, M. & McCarthy, J. (2010). Exploring object relations in hospitalized children with caregiver loss. *Journal of Infant, Child and Adolescent Psychotherapy*, 9, 108- 117. <http://dx.doi.org/10.1080/15289168.2010.510980>
- Currier, J. M., Holland, J. M., & Neimeyer, R. A. (2006). Sense-making, grief, and the experience of violent loss: Toward a mediational model. *Death Studies*, 30(5), 403– 428. <https://doi.org/10.1080/07481180600614351>
- Cüre, S. (2014). *Self concept, perceived parenting and social support among adolescents with internalizing and externalizing symptoms*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Çelik, Ş. (2008). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının duygusal zeka açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Çevik, N. (2010). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarını yordayan bazı değişkenler*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Çivitçi, A. (2009). *İlköğretim öğrencilerinde yaşam doyumu: Bazı kişisel ve ailesel özelliklerin rolü*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.

- Çok, F., & Akgün, G., (2021). Kişilik gelişimi. Diğdem M. S. (Ed.), *Çocuk ve ergen gelişimi çok boyutlu bir bakış* içinde (s. 382-398). Pegem Akademi.
- Dalahmetoğlu, B. (2018). *Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin yaşamamış ergenlere göre öz saygı ve ruh sağlığı değişkenlerinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Işık Üniversitesi.
- De Hoyos López, M. C. (2015). Entendemos los adultos el duelo en los niños?. *Acta pediátrica* 73 (2). 27-32.
- Demoulin, D.F. (2000). I like me: Enhancing self concept in kindergarten-age children through active school/business partnerships. *NASP Communiqué*, 27(8), 90-95
- Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 231-238. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/23750/253040>
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95,3, 542-575. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542>
- Diener, E. (2013). The remarkable changes in the science of subjective well-being. *Perspectives on Psychological Science*, 8(6), 663-666. <https://doi.org/10.1177/1745691613507583>
- Diener, E., & Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 653–663. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.68.4.653>
- Diener, E., & Emmons, R. A. (1985). The independence of positive and negative affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 1105–1117.
- Diener, E., Napa-Scollon, C. K., Oishi, S., Dzokoto, V., & Suh, E. M. (2000). Positivity and the construction of life satisfaction judgments: Global happiness is not the sum of its parts. *Journal of Happiness Studies*, 1, 159–176.

- Diener, E., & Ryan, K. (2009). Subjective well-being: A general overview. *South African Journal of Psychology*, 39(4), 391–406. <https://doi.org/10.1177/008124630903900402>
- Diener, E., & Seligman, M. (2002). Very happy people. *American Psychological Society*, 13(1), 81-84. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00415>
- Diener, E., Suh, E., & Oishi, S. (1997). *Recent findings on subjective wellbeing*. *Indian Journal of Clinical Psychology*, 24(1), 25-41.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276–302. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>
- Doğan, T. (2013). Beş faktör kişilik özellikleri ve öznel iyi oluş. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1), 56-64.
- Doğan, T. ve Eryılmaz, A. (2013). İki boyutlu benlik saygısı ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 107-117.
- Dowdney, L. (2000). Annotation: Childhood bereavement following parental death. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(7), 819–830.
- Dursun, P. (2021). Üniversite öğrencilerinde öznel iyi oluş: Yaşamda anlam, iyimserlik ve umudun rolü. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 387-404. <https://doi.org/10.17336/igusbd.704651>
- Durualp, E., & Çiçekoğlu, P. (2013). Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin yalnızlık düzeylerinin internet bağımlılığı ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 29-46. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deusosbil/issue/4631/63136>
- Dyregrov, K., & Dyregrov, A. (2008). *Effective grief and bereavement support*. London: Jessica Kingsley.

- Earley, L., & Cushway, D. (2002). The parentified child. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 7(2), 163–178. <https://doi.org/10.1177/1359104502007002005>
- Enci, Y. (2023). *Anne baba tutumları ve benlik algısı arasındaki ilişkide bağlanma stillerinin aracı rolü*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Eren, G. (2017). *Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.
- Erinç, E. (2015). *Ebeveyn kaybı yaşamış ergenlerin benlik saygılarının incelenmesi (Güroymak Sevgi Evi Örneği)*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Eroğlu Küçükaslan, B. (2017). *Ergenlerde kardeşe sahip olma durumunun saldırganlık ve öznel iyi oluşla ilişkisinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Beykent Üniversitesi.
- Ersanlı, K. (2013). *Benliğin gelişimi ve görevleri*. DH Basım Yayın.
- Eryılmaz, A. (2009). Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(4), 975-989. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26109/275088>
- Eryılmaz, A. (2011). Ergenlerin öznel iyi oluşlarıyla aile ortamları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 24(24), 93-102. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21097/227208>
- Eryılmaz, A. (2012). Ergenler öznel iyi oluşlarını anne ve babaları ile ilişki kurmak aracılığıyla nasıl yükseltmektedirler?. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 25(3), 252-257.
- Eryılmaz, A., & Atak, H. (2011). Ergen öznel iyi oluşunun öz saygı ve iyimserlik eğilimi ile ilişkisinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 37, 170- 181.

- Eryılmaz, A., & Aypay, A. (2011). Ergen öznel iyi oluşu ile kimlik statüsü ilişkisinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (16), 167-179. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/47949/606683>.
- Eryılmaz, A., & Ercan, L., (2011). Öznel iyi oluşun cinsiyet yaş grupları ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 36(4), 139-151.
- Eşkisü, M. (2021). The role of proactive personality in the relationship among parentification, psychological resilience and psychological well-being. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*, 8(2). 797-813.
- Feist, G. J., Bodner, T. E., Jacobs, F., Miles, M., & Tan, V. (1995). Integrating top-down and bottom-up structural models of subjective well-being: A longitudinal investigation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(1), 138-150. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.68.1.138>
- Ferrer, M., & Fugate, A. M. (2003). *Helping your school-age child develop a healthy self-concept*. University of Florida Cooperative Extension Service, Institute of Food and Agricultural Sciences, EDIS.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. (2011). *How to design and evaluate research in education*. McGraw-Hill.
- Geldard, K. & Geldard, D. (2010). *Counselling adolescents: The proactive approach for young people*. SAGE Publications.
- Gencer, N., (Çeviren) (2018). Öznel iyi oluş: Genel bir bakış. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2621-2638. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.457382>
- Genevro, J. L., Marshall, R., & Miller, T. (2004). Report on bereavement and grief research. *Death Studies*, 28, 491-575.

- Gilman, R., & Huebner, S. (2003). A review of life satisfaction research with children and adolescent. *School Psychology Quarterly*, 18(2), 192-205.
<http://dx.doi.org/10.1521/scpq.18.2.192.21858>
- Gimenez, L., Chou, S.-Y., Liu, J.-T., & Liu, J.-L. (2013). Parental loss and children's well-being. *Journal of Human Resources*, 48(4), 1035–1071.
- Goldman, L. (2000). *Life & loss: A guide to help grieving children* (2nd ed.). Accelerated Development.
- Goldner, L., Abir, A. ve Sachar, C. S. (2016). Adolescents' true-self behavior and parent-adolescent boundary dissolution: The mediating role of rejection sensitivity. *Child Indicators Research*, 10, 1-22.
- Granot, T. (2005). *Without you: Children and young people growing up with loss and its effects*. Jessica Kingsley Publishers.
- Green, S. B. (1991). How many subjects does it take to do a regression analysis. *Multivariate Behavioral Research*, 26(3), 499–510.
- Guzzo, M.F., Gobbi, G. (2023). Parental death during adolescence: A review of the literature. *Journal of death and dying*, 87 (4), 1207-1237.
- Güler, M., & Dönmez, A. (2011). İyi olma hali bağlamında uyum düzeyi kuramı ve hedonik döngü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(27), 38–45.
- Güney, M. A. (2017). *Ergenlerde duygusal özerklik, sosyal destek ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Hanöz, L. (2022). *Pareification of adult siblings with typical development of individuals with special needs*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Özyeğin Üniversitesi.
- Harris, M. (1996). *The loss that is forever: The life long impact of the early death of a mother or father*. Penguin.

- Harrop, E., Scott, H., Sivell, S., Seddon, K., Fitzgibbon, J., Morgan, F., Pickett, S., Byrne, A., Nelson, A., & Longo, M., (2020). Coping and wellbeing in bereavement: Two core outcomes for evaluating bereavement support in palliative care. *BMC Palliative Care*, 19(1), 29. <https://doi.org/10.1186/s12904-020-0532-4>
- Harter, S. (1999). *The construction of the self: A developmental perspective*. Guilford Press.
- Headey, B., Veenhoven, R., & Wearing, A. (1991). Top-down versus bottom-up theories of subjective well-being. *Social Indicators Research*, 24(1), 81-100.
- Hefferon, K., & Boniwell, I. (2011). *Positive psychology: Theory, research and applications*. McGraw- Hill.
- Himaz, R. (2013). Impact of parental death in middle childhood and adolescence on child outcomes. *Journal of African Economies*, 22(3), 463-490. <https://doi.org/10.1093/jae/ejt001>
- Hooper, L. (2007). Expanding the discussion regarding parentification and its varied outcomes: Implications for mental health research and practice. *Journal of Mental Health Counseling*, 29(4), 322-337. <http://dx.doi.org/10.17744/mehc.29.4.48511m0tk22054j5>
- Hooper, L. M. (2012). Parentification. In R. J. R. Levesque (Ed.), *Encyclopedia of Adolescence*, (Vol. 4, pp. 2023-2031). NY: Springer.
- Hooper, L. M., Decoster, J., White, N., & Voltz, M. L. (2011). Characterizing the magnitude of the relation between self-reported childhood parentification and adult psychopathology: A metaanalysis. *Journal of Clinical Psychology*, 67(10), 1028–1043. <https://doi.org/10.1002/jclp.20807>
- Hooper, L. M., Marotta, S. A., & Lanthied, R.P. (2008). Predictors of growth and distress following childhood parentification: A retrospective exploratory study. *Journal of Child and Family Studies*, 17, 693–705. [http://dx.doi.org/10.1007/s10826-007-9184-](http://dx.doi.org/10.1007/s10826-007-9184-8)

- Hooper, L. M., & Wallace, S. A. (2009). Evaluating the parentification questionnaire: psychometric properties and psychopathology correlates. *Contemporary Family Therapy*, 32(1), 52–68. <http://dx.doi.org/10.1007/s10591-009-9103-9>
- Hooper, L. M., & Wallace, S. A. (2010). Evaluating the parentification questionnaire: psychometric properties and psychopathology correlates. *Contemporary Family Therapy*, 32, 52–68. <http://dx.doi.org/10.1007/s10591-009-9103-9>
- Horowitz, M. J. (2015). Effects of trauma on sense of self. *Journal of Loss and Trauma*, 20(2), 189–193. <https://doi.org/10.1080/15325024.2014.897578>.
- Hope, R., & Hodge, D. (2006). Factors affecting children's adjustment to the death of a parent: The social work professional's viewpoint. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 23, 107-126.
- Humphrey, G. M., & Zimpfer, D. G. (2008). *Counselling for grief and bereavement*. 2nd ed. Sage Publications.
- Humphrey, K. M. (2017). *Counseling skills for loss and mourning* (Translation Ed. Tanhan, F.). Nobel Academic Publishing.
- Işık, E., & Bedel, A. (2015). Ergenlerde başa çıkma stratejileri ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(34), 53-60.
- Jankowski, P. J., Hooper, L. M., Sandage, S. J., & Hannah, N. J. (2013). Parentification and mental health symptoms: Mediator effects of perceived unfairness and differentiation of self. *Journal of Family Therapy*, 35(1), 43–65 .
- Jaureguizar, J., Bernaras, E., Bully, P., & Garaigordobil, M. (2018). Perceived parenting and adolescents' adjustment. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 31, 8. <https://doi.org/10.1186/s41155-018-0088-x>
- Jones, R., & Wells, M. (1996). An empirical study of parentification and personality. *The American Journal of Family Therapy*, 24, 145-152.

- Jones, S., & Martini, M. (2021). Sense of self, depression and adaption to grief, in emerging adults who suffered parental loss. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01843-z>
- Joronen, K., & Astedt-Kurki, P. (2005). Familial contribution to adolescent subjective well-being. *International Journal of Nursing Practice*, 11(3), 125–133. <https://doi.org/10.1111/j.1440-172x.2005.00509.x>
- Jurkovic, G. J. (1997). *Lost childhoods: The plight of the parentified child*. NY: Brunner/Maze.
- Jurkovic, G. J., Morrell, R., & Thirkield, (1999). Assessing childhood parentification: Guidelines for researchers and clinicians. (Çev. Ed. N. Chase), *Burdened children* içinde (ss.92-113). The Guilford Press.
- Kailaheimo-Lönnqvist, S., & Kotimäki, S. (2020). Cause of parental death and child's health and education: The role of parental resources. *SSM - Population Health*, 11, 100632. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2020.100632>
- Karadoğan, M. (2021). Anne kaybı yaşayan ergenlerde yas süreci. (Ed. Firdevs Savi Çakar). *Çocuk ve ergenlerde travma, kayıp ve yas danışmanlığı kuram ve uygulamaları* içinde (ss. 150-162). Pegem Akademi.
- Kararımak, Ö. ve Güloğlu, B. (2015). Yetişkin şehit çocuklarında bağlanma biçimi ve psikiyatrik belirtiler. *Klinik Psikiyatri Dergisi: The Journal of Clinical Psychiatry*.18(1), 59-70.
- Karakartal, D. (2012). Investigation of bereavement period effects after loss of parents on children and adolescents losing their parents. *International Online Journal of Primary Education*, 1 (1), 37-57.

- Karal, E. (2023). Ergenlik dönemindeki bireylerin çocukluk çağı travmaları ile öznel iyi oluşları arasındaki ilişki. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 7(1), 48-63.
- Karancı, N. Işıklı, S. ve Aker, T. (2009). *Yetişkinlerde travmatik olay yaşama yaygınlığı, travma sonrası stres bozukluğu ve travma sonrası gelişimin değerlendirilmesi*. TÜBİTAK SOBAG Projesi.
- Karataş, A., & Kıran, B. (2023). Ebeveynleşme ve bilişsel esneklik değişkenlerinin ergenlerde tükenmişliği yordayıcılığının incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 324-341. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.1227280>
- Karataş, A., Uzun, N. B., & Gündüz, B. (2022). Ebeveynleşme ölçeği ergen formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(50), 167-182.
- Katsantonis I, McLellan R, Marquez J. (2022). Development of subjective well-being and its relationship with self-esteem in early adolescence. *Br J Dev Psychol*, 41(2), 157-171.
- Kaya, İ.(2022). *Ergenlerin benlik algıları ile iyi oluş halleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi: Diyarbakır şehitlik semti örneği*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Kerig, P. K. (2005). Revisiting the construct of boundary dissolution: A multidimensional perspective. *Journal of Emotional Abuse*, 5(2-3), 5-42.
- Kesebir, P., & Diener, E. (2008). In pursuit of happiness: Empirical answers to philosophical questions. *Perspectives on Psychological Science*, 3(2), 117-125. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6916.2008.00069.x>
- Keyes, C. L. M., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 1007–1022. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.1007>

- Khan, A., & Husain, A. (2010). Social support as a moderator of positive psychological strengths and subjective well-being. *Psychological Reports*, 106(2), 534–538.
- Koivumaa-Honkanen, H., Kaprio, J., Honkanen, R. J., Viinamäki, H., & Koskenvuo, M. (2005). The stability of life satisfaction in a 15-year follow-up of adult Finns healthy at baseline. *BMC Psychiatry*, 5(1). <https://doi.org/10.1186%2F1471-244X-5-4>
- Koyuncu, Ö. (2015). *Ebeveyn kaybı yaşayan kişilerde psikolojik esneklik tepkisinin psiko-sosyal belirleyicileri: Kaybın koşulları, kişinin kendine, dünyaya, geleceğe yönelik algısı, algılanan sosyal destek ve başa çıkma stratejileri*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Köseoğlu, S. A. & Yıldız, Y. (2018). Tek ebeveynli çocukların yaşam deneyimleri. *HAYEF Journal of Education*, 15(2), 80–98.
- Köyden, D. (2015). *Ebeveynleşme olgusunun depresyon, kaygı, öfke ve obsesif inanış biçimleriyle ilişkisinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kranzler, E. M., Shaffer, D., Wasserman, G., & Davies, M. A. (1990). Early childhood bereavement. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 29, 513– 519.
- Kunugi, H., Sugawara, N., Aoki, H., Nanko, S., Hirose, T., & Kazamatsuri, H. (1995). Early parental loss and depressive disorder in Japan. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 245 (2), 109–113. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/BF02190737>
- Kuru Turaşlı, N., & Zembat, R. (2014). 6 yaş grubu çocuklarda benlik algısını desteklemeye yönelik sosyal-duygusal hazırlık programının etkililiğinin incelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 2(2), 8.

- Kurt, İ. E. & Güçray, S. S. (2016). Ergenlerle psikolojik danışma: bir gözden geçirme .
Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25 (1) , 269-282.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/32036/350122>
- Kuzucu, Y. (2006). *Duyguları fark etmeye ve ifade etmeye yönelik bir psikoeğitim programının üniversite öğrencilerinin duygusal farkındalık düzeylerine, duyguları ifade etme eğilimlerine, psikolojik ve öznel iyi oluşlarına etkisi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Larsen R. J. & Eid, M. (2007). Ed Diener and science of subjective well- being. İçinde Eid & R. J. Larsen (Ed.), *The science of subjective well- being* (1-11). The Guilford Press.
- Lee, G. R., Seccombe, K., & Shehan, C. L. (1991). Marital status and personal happiness: An analysis of trend data. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 839-844.
- Leopold, T., & Lechner, C. M. (2015). Parents' death and adult well-being: Gender, age, and adaptation to filial bereavement. *Journal of Marriage and Family*, 77(3), 747–760. <https://doi.org/10.1111/jomf.12186>
- Leung, J. P., & Zhang, L. W. (2000). Modelling life satisfaction of Chinese adolescents in Hong Kong. *International Journal of Behavioural Development*, 24 (1), 99-104.
- Librach, S. L., & O'Brien H. (2011). Supporting children's grief within an adult and pediatric palliative care program. *J Support Oncol*, 9(4), 136-140.
- Lindeblad, E., Svensson, I., & Gustafson, S. (2015). Self-concepts and psychological well-being assessed by beck youth inventory among pupils with reading difficulties. *Reading Psychology*, 37(3), 449–469.
<http://dx.doi.org/10.1080/02702711.2015.1060092>
- Love, A. W. (2007). Progress in understanding grief, complicated grief, and caring for the bereaved. *Contemporary Nurse*, 27, 73-83.
<https://doi.org/10.5555/conu.2007.27.1.73>

- Luecken, L. J., & Roubinov, D. S. (2012). Pathways to life span health following childhood parental death. *Social and Personality Psychology Compass*, 6(3), 243– 257. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2011.00422.x>
- Lyons, M. D., Huebner, E. S., Hills, K. J., & Van Horn, M. L. (2013). Mechanisms of change in adolescent life satisfaction: A longitudinal analysis. *Journal of School Psychology*, 51(5), 587–598. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2013.07.001>
- Lyubomirsky, S. (2007). *The how of happiness: A scientific approach to getting the life you want*. Penguin Press.
- Lyubomirsky, S., Sheldon, K.M., & Schkade, D. (2005). Pursuing happiness: The architecture of sustainable change. *Review of General Psychology*, 9(2), 111–131.
- Mack, K. Y. (2004). The effects of early parental death on sibling relationships in later life. *OMEGA - Journal of Death and Dying*, 49 (2), 131-148. <https://doi.org/10.2190/BTUQ-011V-ANEW-V7RT>
- Maier, E., H. & Lachman, M. E. (2000). Consequences of early parental loss and separation for health and well-being in midlife. *International Journal of Behavioral Development*, 24(2), 183-189. <https://doi.org/10.1080/016502500383304>
- Marcussen, J., Hounsgaard, L., O'Connor, M., Möller, S., Wilson, R., & Thuen, F. (2019). Parental death in young adults with divorced compared to non-divorced parents: The effect on prolonged grief and mental health. *Death Studies*, 1–14. <https://doi.org/10.1080/07481187.2019.1648337>
- Marks, N. F., Jun, H., & Song, J. (2007). Death of parents and adult psychological and physical well-being: A prospective US national study. *Journal of Family Issues*, 28(12), 1611-1638. <https://doi.org/10.1177/0192513X07302728>
- Marsh, H. W., Craven, R. G. ve Martin, A. J. (2006). What is the nature of self- esteem? Unidimensional and multidimensional perspectives. M. H. Kernis (Ed.), *Self-esteem*

issues and answers: A sourcebook of current per-spectives içinde (s.16-24).

Psychology Press.

Masiran, R., Ibrahim, N., Awang, H., & Lim, P. Y. (2023). The positive and negative aspects of parentification: An integrated review. *Children and Youth Services Review*, 144, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106709>

Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Organizational Behavior*, 2(2), 99–113 .

Matera, C., Bosco, N., & Meringolo, P. (2020). Perceived mattering to family and friends, self-esteem, and well-being. *Psychology, Health & Medicine*, 25(5), 550-558. <https://doi.org/10.1080/13548506.2019.1626454>

Maxine, H. (2014). *The loss that is forever: The lifelong impact of the early death of a mother or father* (4th Ed). Plume Books.

Mayseless, O., Bartholomew, K., Henderson, A., & Trinke, S. (2004). “I was more her Mom than she was mine”: Role reversal in a community sample. *Family Relations*, 53, 78–86.

McKay, M. T., Cannon, M., Healy, C., Syer, S., O'Donnell, L., & Clarke, M. C. (2021). A meta- analysis of the relationship between parental death in childhood and subsequent psychiatric disorder. *Acta PsychiatricaScandinavica*, 143(6), 472-486.

Melhem, N. M. (2011). Grief in children and adolescents bereaved by sudden parental death. *Archives of General Psychiatry*, 68(9), 911.

Meydan, B. (2021). Ergenlik döneminin doğası ve psikososyal uyum. Ramazan, A. ve Elif, Ç. (Ed.), *Ergenlik ve Ergen Bireye Yaklaşım* içinde (s.2-20). Anı Yayıncılık.

Minuchin, S. (2018). *Families and family therapy*. Routledge.

Moor, N., & de Graaf, P. M. (2016). Temporary and long-term consequences of bereavement on happiness. *Journal of Happiness Studies*, 17(3), 913-936.

- Moore, C. (2017). Helping Grieving Children and Adolescents. *Clinical Handbook of Bereavement and Grief Reactions*, 189–215.
- Morgan, J.P., & Roberts, J.E. (2010). Helping bereaved children and adolescents: Strategies and implications for counselors. *Journal of mental health counseling*, 32, 206-217.
- Muyan Yılık, M. (2017). *A model towards subjective well-being: The roles of dispositional and state hope, cognitive flexibility, and coping strategies*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6, 10-19.
- Noppe, I. C., & Noppe, L. D. (2004). Adolescent experiences with death: Letting go of immortality. *Journal of Mental Health Counseling*, 26(2), 146-167.
- Otrar, M., & Demirbilek, M. (2013). Ebeveynleri birlikte olan ergenler ile parçalanmış aileye sahip ergenlerin benlik saygıları ve atılganlık düzeyleri üzerine bir inceleme. *Eğitimde Politika Dergisi* 2(2), 21-40.
- Özel, Y., & Özkan, B. (2020). Kayıp ve yasa psikososyal yaklaşım. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(3), 352-367.
- Özgül, D. (1995). *Erken çocukluk kaybının çocukların öz kavramı, duygusal ve davranışsal sorunları, arkadaş ilişkileri ve okul başarısı üzerindeki etkisi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Özkan, M. (1998). Orta yaş erkeklerde ebeveyn ölümü sonrası rezidüel yası etkileyen faktörler. *The Journal of Psychiatry and Neurological Science*, 11, 27-32.
- Özünlü, B. (2018). *Ebeveyn yoksunluğu yaşayan bireylerde aşkınlık, kendini toparlama gücü ve iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

- Pallant, J. (2007). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using spss for windows* (Version 12) 2nd ed. New York: Open University Press.
- Patton, G. C., Sawyer, S. M., Santelli, J. S., Ross, D. A., Afifi, R., Allen, N. B., Arora, M., Azzopardi, P., Baldwin, W., Bonell, C., Kakuma, R., Kennedy, E., Mahon, J., McGovern, T., Mokdad, A. H., Patel, V., Petroni, S., Reavley, N., Taiwo, K., ... Viner, R. M. (2016). Our future: A lancet commission on adolescent health and wellbeing. *The Lancet*, 387(10036), 2423–2478. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(16\)00579-1](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(16)00579-1)
- Pavot, W. & Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164-172.
- Petersen, S., & Rafuls, S. E. (1998). Receiving the scepter: The generational transition and impact of parent death on adults. *Death Studies*, 22, 293–524.
- Pfeifer, J. H., & Berkman, E.T. (2018). The development of self and identity in adolescence: Neural evidence and implications for a value-based choice perspective on motivated behavior. *Child Development Perspectives*, 12(3), 158-164. <http://doi.org/10.1111/cdep.12279>
- Pfeifer, J. H., & Peake, S. J. (2012). Self-development: Integrating cognitive, socioemotional, and neuroimaging perspectives. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 2(1), 55–69. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2011.07.012>
- Piaget, J. (1999). *Çocukta zihinsel gelişim*. Çev. Portakal H., Cem Yayınevi.
- Povedano-Diaz, Muñiz-Rivas, & Vera-Perea. (2019). Adolescents' life satisfaction: the role of classroom, family, self-concept and gender. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(1), 19.
- Quatman, T., & Watson, C. M. (2001). Gender differences in adolescent self-esteem: an exploration of domains. *The Journal of Genetic Psychology*, 162(1), 93– 117. <http://dx.doi.org/10.1080/00221320109597883>

- Rask, K., Kurki, P. A. ve Paavilainen, E. (2003). Adolescent subjective well-being and family dynamics. *Scandinavian Journal Of Caring Sciences*, 17(2),129 – 138.
- Riely, M. (2003). Facilitating children's grief. *The Journal of School Nursing*, 19(4), 212–218.
- Ronen, T., Hamama, L., Rosenbaum, M., & Mishely Yarlapp, A. (2016). Subjective well-being in adolescence: The role of self-control, social support, age, gender, and familial crisis. *J Happiness Stud* 17, 81–104. <https://doi.org/10.1007/s10902-014-9585-5>
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rostila, M., & Saarela, J. M. (2011). Time does not heal all wounds: Mortality following the death of a parent. *Journal of Marriage and Family*, 73(1), 236–249. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00801.x>
- Ryan R.M., & Deci E.L. (2001). On happiness and human potential: A review of research on hedonic and eudaimonic well- being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166.
- Saikia, R. (2020). A studyd on self- concept. *International Education and Research Journal*, 6(6), 1-2.
- Saldinger, A., Cain, A., & Porterfield, K. (2003). Managing traumatic stress in children anticipating parental death. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 66(2), 168–181.
- Salovey, P., Rothman, A. J., Detweiler, J. B. ve Steward, W. T. (2000). Emotional states and physical health. *American Psychologist*, 55, 110–121.
- Sarıçam, H. (2021). Ebeveyn kaybı yaşayan çocuk ve ergenlerde yas süreci. Firdevs S. Ç. (Ed.), *Çocuk ve ergenlerde travma, kayıp ve yas danışmanlığı kuram ve uygulamaları* içinde (s. 136-147). Pegem Akademi.

- Schwartz, S. J., Donnellan, M. B., Ravert, R. D., Luyckx, K., & Zamboanga, B. L. (2013). Identity development, personality, and well-being in adolescence and emerging adulthood: Theory, research, and recent advances. In R. M. Lerner, M. A. Easterbrooks, J. Mistry, & I. B. Weiner (Eds.), *Handbook of psychology: Developmental psychology* (2nd ed., pp. 339–364). John Wiley & Sons, Inc..
- Shavelson, R., Hubner, J. & Stanton, G. (1976). Self-concept: Validation of construct interpretations. *Review of Educational Research*, 46(3), 407-441.
- Sheldon, K. M., & Elliot, A. J. (1999). Goal striving, need satisfaction and longitudinal well-being: The selfconcordance model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 482–497.
- Shifren, K., & Kachorek, L. V. (2003). Does early caregiving matter? The effects on young caregivers' adult mental health. *International Journal of Behavioral Development*, 27(4), 338–346. <https://doi.org/10.1080/01650250244000371>
- Silverman, P. R., Nickman, S., & Worden, J. W. (1992). Detachment revisited: The child's reconstruction of a dead parent. *American Journal of Orthopsychiatry*, 62, 494–503.
- Steel, P., Schmidt, J., & Shultz, J. (2008). Refining the relationship between personality and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 134(1), 138.
- Stokes, J. (1994). Anticipatory grief in families affected by HIV/AIDS. *Progress in Palliative Care*, 2(2), 43–48. <https://doi.org/10.1080/09699260.1994.11746676>
- Suldo, S., Thalji, A., & Ferron, J. (2011). Longitudinal academic outcomes predicted by yearly adolescents' subjective well-being, psychopathology, and mental health status yielded from a dual factor model. *The Journal of Positive Psychology*, 6(1), 17– 30.
- Şahin Altan, N. (2023). *Resilient youths' perspectives on their current subjective well-being in retrospect to early childhood adverse experiences*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.

- Şahin, E. & Ersanlı, K. (2021). Ergenler İçin Benlik Algısı Ölçeğinin geliştirilmesi . *OPUS International Journal of Society Researches* , 18 (43) , 6241-6279.
- Şahin, Ş., & Özçelik, Ç. (2016). Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 5 (1), 42-49.
- Şekercioğlu, G. ve Güzeller, O. C. (2011). Ergenler İçin Benlik Algısı Profili'nin faktör yapısının yeniden değerlendirilmesi. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 215-236.
- Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler (Malatya Uygulaması)*. İnönü Üniversitesi.
- Tabachnick, B.G., Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Tan, S., Moulding, R., Nedeljkovic, M. ve Kyrios, M. (2010). Metacognitive, cognitive and developmental predictors of generalised anxiety disorder symptoms. *Clinical Psychologist*, 14(3), 84-89. <https://doi.org/10.1080/13284207.2010.521521>
- Thapar, A., Stewart-Brown, S., & Harold, G. T. (2021). What has happened to children's wellbeing in the UK? *The Lancet Psychiatry*, 8(1), 5–6. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30481-8](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30481-8)
- Toksoy, Ş. E. (2005). *Liseli ergenler üzerinde ebeveyn ölümünün psikososyal etkileri*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tez]. Marmara Üniversitesi.
- Tomeny, T. S., Barry, T. D., & Fair, E. C. (2016). Parentification of adult siblings of individuals with autism spectrum disorder: Distress, sibling relationship attitudes, and the role of social support. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 42(4), 320 331. <https://doi.org/10.3109/13668250.2016.1248376>
- Tonga, Z., & Halisdemir, D. (2017). Ergen öznel iyi oluşu ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Social and Humanities Science Research*, 4(12). <https://doi.org/10.26450/jshsr.206>

- Toprak, H. (2014). *Ergenlerde mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak psikolojik sağlık ve psikolojikihtiyaç doyumu*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Torbic, H. (2011). Children and grief: But what about the children? *Home HealthcareNurse: The Journal for the Home Care and Hospice Professional*, 29(2), 67-77.
- Tözün, M. (2010). Benlik saygısı. *Actual Medicine*, 18(7), 52-57.
- Tremblay, G.C., & Israel, A. E. (1998). Children's adjustment to parental death. *Clinical Psychology : Science and Practice*, 5(4), 424-438.
- Tuzgöl Dost, M. (2004). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Tuzgöl Dost, M. (2005). Ruh sağlığı ve öznel iyi oluş. *Eurasian Journal of Educational Research*, 0 (20), 223 - 231.
- Tuzgöl Dost, M., Aytaç, M., Kıbrıslıoğlu Uysal, N. (2019). Ebeveynlik biçiminin kişilik özellikleri, benlik saygısı ve yaşam doyumunu yordama gücü. *Elektronik Sosyal Bilgiler Dergisi*, 18 (71), 1146-1165.
- Türkdoğan, T. (2010). *Üniversite öğrencilerinde temel ihtiyaçların karşılanma düzeylerinin öznel iyi oluş düzeyini yordamadaki rolü*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). *Yaşam memnuniyet araştırması*, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Life-Satisfaction-Survey-2023-49692>
- Uçan, A. (2013). *Cinsiyetleri farklı lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının toplumsal konum ile ilgili risk alma ve göç değişkenlerine göre incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi.

- Uluç, S. ve Köyden, D. (2022). Cinsiyete göre ebeveynleşmenin farklı boyutları arasındaki ilişkiler ve ebeveynleştirme boyutlarının psikolojik belirtileri yordama düzeyi. *Klinik Psikoloji Dergisi*, 6(3), 317-330.
- Uluğ, Ö. (2008). *Üniversite öğrencilerinde depresyon düzeyine ebeveyn kaybının ve anne baba ayrılığının etkisi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Umberson, D. (2003). *Death of a parent: Transition to a new adult identity*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511500046>
- Umberson, D., & Chen, M. D. (1994). Effects of a parent's death on adult children: Relationship salience and reaction to loss. *American Sociological Review*, 59(1), 152–168. <https://doi.org/10.2307/2096138>
- Uyar Kurt, A. (2016). *Ebeveyn kaybının duygusal zeka ve problem çözme becerileri üzerindeki etkisi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Beykent Üniversitesi.
- Uzden, M. S., & Kurutkan, M. N. (2022). Öznel sağlık durumunun belirleyicileri: Muhit sağlığı, fiziksel sağlık algısı ve ruhsal iyilik hali. *Uluslararası İşletme Bilimi Ve Uygulamaları Dergisi*, 2 (2), 165-185.
- Ünübol, H., Hızlı, G., & Koçyiğit, G. (2020). Bağlanma, aleksitimi ve psikolojik belirtilerin öznel iyi oluş üzerindeki yordayıcı etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12, 398-420.
- Ürer, E. (2017). Çocuklarda ölüm ve yas üzerine bir inceleme. *Dini Araştırmalar*, 20 (52), 131-140.
- Van Loon, L. M. A., Van de Ven, M. O. M., Van Doesum, K. T. M., Hosman, C. M. H., & Witteman, C. L. M. (2017). Parentification, stress, and problem behavior of adolescents who have a parent with mental health problems. *Family Process*, 56 (1), 141-153. <https://doi.org/10.1111/famp.12165>

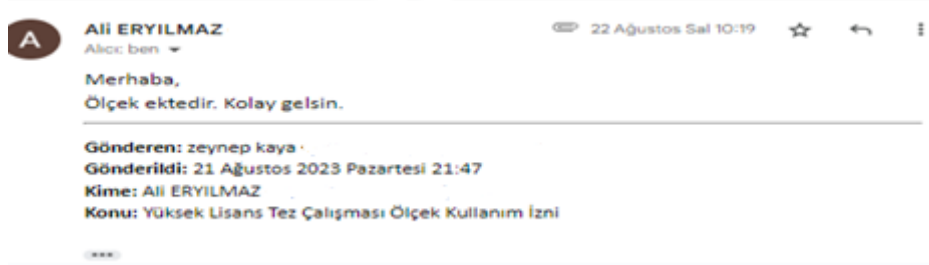
- Varol, A. (2019). *Early parental loss: Young adults' attachment patterns, mourning, and dysfunctional romantic relationship beliefs*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Varol, A., Albayrak-kaymak, D., Akmehmet-şekerler, S., A. Markell, M. (2021). Attachment patterns, mourning reactions, and dysfunctional romantic relationship beliefs among young adults with and without early parental loss. *Bogazici University Journal of Education*, 38(1), 43-69. <https://doi.org/10.52597/buje.994857>
- Verbrugge, L. M., Reoma, J. M., & Gruber-Baldini, A. L. (1994). Shortterm dynamics of disability and well-being. *Journal of Health and Social Behavior*, 35(2), 97-117.
- Volkan, V., D., Zintl, R. (1999). *Kayıptan sonra yaşam*, Çev.: Vahip, I., Kocadere, M. Halime Odağı Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı Yayınları.
- Vural, G. (2015). *Ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenler ile ebeveynleri boşanmış çocuk ve ergenlerin travmatik yaşantılarının karşılaştırılması*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Beykent Üniversitesi.
- Walker, P., & Shaffer, M. (2007). Reducing depression among adolescents dealing with grief and loss: A program evaluation report. *Health & Social Work*, 32(1), 67-68.
- Weller, R. A., Weller, E. B., Fristad, M. A., & Bowes, J. M. (1991). Depression in recently bereaved prepubertal children. *The American Journal of Psychiatry*, 148(11) 1536-1540.
- Wells, M., & Jones, R. (2000). Childhood parentification and shame-proneness: A preliminary study. *The American Journal of Family Therapy*, 28(1), 19-27.
- White, L. K. (2001). Sibling relationships over the life course: A panel analysis. *Journal of Marriage and Family*, 63, 555-568.
- Wolfelt, A. (1996). *Healing the bereaved child* (1st ed.). Routledge.

- Worden, J. W. (2009). *Grief counseling and grief therapy: A handbook for the mental health practitioner* (4th ed.). Springer Publishing Company.
- Worden, J. W., & Silverman, P. R. (1996). Parental death and the adjustment of school-age children. *Omega: Journal of Death and Dying*, 33(2), 91–102. <https://doi.org/10.2190/P77L-F6F6-5W06-NHBX>
- World Health Organization (2012). Maternal, newborn, child, and adolescent health: Progress report 2010-2011: Highlights. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/44873>
- Yaldız, T., & Kılınç, A. Ç. (2021). Examining the factors affecting the subjective well-being of high school students. *Yıldız Journal of Educational Research*, 6(1), 34-47.
- Yazgan İnanç, B., Bilgin, M., & Kılıç Atıcı, M. (2020). *Gelişim psikolojisi I* (16.Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yeşilyaprak, B. (2016). *Eğitimde rehberlik hizmetleri gelişimsel yaklaşım*. Nobel Akademi Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2021). *Ergenlik döneminde (11-17) ebeveyn kaybının yetişkinlikte stres algıları ve ayrılık anksiyetesi üzerindeki etkisinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Yola Çetin, İ., (2023). *Kişilerarası döngüsel modelin ebeveynleşme ve evlilik uyumu arasındaki ilişkide aracı etkisinin değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Işık Üniversitesi.
- Yörükoğlu, A. (2012). *Çocuk Ruh Sağlığı*. Özgür Yayınları.
- Zeigler-Hill, V. (2011). The connections between self-esteem and psycho-pathology. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 41(3), 157-164. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s10879-010-9167-8>

Zeigler-Hill, V. (2013). *The importance of self-esteem*. V. Zeigler-Hill (Ed.), Self-Esteem içinde (s.1-20). Psychology Press.

EK- A: Ölçeklerin Kullanım İzinleri

EK- A1. Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği Kullanım İzni

EK- A2. Ebeveynleşme Ölçeği Ergen Formu Kullanım İzni

EK- A3. Ergenler için Benlik Algısı Ölçeği Kullanım İzni

EK- B: Gönüllü Katılım Formları

EK- B1. Veli Onam Formu

...../...../.....

Sayın Veli,

Bu form, gerçekleştirilecek olan araştırmanın amacı hakkında sizi bilgilendirmek ve velisi olduğunuz öğrencinin araştırmaya katılımıyla ilgili yazılı onayınızı almak ve öğrencinin katılımcı olarak haklarını tanımlamak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmaya göstermiş olduğunuz ilgi ve ayıracağınız zaman için çok teşekkür ederim.

Bu araştırma, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Programı tezi kapsamında Prof. Dr. Türkan DOĞAN danışmanlığında Zeynep KAYA tarafından yapılmaktadır. Araştırmanın amacı ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin öznel iyi oluşları, ebeveynleşme ve benlik algılarını incelemektedir. Bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulundan gerekli izinler alındıktan sonra size ulaşılmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen yanıtların gizliliği araştırmacı tarafından sağlanacak, öğrencinin bilgileri yalnızca bu araştırma kapsamında kullanılacak ve kimseyle paylaşılmayacaktır. Elde edilen verilerden bireysel bir değerlendirme yapılmayacak, tüm veriler genel bir değerlendirmeye tabii tutulacaktır. Çalışmaya katılım tamamiyle gönüllülük esasına dayanmaktadır. Öğrencinin çalışmaya katılmama hakkı olduğu gibi katıldıktan sonra istediği takdirde çalışmayı yarıda bırakmakta serbesttir. Her iki durumda da öğrencinin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Yukarıda verilen bilgileri okuduktan sonra velisi olduğunuz öğrencinin araştırmaya katılmasını ve formu imzalamanızı rica ediyorum. Araştırma kapsamında sormak istediklerinizi, onay vermeden önce veya sonra benimle iletişime geçerek sorabilirsiniz. Formu okuyarak imzaladığınız için teşekkür ederim.

Yukarıdaki bilgileri okudum ve anladım. Velisi olduğum çocuğun yürütülecek olan bu araştırmaya katılmasına izin veriyorum.

Katılımcı

Ad Soyad:

Adres:

İmza:

Sorumlu Araştırmacı

Prof. Dr. Türkan DOĞAN

Hacettepe Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Bölümü

Beytepe Kampüsü

Çankaya/ Ankara

Tel: [Redacted]

e-posta: [Redacted]

İmza:

Araştırmacı

Zeynep KAYA

Sultanbeyli Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi

e-posta: [Redacted]

Tel: [Redacted]

İmza:

EK- B2. Öğrenci Gönüllü Katılım Formu

...../...../.....

Değerli Katılımcı,

Bu form, gerçekleştirilecek araştırma ile ilgili sizi bilgilendirmek ve araştırmaya gönüllü olarak katılmanız ile ilgili yazılı onayınızı almak amacıyla hazırlanmıştır. Yapacak olduğum çalışmaya ayırdığınız zaman için teşekkür ederim.

Bu araştırma, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Programı tezi kapsamında Prof. Dr. Türkan DOĞAN danışmanlığında Zeynep KAYA tarafından yapılmaktadır. Araştırmanın amacı ebeveyn kaybı yaşamış lise öğrencilerinin öznel iyi oluşları, ebeveynleşme ve benlik algılarını incelemektedir. Bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulundan izin alınmıştır. Araştırma kapsamında elde edilecek veriler sadece bilimsel araştırma amacıyla kullanılacak, yanıtların gizliliği araştırmacı tarafından sağlanacak ve bilgileriniz yalnızca bu araştırma kapsamında kullanılacaktır. Çalışmaya katılımınız tamamıyla gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırma kapsamında size sunulan soruların doğru cevapları bulunmamaktadır, yanıtlar kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Yanıtların içtenlikle ve size en yakın durumu ifade edecek şekilde olması araştırma sonuçları için önemlidir. Çalışmaya katılıp katılmamakta ya da katıldıktan sonra istediğiniz takdirde çalışmayı yarıda bırakmakta serbestsiniz. Her iki durumda da hiçbir sorumluluğunuz bulunmamaktadır.

Bu bilgileri okuyup araştırmaya gönüllü olarak katılmanızı ve formu imzalamanızı rica ediyorum. Araştırma ile ilgili sormak istediğiniz herhangi bir durumda benimle iletişime geçebilirsiniz. Araştırma sonuçları ile ilgili bilgi almak için iletişim bilgilerimden bana ulaşabilirsiniz. Formu okuduktan sonra imzaladığınız için teşekkür ederim.

Araştırmaya katılım için yukarıdaki bilgileri okudum ve anladım. Araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcı

Öğrencinin Adı Soyadı:
Veli Adı Soyadı:

Adres:

İmza:

Sorumlu Araştırmacı

Prof. Dr. Türkan DOĞAN
Hacettepe Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Bölümü
Beytepe Kampüsü
Çankaya/ Ankara

Tel: [Redacted]
e-posta: [Redacted]

İmza:

Araştırmacı

Zeynep KAYA
Sultanbeyli Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi
Tel: [Redacted]

e-posta: [Redacted]

İmza:

EK-C Ölçeklerin Örnek Maddeleri

EK- C1: Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği Örnek Maddeleri

	Aşağıda yer alan ifadelerin karşısında bulunan seçeneklerden size uygun olanını işaretlemeniz gerekmektedir. Her ifadeyi bir kez değerlendirmelisiniz. Değerlendirmelerinizde hiç boş bırakmayınız.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1	Ailem beni sever				
2					
3	Ailem bana saygı duyar				
4					
5					
6	İnsanlara karşı hoşgörülüyüm				
7					
8					
9					
10					
11	Hayatı dilediğim gibi yaşarım				
12					
13	Sevdiklerimle yan yanayım				
14					
15					

EK-C2: Ebeveynleşme Ölçeği Ergen Formu Örnek Maddeleri

Sevgili katılımcı;

Aşağıdaki bulunan ifadeler kendiniz ve ailenizle ilgili sahip olduğunuz düşünce, duygu ve davranışlarla ilgilidir. Ölçekte yer alan her ifadenin altında “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum” “Kısmen Katılıyorum” “Katılıyorum” “Kesinlikle Katılıyorum” seçenekleri yer almaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatle okuyup kendinize en uygun seçeneği işaretleyiniz.

Vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel amaçlarla kullanılacaktır, başka hiçbir kişi ve kuruluşla paylaşılmayacaktır. Katılımınız için teşekkür ederiz.

	1	2	3	4	5
	Kesinlikle Katılmıyorum				Kesinlikle Katılıyorum
1.	1	2	3	4	5
2.	1	2	3	4	5
3.	1	2	3	4	5
4.	1	2	3	4	5
5.	1	2	3	4	5
6. Ebeveynlerimin tartışmalarında arabuluculuk yaparım.	1	2	3	4	5
7. Ebeveynlerimin sorumluluklarını üstlenmek bana adil gelmiyor.	1	2	3	4	5
8.	1	2	3	4	5
9. Ebeveynlerimin rol ve sorumluluklarını yerine getirmekten keyif alırım.	1	2	3	4	5
10.	1	2	3	4	5
11.	1	2	3	4	5
12. Kardeşimi diğer insanlara karşı korumak benim sorumluluğumdur.	1	2	3	4	5
13.	1	2	3	4	5
14.	1	2	3	4	5
15.	1	2	3	4	5
16..	1	2	3	4	5
17.	1	2	3	4	5
18.	1	2	3	4	5
19.	1	2	3	4	5
20.	1	2	3	4	5
21.	1	2	3	4	5
22. Ebeveynlerim arasında huzursuzluk olduğunda onları sakinleştirmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
23.	1	2	3	4	5
24.	1	2	3	4	5
25.	1	2	3	4	5
26.	1	2	3	4	5
27. Ailemde ebeveyn rolünü üstlenmek kendimi iyi hissettirir.	1	2	3	4	5

28. Ebeveynlerim tartıştıklarında onları barıştırmak benim görevimdir.	1	2	3	4	5
29.	1	2	3	4	5

EK-C3: Ergenler İçin Benlik Algısı Ölçeği Örnek Maddeleri

Aşağıda kendinize, okul hayatınıza, fiziksel özelliklerinize, arkadaşlık ilişkilerinize ve aile hayatınıza ilişkin bazı ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her bir ifadeyi okuyarak sizin için en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

SIRA NO	MADDELER	ÇOK YANLIŞ	YANLIŞ	KARARSIZIM	DOĞRU	ÇOK DOĞRU
1						
2						
3						
4						
5						
6	Kendimi değerli hissediyorum.					
7						
8	Derslerimin çoğunda başarılıyım.					
9						
10						
11						
12	Fiziksel olarak kendimi beğeniyorum.					
13						
14						
15	Kendi çocuklarım olursa, onları ailemin beni yetiştirdiği gibi yetiştirmek isterim.					
16						
17						
18						
19	Çevremde ihtiyaç duyduğumda destek alabileceğim birçok arkadaşım var.					
20						
21						
22						
23						
24						
25						

EK-C4: Kişisel Bilgi Formu

Cinsiyet: Kadın () Erkek ()

Ebeveynini Kaybettiği Zamanki Yaş Aralığı: 0-2 yaş aralığı () 3-6 yaş aralığı ()
7-11 yaş aralığı () 12-18 yaş aralığı ()

Kaybedilen Ebeveyn: Anne () Baba () Her İkisi ()

Kardeş Sayısı: Kardeşim yok () Bir kardeş () İki kardeş () Üç ve üstü kardeş ()

Kayıp Türü: Ani/beklenmedik () Hastalık () Diğer ()

EK-D: Araştırma Etik Komisyonu Onay Bildirimi

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulu

Tarih: 25/10/2023 15:09
 Sayı: E-66777842-300-00003163065
 00003163065

Sayı : E-66777842-300-00003163065
 Konu : Etik Kurul İzni (Zeynep KAYA)

25/10/2023

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 12.10.2023 tarihli ve E-51944218-300-00003135154 sayılı yazınız.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi **Zeynep KAYA**, Prof. Dr. **Türkan DOĞAN**'ın sorumluluğunda yürüttüğü "**Ebeveyn Kaybı Yaşamış Ergenlerde Öznel İyi Oluş, Ebeveynleşme ve Benlik Algısı**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulunun 24 Ekim 2023 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. İsmet KOÇ
 Kurul Başkanı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 648D982A-1F11-40B8-9935-76EFD46D12D2

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres:

Bilgi için: Maryem KÖSE

E-posta: Elektronik Ağ: www.hacettepe.edu.tr

Bilgiye İşletmeni

Telefon: Faks:

Telefon: 03122977367

Kayıt:

EK- E Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-59090411-20-91115893
Konu : Anket ve Araştırma İzni (Zeynep KAYA)

04/12/2023

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı genelgesi.
b) Hacettepe Üniversitesinin 13.11.2023 tarihli ve 3196790 sayılı yazısı.
c) Müdürlüğümüz Araştırma ve Anket Komisyonunun 20.11.2023 tarihli tutanağı.

Araştırma Konusu : Ebeveyn Kaybı Yaşamış Ergenlerde Öznel İyi Oluş, Ebeveynleşme ve Benlik Algısı
Araştırma Türü : Anket
Araştırma Yeri : İstanbul
Araştırma Kişiler : Lise Öğrencileri
Araştırmanın Süresi : 2023 - 2024 Eğitim ve Öğretim Yılı

Yukarıda bilgileri verilen araştırmanın; 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununa aykırı olarak kişisel veri istenmemesi, öğrenci velilerinden açık rıza onayı alınması, bir örneği Müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarınıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun kamuoyuyla paylaşılması ve araştırma bittikten sonra 2 (iki) hafta içerisinde Müdürlüğümüze gönderilmesi, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim ve öğretimi aksatmayacak şekilde, ilgi (a) genelge esasları dâhilinde uygulanması kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamunuzca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Doç. Dr. Murat Mücahit YENTÜR
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR

Mustafa KAYA
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:

- 1- İlgi (b) Yazı ve Ekleri (6 Sayfa)
- 2- İlgi (c) Tutanak (1 Sayfa)
- 3- Araştırma Geri Dönüş Formu (1 Sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Binbirdirek Mah. İmran Öktem Cad. No: 1 Sultanahmet Fatih İstanbul Belge Doğrulama : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>
Telefon : 0212 384 36 28 Bilgi İçin : Aydın BALTA
E-posta : stratejigelistirme34@meb.gov.tr Unvanı : VHKİ
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr İnternet Adresi : <http://istanbul.meb.gov.tr/>

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evrak.sorgu.meb.gov.tr> adresinden 4aF6-CCd6-3038-a782-747E kodu ile teyit edilebilir.

EK-F: Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- * tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- * görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- * başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- * atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- * kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- * bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

...../...../.....

(İmza)

Ad SOYADI

EK-G: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanlığına,

...../...../.....

Tez Başlığı :Ebeveyn Kaybı Yaşamış Ergenlerde Öznel İyi Oluş, Ebeveynleşme ve Benlik Algısı

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak **Turnitin** adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı	Gönderim Numarası
04/06/2024	142	224,044	22/05/2024	%8	2395634274

Uygulanan filtreler:

1. Kaynaklar hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarını inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan eder, gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyadı: Zeynep KAYA

Öğrenci No.: N21133358

Ana Bilim Dalı: Eğitim Bilimleri

İmza

Programı: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Unvan, Ad Soyadı, İmza)

Prof. Dr. Türkan DOĞAN

EK-H: Thesis/Dissertation Originality Report

HACETTEPE UNIVERSITY
Graduate School of Educational Sciences
To The Department of Guidance and Psychological Counseling

...../...../.....

Thesis Title: Subjective Well-Being, Parentification and Self-Perception In Adolescents Who Have Experienced Parental Loss

The whole thesis that includes the *title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section* is checked by using **Turnitin** plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defense	Similarity Index	Submission ID
04/06/2024	142	224,044	22/05/2024	%8	2395634274

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Lastname: Zeynep Kaya

Student No.: N21133358

Department: Educational Sciences

Program: Guidance and Psychological Counseling

Status: ☒ Masters ☐ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.

Signature

ADVISOR APPROVAL

APPROVED
(Title, Name Lastname, Signature)

Prof. Dr. Türkan DOĞAN

EK-I Yayınlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- ☐ Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- ☐ Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- ☐ Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

..... / /
(imza)

Öğrencinin Adı SOYADI

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tez erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılmaması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç; imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tez erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7. 2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

*Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

